

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KÖK
DEĞERLER**

GAMZE DEMİREL

DANIŞMAN

PROF. DR. FATMA ÜNAL

BARTIN-2022

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gamze DEMİREL

BARTIN-2022

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Prof. Dr. Fatma ÜNAL danışmanlığında hazırlamış olduğum “**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER**” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

21.01.2022

Gamze DEMİREL

ÖNSÖZ

Bir toplumun sürekliliğini sağlayan, geleceğini belirleyen kısacası toplumu var eden unsur bireylerdir. Bireylerin topluma faydalı, dürüst, güvenilir, çalışkan, toplum tarafından kabul gören erdemli kişiler olmasında en etkili faktör ise değerlerdir. İnsanlığın temelini oluşturan iyi ve doğru kabul edilen bireysel özellikler değerlerle ilişkili olan tutum ve davranışlara aittir. Birey, bu tutum ve davranışlarını şekillendiren değerlerle ilk olarak içinde büyüdüğü ve yaşadığı ailede tanışmaktadır. Bireylerin iyi ve doğru olarak kabul edilen bireysel özelliklerini oluşturan zemin her ne kadar ailesi tarafından oluşturulsa da karakter ve kişiliğinin oluşumu için değerler üzerinden olumlu yönler kazandıran okul kavramının birey hayatındaki önemi göz ardı edilmemelidir. Bu hususta eğitim ve öğretimde etkili olan sosyal bilgiler dersi bireyi yaşama hazırlarken bireyin toplum tarafından kabul görmesini de sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçlarından biri olan milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri ifadesinde bu durum açıkça belirtilmiştir. Bu sebeple öğrencilere eğitim ve öğretim hayatları boyunca eşlik eden ve herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın rahatlıkla ulaşabilecekleri ders kitaplarından biri olan sosyal bilgiler ders kitaplarında değerlere nasıl ve ne şekilde yer verildiğinin incelemesinin önemli bir fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

Araştırma sürecinde her konuda yanımda olan ve yardımda bulunan hocam ve danışmanım Prof. Dr. Fatma ÜNAL'a tezime yönelik katkılarında dolayı teşekkürü borç bilirim. Ayrıca her zaman yanımda olan, yardımlarını esirgemeyen kıymetli eşim Tolgahan ÜLKER'e ve benim günlere gelmemde büyük emek sarf eden, fedakârlık gösteren annem Serap KARABULUT'a en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunuyorum.

Gamze DEMİREL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER **Gamze DEMİREL**

Bartın Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fatma ÜNAL

Bartın-2022, sayfa: xx+171

Araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan, “MEB Yayıncılık, Ata Yayıncılık, Tuna Matbaacılık, Anadolu Yayıncılık ve Ekoyay Eğitim Yayıncılık” tarafından hazırlanan, 2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda okutulmaya devam edilen ilk ve ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında MEB tarafından belirlenmiş olan kök değerlere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik) nasıl ve ne şekilde yer verildiğini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise doküman inceleme tekniğinden yararlanılmış ve betimsel analiz yapılmıştır. Verilerin analizinden elde edilen bulgular frekans ve yüzdeler olarak sunulmuş örnek alıntılarla yorumlanmıştır.

Araştırmanın sonucunda, MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında en fazla yer verilen kök değerlerin; adalet (%15,3), sorumluluk (%14,3) ve saygı (%13,4) olduğu, en az yer alan kök değerlerin ise sabır (%3), dürüstlük (5,5) ve öz denetim (%5,7) olduğu tespit edilmiştir. Yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında en fazla yer alan kök değerler vatanseverlik (%18,7), adalet (14,3) ve sorumluluk (%12,8) iken en az yer alan kök değerler sabır (%2,1), dürüstlük (4,8) ve öz denetim (%6,1) olarak belirlenmiştir. MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında değerler daha çok metin bölümünde yer alırken MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında doğrudan, yayınevleri tarafından

hazırlanan ders kitaplarında ise daha çok dolaylı olarak kök değerlere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda; ders ve yardımcı materyallerde değerlerin metin, görsel, soru bölümlerde bütüncül bir şekilde nasıl daha iyi verilebileceğine yönelik çalışmaların yapılması ile ders kitabı inceleme kriterlerinde kök değerlerin yer verilme durumunu güvence altına alan güncelleme yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, değer eğitimi, ders kitabı, sosyal bilgiler.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

ROOT VALUES IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Gamze DEMİREL

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish and Social Sciences Education

Thesis Advisor: Prof. Dr. Fatma ÜNAL

Bartın-2022, pp: xx+171

In the research, the first and secondary school social information, which has been approved by the Ministry of National Education, was prepared by the “MoNE Publishing, Ata Publishing, Tuna Publications, and Ekoyay Education Publishing”, which was approved by the Presidency of the Ministry of National Education, has continued to be read in schools for five years since 2018, and has been established by the MoNE in social studies education textbooks (justice, friendship, honesty, patience, respect, responsibility, self-audit, patriotism, love, and charity) is intended to examine how and how it is included. The case study model was used in the research by qualitative research methods. As a data collection tool, the document review technique was utilized and descriptive analysis was performed. The findings from the analysis of the data are interpreted by sample quotes presented as frequency and percentages.

As a result of the study, it was determined that the root values in the MoNE textbooks were justice (15,3%), responsibility (14,3%) and respect (13,4%), and the least-listed root values were patience (3%), honesty (5,5) and self-control (5,7%). The most root values in the textbooks prepared by publishers were determined as patriotism (18,7%), justice (14,3%) and responsibility (12,8%), while the least-mentioned root values were patience (2,1%), honesty (4,8) and self-control (6,1%). In the textbooks prepared by MoNE and private

publishing houses, the values are mostly in the text section, while the textbooks prepared by MoNE are directly included in the textbooks prepared by the publishers and more indirectly in the textbooks prepared by the publishers. As a result of the research, it is recommended that the courses and assistive materials be carried out in the text, visual and question sections and that updates to ensure root values are included in the textbook review criteria are provided.

Keywords: Root values, value, value education, textbook, social studies.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
BEYANNAME.....	3
ÖNSÖZ.....	4
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xvi
EKLER DİZİNİ.....	xix
BÖLÜM I	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi	4
1.3 Sınırlılıklar	4
1.4 Tanımlar.....	5
BÖLÜM II	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1 Kavram Olarak Değer ve Kök Değer	6
2.2 Değerlerle İlgili Belirlenmiş Özellikler	8
2.3 Değerlerin İşlevleri	9
2.4 Değerlerin Sınıflandırılması	11
2.4.1 Nelson'ın Değer Sınıflandırması.....	11
2.4.2 Rokeach'ın Değer Sınıflandırması.....	12
2.4.3 Spranger'in Değer Sınıflandırması	13
2.4.4 Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	13
2.5 Eğitimin Değeri ve Değer Eğitimi	16
2.5.1 Değer Eğitiminin Tarihçesi	18
2.5.2 Değer Eğitiminin Önemi, Amacı ve Gerekliliği	19
2.5.3 Değer Eğitiminde Aile ve Okul Faktörü	21
2.5.4 Değer Eğitiminin Okuldaki Şekilleri	24
2.5.5 Türk Milli Eğitiminde Değer Eğitimi	26

2.5.6 Değer Öğretimi Yaklaşımları	27
2.5.6.1 Doğrudan Öğretimi (Telkin) Yaklaşımı	27
2.5.6.2 Değer Açıklama (Değer Belirginleştirme) Yaklaşımı	28
2.5.6.3 Değer Analizi Yaklaşımı	29
2.5.6.4 Ahlaki Muhakeme (Ahlaki İkilem)	29
2.5.7 Değer Eğitiminde Strateji, Yöntem ve Teknikler	29
2.5.8 Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi	32
2.6 Araştırmaya Konu Olan Değerler	34
2.6.1 Adalet Değeri	34
2.6.2 Dostluk Değeri	35
2.6.3 Dürüstlük Değeri	35
2.6.4 Öz denetim Değeri	35
2.6.5 Sabır Değeri	36
2.6.6 Saygı Değeri	36
2.6.7 Sevgi Değeri	37
2.6.8 Sorumluluk Değeri	37
2.6.9 Vatanseverlik Değeri	37
2.6.10 Yardımseverlik Değeri	37
2.7 İlgili Araştırmalar	38
BÖLÜM III	44
3. YÖNTEM	44
3.1. Araştırma Modeli	44
3.2 Çalışmanın Dokümanı	44
3.3 Verilerin Toplanması	45
3.4 Verilerin Analizi	47
BÖLÜM IV	48
4. BULGULAR	48
4.1 MEB Tarafından Hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelemesi	48
4.1.1 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	48
4.1.2 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	52
4.1.3 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	55
4.1.4 MEB Tarafından Hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Kitaplarında Kök	

Değerlerin Yer Alma Durumu.....	58
4.2 Yayınevleri Tarafından Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelemesi ..	60
4.2.1 İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	60
4.2.2 İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	64
4.2.3 İlkokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	68
4.2.4 İlkokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler	72
4.2.5 Yayınevleri Tarafından Hazırlanan İlk ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Kitaplarının Tamamında Kök Değerlerin Yer Alma Durumu.....	75
4.3 MEB ve Yayınevleri Tarafından Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kök Değerlerin Yer Alma Durumlarının İncelenmesi	77
4.4 Kök Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular	83
4.4.1 Kök Değerlerin MEB Tarafından Hazırlanmış Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular.....	83
4.4.1.1 Adalet Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu..	83
4.4.1.2 Dostluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	87
4.4.1.3 Dürüstlük Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	90
4.4.1.4 Öz Denetim Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	93
4.4.1.5 Sabır Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu....	96
4.4.1.6 Saygı Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu .	100
4.4.1.7 Sevgi Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu .	104
4.4.1.8 Sorumluluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	107
4.4.1.9 Vatanseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	111
4.4.1.10 Yardımseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	115

4.5 Kök Değerlerin Yayınevleri Tarafından Hazırlanmış Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular	118
4.5.1 Adalet Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	118
4.5.2 Dostluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	122
4.5.3 Dürüstlük Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu ..	126
4.5.4 Öz denetim Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	130
4.5.5 Sabır Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	133
4.5.6 Saygı Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	135
4.5.7 Sevgi Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	139
4.5.8 Sorumluluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	143
4.5.9 Vatanseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu	147
4.5.10 Yardımseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu.....	152
BÖLÜM V	157
5.1 Tartışma ve Sonuç	157
5.2 Öneriler	159
KAYNAKLAR.....	161
EKLER	170
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
2.1: 2018 Sosyal Bilgiler Programında Kazandırılacak Değerler ve Kök Değerler	33
4.1: MEB. ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metin, soru ve görsel bölümde bulunan değerlerin karşılaştırılması.....	78
4.2: MEB. ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunan değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarının karşılaştırılması.....	79
4.3: 5. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması	80
4.4: 6. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması.....	81
4.5: 7. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması.....	82
4.6: 5. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	84
4.7: 6. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	85
4.8: 7. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	86
4.9: 5. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	87
4.10: 6. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	88
4.11: 7. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	89
4.12: 5. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek.....	91
4.13: 6. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek.....	92
4.14: 6. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek.....	95
4.15: 7. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek.....	96
4.16: 5. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek.....	99
4.17: 6. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek.....	98
4.18: 7. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek.....	99
4.19: 5. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	101
4.20: 6. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	102
4.21: 7. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	103
4.22: 5. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	104
4.23: 6. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	105
4.24: 7. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	106
4.25: 5. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	108
4.26: 6. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	109
4.27: 7. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	110

4.28:	5. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	112
4.29:	6. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	113
4.30:	7. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	114
4.31:	5. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	116
4.32:	6. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	117
4.33:	7. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	117
4.34:	4. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	119
4.35:	5. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	120
4.36:	6. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	121
4.37:	7. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek.....	121
4.38:	4. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	123
4.39:	5. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	124
4.40:	6. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	125
4.41:	7. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek.....	125
4.42:	5. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek.....	127
4.43:	6. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek.....	128
4.44:	7. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek.....	129
4.45:	5. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek.....	131
4.46:	6. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek.....	132
4.47:	7. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek.....	133
4.48:	4. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	136
4.49:	5. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	136
4.50:	6. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	138
4.51:	7. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek.....	138
4.52:	4. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	140
4.53:	5. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	141
4.54:	6. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	142
4.55:	7. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek.....	142
4.56:	4. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	144
4.57:	5. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	145
4.58:	6. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	146
4.59:	7. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek.....	147
4.60:	4. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	148

4.61: 5. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	150
4.62: 6. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	151
4.63: 7. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek.....	152
4.64: 4. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	153
4.65: 5. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	154
4.66: 6. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	155
4.67: 7. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek.....	156

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
2.1: Nelson'ın değer sınıflandırması.....	12
2.2: Rokeach'ın değer Sınıflandırması.....	12
2.3: Spranger'in değer sınıflandırması.....	13
2.4: Schwartz'ın değerler sınıflandırması.....	14
2.5: Bazı ülkelerin eğitimde önemseydiği ortak değerler.....	25
3.1: Çalışmada incelenen ders kitapları.....	45
3.2: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yenilenen müfredatlarda değerler ve değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar.....	46
4.1: 5. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	48
4.2: 5. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdeler oranları.....	50
4.3: 5. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	51
4.4: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	52
4.5: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdeler oranları.....	53
4.6: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	54
4.7: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	55
4.8: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdeler oranları.....	56
4.9: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	57
4.10: Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	58
4.11: Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarına ilişkin frekans ve yüzde oranları.....	59
4.12: 4. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	61
4.13: 4. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdeler oranları.....	62
4.14: 4. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	63
4.15: 5. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	65

4.16: 5. sınıf SBDK' de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları.....	66
4.17: 5. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	67
4.18: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	69
4.19: 6. sınıf SBDK' de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları.....	70
4.20: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	71
4.21: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	72
4.22: 7. sınıf SBDK' de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları.....	73
4.23: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları.....	74
4.24: 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları.....	76
4.25: 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarına ilişkin frekans ve yüzde oranları.....	77
4.26: Adalet değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	83
4.27: Dostluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	87
4.28: Dürüstlük değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	91
4.29: Öz denetim değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	94
4.30: Sabır değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	97
4.31: Saygı değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	100
4.32: Sevgi değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	104
4.33: Sorumluluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	107
4.34: Vatanseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	111
4.35: Yardımseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	115
4.36: Adalet değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	118
4.37: Dostluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	122
4.38: Dürüstlük değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	126

4.39: Öz denetim değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	130
4.40: Sabır değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	134
4.41: Saygı değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	135
4.42: Sevgi değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	139
4.43: Sorumluluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	143
4.44: Vatanseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	148
4.45: Yardımseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular.....	152

EKLER DİZİNİ

Ek	Sayfa
No	No
EK 1. Doküman İnceleme Formu.	171

KISALTMALAR

Çalışmada kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Akt.	: Aktaran
DEM	: Değer Eğitimi Merkezi
EDAM	: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SBDK	: Sosyal Bilgiler Ders Kitabı
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve devamı

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve problem durumu, amacı ve önemi ile araştırmada kullanılan terimlerin tanımları ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

1.1 Araştırmanın Konusu ve Problem Durumu

Değerler bir toplumun temel taşıdır. Değerler, bireylerin kimliğini oluşturan en önemli etkenlerdir. Değerler bireye içinde bulunduğu toplumun bir parçası olduğunu, bireyin toplumsal gereksinimleri yerine getirmesi gerektiğini hatırlatır. Ayrıca değerler, eğitim ve öğretim sisteminin merkezindedir. Değer öğrenimi bireyin yaşamı boyunca süren ve aynı zamanda değişim ve süreklilik içinde hem bireyin hem toplumun yaşamını etkileyen davranış ve tutum kalıpları olarak da görülebilir.

Değerler, bireyin karakterine, topluma ve kültüre anlam veren ölçütler olmakla birlikte kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve zamandan zamana değişiklikler gösterebilir. Her ne kadar genel ve herkes tarafından kabul edilen evrensel değerlerden bahsedilse de, aslında değişimin değerlerin önem derecesi ya da değerlere bakış açısındaki ve uygulamadaki farklılıklardır.

Bireyin içerisinde yetiştiği ailede başlayan değer öğrenim görevini okul çağıyla birlikte öğretmenler üstlenmektedir. Bu sebeple okullarda verilecek değerlerin neler olabileceğine ilişkin birçok tartışma, araştırma ve sınıflama yapan araştırmacı bulunmaktadır. Bunlardan Rokeach (1973) değeri; tutumlar, sosyal normlar, ihtiyaçlar, özellikler, ilgi, hedefler olarak ayrıca belirli bir davranış biçiminin veya varoluş durumunun kişisel veya toplumsal olarak zıt veya muhalif bir davranış biçiminin veya varoluş durumuna göre tercih edilebilir olduğuna dair kalıcı bir inanç olarak açıklamıştır (Akt. Lyons, 2003, s.11). Burada değerlerin kalıcı inanç durumu ile kişisel ve toplumsal davranış biçimlerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Schwartz (1992, s.4) ise değer, bireyin ya da toplumun yaşamında yol gösterici ilkeler olduğuna, önemliliklerine göre farklılık göstermesine, arzu edilen amaç boyutuna dikkat çekmiştir.

Okulun konusu, çoğunlukla toplumda algılandığı gibi, “doğru” değerlerin propagandasını yapmak veya bunları öğrencilerin zihinlerine ve kalplerine transfer etmek değildir. Okul, değerler eğitimi sürecini etkilemede yalnızca destekleyici ve yardımcı rolü üstlenebilir. Bu nedenle okullardaki değerler eğitimi özünde, öğrencilerin davranış ve tutum geliştirme sürecinin eleştirisinden başka bir şey değildir. Eleştiri burada kişiyi rencide etmeyi değil, sözcüğün gerçek anlamını, seçme ve yargılama yoluyla aydınlatmayı ifade etmektedir.

Türkiye’de ilk olarak 2005 yılından bu yana öğretim programlarında değerler ve değer eğitimi açık olarak vurgulanmaya başlanmıştır. 2018 yılında gerçekleştirilen öğretim programları güncellemelerinde ise değerler eğitiminde verilmesi önemsenen kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklinde sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Kök değer adlandırmasını ilk defa 2018 yılında kullanan Milli Eğitim Bakanlığı’nın tüm öğretim programlarında ve kademelerinde bu değerleri merkeze aldığı görülmektedir.

İlköğretimde sosyal bilgiler dersi değer aktarımında önemli bir görevi üstlenmektedir. Sosyal bilgiler dersi ile öğrencilerde diğer insanlara değer gösterme, empati geliştirme, farklı yaşam biçimleri ve kültüre sahip bireylere saygı ve hoşgörü geliştirme gibi değerlerin gelişimi de sağlanır (Gömleksiz ve Cüro, 2011, s. 134). Doğanay’a (2006, s. 255) göre, sosyal bilgiler eğitiminin, bireylere demokratik değer, tutum ve inançlar geliştirme, var olan değerlerinin farkına varma ve bunların diğer insanlarla ve çevreleriyle etkileşimlerini nasıl etkilediğinin bilincine varmalarına yardımcı olma sorumluluğu vardır.

Bireyde değer oluşumunun, doğum ile çevresiyle etkileşerek başladığı dikkate alındığında; sosyal bilgiler dersinin, değer ediniminin olumlu değere yönlendirme ile birlikte pekiştirme görevini üstlendiği söylenebilir. Bu sebeplerle sosyal bilgiler dersinde kullanılan kitaplarda yer verilen değerlerin hangi şekillerde, ne sıklıkta geçtiği dikkate değer bir araştırma konusu oluşturmaktadır. Bu çalışmada ilkokul 4. sınıf ile ortaokul 5,6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan soru, metin ve görsel bölümlerde kök değerlere ne şekilde ve nasıl yer verildiğinin incelenmesi esas alınmıştır.

Bu çalışmayı önemli kılan nokta ise alanyazın incelendiği zaman; değerlerin ilkokul ve ortaokul sınıf düzeylerinde öğretmenler tarafından ana kaynak olarak görülen sosyal bilgiler ders kitaplarının bir arada veya ders kitaplarında yer alan soruların, metinlerin ve görsellerin birlikte incelendiği benzer bir çalışmaya rastlanılmamasıdır.

Araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan, “MEB Yayıncılık, Ata Yayıncılık, Tuna Matbaacılık, Anadol Yayıncılık ve Ekoyay Eğitim Yayıncılık” tarafından basılan 2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda kullanılmak üzere hazırlanan İlk ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında MEB tarafından belirlenmiş olan kök değerlere nasıl ve ne şekilde yer verildiği sorusu temel problem olarak ele alınırken, aşağıda yer alan sorular ise çalışmanın alt problemlerini oluşturmaktadır.

- a) İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında en çok ve en az hangi değerlere yer verilmiştir?
- b) İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak yer alma durumu nedir?
- c) Kök değerler içerisinde yer alan “Adalet” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- d) Kök değerler içerisinde yer alan “Dostluk” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- e) Kök değerler içerisinde yer alan “Dürüstlük” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- f) Kök değerler içerisinde yer alan “Sabır” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- g) Kök değerler içerisinde yer alan “Saygı” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- h) Kök değerler içerisinde yer alan “Sevgi” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- i) Kök değerler içerisinde yer alan “Sorumluluk” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- j) Kök değerler içerisinde yer alan “Yardımseverlik” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?

- k) Kök değerler içerisinde yer alan “Vatanseverlik” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- l) Kök değerler içerisinde yer alan “Öz denetim” değerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumu nedir?
- m) Adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik kök değerlerinin ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ünitelere dağılım durumu nasıldır?

1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Değer öğretimi, bireyin okul çağından önce aile yaşantısında başlamaktadır. Birey sorumluluğu, dürüstlüğü, yardımseverliği, dostluğu, saygı ve adaleti aynı zamanda sabrı ilk olarak yakın çevresi olan ve içerisinde büyüdüğü ailesinde görmektedir. Tüm bu öğrenme sürecinde temel taşlar ailede atılır ancak taşların yerine oturması ve anlam kazanmasıyla sağlamlaştırılması eğitim ve öğretim ile gerçekleştirilir. Bu sebeple aile kadar okul da değerlerin kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır.

Değer öğretimi bir süreç olarak bireyin hayatına eğitimle birlikte daha etkin bir şekilde yerleşir. Bu sürece öğretmenler, okul yöneticileri ve öğretim programları dahildir. Öğretim sürecinde öğrencilere değerleri doğrudan ve dolaylı bir biçimde aktaran ders kitapları, öğretmenler tarafından önemli bir kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple öğretim programları içerisinde bulunan kök değerlere ders kitaplarından biri olan sosyal bilgiler ders kitaplarında nasıl, ne ölçüde ve ne şekilde yer verildiği araştırılmaya değer bir durumdur. Ayrıca bu çalışmanın alanyazına önemli ölçüde katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

1.3 Sınırlılıklar

Çalışma, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanarak Türkiye’de okutulan, MEB Yayıncılık, Ata Yayıncılık, Tuna Matbaacılık, Anadolu Yayıncılık ve Ekoyay Eğitim Yayıncılık tarafından basılan 2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda kullanılmak üzere hazırlanan İlk ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ile sınırlıdır.

Çalışma MEB tarafından 2018 yılında belirlenen kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik) ile sınırlıdır.

1.4 Tanımlar

Eğitim: Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye (TDK, 2021).

Değer: Değerler, bireyin ve toplumun yönünü belirlemesine kaynaklık eden unsurlardır (Özdaş, 2013, s.3).

Değerler Eğitimi: Toplumca benimsenmiş ortak değerlerin aile, okul gibi faktörlerin desteği ve okulun aracılığıyla bireylere ders içi ve dışı etkinliklerle aktarılmasına denir (Gülmüş, 2015, s. 4).

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgiler ışığında ilköğretim çağındaki çocuklara toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerleri kazandırarak iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan bir öğretim programıdır (Erden, 2000).

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde değer ve kök değer kavramlarına, değerlerin özelliklerine, işlevlerine ve sınıflandırılmasına, değerler eğitime ve yaklaşımlarına, değerlerin öğretimi için kullanılan yöntem, teknik ve uygulamalara, sosyal bilgilere ve değerler eğitimi ile arasındaki ilişkilere yer verilmiş olup, araştırmada yer alan kök değerlerden adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik değeri ile ilgili araştırmalardan söz edilmiştir.

2.1 Kavram Olarak Değer ve Kök Değer

Değer, toplumu oluşturan bireyler tarafından benimsenen duygu ve heyecanları da içeren kültürü oluşturan birleştirici bir olgudur. Bu sebeple bireyler aslında değer olgusunun içerisine doğar ve bireylerin yaşamları boyunca birçok aşamada karşılırlarına çıkar. Psikoloji ve sosyolojinin yanı sıra matematik, tarih gibi bilim alanlarında da değer kavramı kullanılmaktadır. Kısacası değerlerin insanların yaşantısına katkı sağlaması zorunlu olup kaçınılmazdır.

Değer kavramı sosyal bilimlere ilk kez Znaniecki tarafından kazandırılmış olmakla birlikte Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valare” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995). İnsan yaşantısında bu kadar önemi olan değer kavramına ilişkin geçmişten günümüze pek çok tanımlamalar yapılmıştır. Değerler davranışların kaynaklarını oluşturduğu gibi ölçütlerini de belirler (Sarı, 2005, s. 76). Çağlar’a (2005) göre değerler bireyin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğelerdir. Başaran (1992), değeri, bir nesne, işlem fikir ve/veya eylemin örgüt içerisinde taşıdığı önemi belirleyen nitelik veya nicelik olarak tanımlamakta ve nesne, işlem fikir ve /veya eylemin değerlendirilmesinde araç olarak kullanıldıklarını belirtirken; Bobaroğlu (2002, s.66) uğruna yaşamaya değer inanç, fikir, eylem ve idealler değerleri oluşturur şeklinde tanımlama yapmıştır.

Değerler, davranışlara rehberlik eden temel inançlar ve ilkeler, eylemlerin iyi veya istenilen olarak yargılandığı temel standartlardır (Halstead ve Taylor, 2000). Suparka ve Johnson'a (1975, s.8) göre ise değerler, davranışlarımıza, düşüncelerimize ve hissettiklerimize yön veren; iyilik, güzellik ve kıymetin seviyesini belirleyen kriterlerdir. Yine Aspin (2007, s.29) değerleri; kişilerin genel olarak kabullendiği, tercih ettiği, ilgi gösterdiği, önem verdiği ve davranışa döktüğü düşünceler, alışkanlıklar, kurallar, nesnelere, ürünler, etkinlikler, uygulamalar, kurallar ya da hükümler şeklinde tanımlamaktadır.

Değer kavramı üzerine tanımlamalara baktığımız zaman değer kavramının ortak bir tanımı bulunmamasıyla birlikte tanımlamalarda inanç, hedef, düşünce gibi kavramlar vurgulanmaktadır. Leming 1996'ya göre (Akt. Ulusoy, 2019, s.68) göre değerler aşağıda yer alan ana unsurları içermektedir:

- a) **Yaşama Odaklanma:** Değeri açıklama yaklaşımı, insanların dikkatlerini verdikleri şeylerin göstergesi olan kendi yaşamlarına çeker.
- b) **Kabullenme:** Kişi değeri açıklamak için diğer insanların durumunu yargılamadan kabul etmelidir.
- c) **İleriyi Düşünme Çağrısı:** Hem insanların durumları kabul edilmeli hem de bireyler bu insanların daha ilerideki durumları hakkında derinlemesine düşünmeye teşvik edilmelidir.
- d) **Kişisel Güçler Besini:** Değerler açıklaması, hem becerileri açıklayan bir uygulamayı teşvik eder, hem de kendi kendini yönlendirme olanağı sağlar.

Değerler, nesilden nesile aktarılarak senelerce devam ettirilebildiği gibi zaman içerisinde yok olabilme özelliğine de sahiptir. Doğuştan var olmayan etkileşim yoluyla öğrenilen ve yaşanan değerler, bireyin kendisinin ve diğerlerinin yaşam kalitesini yükseltir (Bostrom, 1999, s.3). Değerlerin bireylerde içselleştirilmesi yaşam boyunca kalıcı olmasını sağlar.

Bireyi doğruya yönlendirebilecek sorumluluk, doğruluk, adalet gibi evrensel olarak kabul edilmiş değerler günümüzde hâlâ önemini korumaktadır. Evrensel değerler bir toplumun değil toplumların geneli tarafından kabul edildiği için daha fazla önem içermekle birlikte tüm toplumlar bu değerleri koruyup sonraki nesillere aktarmakla da görevlidirler. Değerleri aktarma işlemi de ailede başlayıp, okul ile desteklenerek nesiller boyu devam etmektedir.

Değerler, diğer bazı öğretim programlarında yer aldığı gibi, okul içi etkileşimlerden, faaliyet ve diyaloglardan oluşan örtük programın içinde de yer almaktadır (Candan ve Ergen, 2014, s.142). 2005 yılından itibaren Türkiye’de değer kavramı öğretim programlarında ön plana çıkmaya başlamış, 2018 yılında MEB tarafından öğretim programları güncellenirken ilk kez kök değer kavramı üzerinde durulmuş ve toplamda on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik) tüm öğretim planlarında ön plana çıkarılmıştır.

2.2 Değerlerle İlgili Belirlenmiş Özellikler

Değerler, sosyal hayat içerisinde var olma süreçlerini gelişen ve değişen topluma uyum sağlayarak sürdürebilmişlerdir. Değerler her toplum, kültür ve coğrafyada farklılık gösterebildiği gibi bireyler tarafından da farklı algılanabilme özelliğine sahiptir. Değerlerin sosyal normların oluşmasına etkisi olduğu için kuşaklar arasında sosyal roller ile aktarımları sağlanır. Değer aktarımı yüzyıllardır devam etmekte olduğu için de değerlerin durağan bir yapıya sahip olduğu söylenemez. Bu değer aktarımında önemli olan şey değerlerin değişen toplum yapısına uyum sağlarken özlerinin kaybedilmeden devam ettirilebilmesidir. Çağlar boyunca değer kavramı üzerine çalışma yapan birçok araştırmacı değerlerin çeşitli özellikleri olduğunu belirtmişlerdir. Bu konu üzerine çalışmalar yapan Fichter (2011) değerlerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- a) *Bireyler herhangi bir değer yargısına bağlı kalmamakla birlikte çoğunluk değerler üzerine ortak fikirdedir.*
- b) *Bireyler değerleri ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması için birlikte gördüğünden değerleri ciddiye alırlar.*
- c) *Değerler coşkularla birlikte bulunduğundan, bireyler üstün değerler için özveride bulunur, dövüşebilir ve ölebilirler.*
- d) *Değerler toplumsaldır. Bu yüzden bireylerin dışında ve toplum baskısı özelliklerine sahiptirler.*
- e) *Sosyal değerler süreklidir. Değerlerin aktarılması aile, okul, arkadaş çevresi, meslek ve kitle iletişim araçları ile sağlanmaktadır.*

Schwartz (1992, s.4) değerlerin özelliklerini;

- a) Genel düşünce ya da inanışlar,
- b) İstek uyandıran nihai durum ya da davranışlarla ilgili olan,
- c) Belirli durumların üstesinden gelen,
- d) Olayları ve davranışları değerlendirmede veya seçmede kılavuzluk eden,
- e) Önem derecesine bağlı olarak sıralanan şekilde belirtmiştir.

Kasapoğlu'nun (2013, s.98) çalışmasında değerlerin özelliklerine dair sıralaması:

- a) İçten bir güç olarak bireysel davranışları etkiler.
- b) Yaşamda ikilemde kalma durumunda karar vermeyi kolaylaştırır.
- c) Toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- d) Bireysel algı ve gerçeğin yorumlanmasını etkiler.
- e) Davranışları kontrol etmeyi sağlar.
- f) Zaman içinde çeşitli etmenlere ve bireylere göre değişebilir.
- g) Kişi ya da toplumların istek ve amaçlarını temsil eder.
- h) Duygu yüküldür, düşünce ve anlayışa güç verir, davranışları yönlendirir.
- i) İnsan kişiliğinin etik, sosyo-ekonomik, zihinsel, politik, fiziksel, estetik, dinsel gibi çeşitli boyutlarını içerir.

Değerlerin özelliklerini genel olarak ele aldığımız zaman, bireylerin değerleri benimsemesinde iç ve dış faktörlerin etkisinin yanı sıra birçok yöntemde yer alır bu sebeple değerler insan yaşantısına ve davranışlarına doğrudan veya dolaylı olarak müdahale halindedir.

2.3 Değerlerin İşlevleri

İnsanlar sosyal gelişimlerini sürdürürken çevrelerini anlam yüklemeye istekleri üzerine etraflarında yer alan canlı ve cansız varlıkları anlamlandırma ihtiyacı duymuşlardır. Bu anlamlandırma çabası ise değerlerin oluşumuna katkı sağlamış, insan etkileşimi ile de değer yargılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değerler sosyal yaşam içerisinde insan davranışlarını belirlemede, yönlendirmede kısacası insanoğlunun yer aldığı olayların

genelinin gerçekleşmesinin başında, süreç içerisinde ve sonunda yer alırlar. Bu aşamalarda değerlerin insanların yaşantısında yerine getirmekte oldukları işlevlerini oluşturur.

Konu üzerine yapılan çalışmalardan yola çıkarak değerlerin işlevlerinin farklı şekilde sıralandığını söyleyebilir. Bu konu ile ilgili Aydın (2011), değerlerin işlevini “bütün beşeri olayların gerçekleşmesinde belirleyici olmak” şeklinde formüle edilebileceğini belirtirken, Göldağ (2015), değerlerin bireylere ait sorumluluklarda, bireylerin davranışlarının yargılanmasında ve ahlaki gelişimlerinin sağlanmasında işlevsel olduğunu belirtmiştir. Yine değer işlevleri ile ilgili olarak Fichter (2011);

- a) Değerler, insanların ve insanlar arasındaki sosyal değerlerin yargılanmasında araç olarak kullanılırlar.*
- b) Değerler, insanların dikkatlerini faydalı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere odaklanmasında yardımcı olurlar.*
- c) Değerler, toplumlar için ideal görünen düşünme ve davranma yollarına işaret eder. İnsanlara sosyal davranış şeması içerisinde davranış ve düşüncelerini en iyi şekilde hangi yolda gösterebileceklerine dair rehberlik ederler.*
- d) Değerler insanların sosyal rollerini seçmelerinde ve bu rollerini gerçekleştirmelerinde yol gösterici durumundadırlar.*
- e) Değerler, baskı aracı olduğundan kişileri kurallara ve doğruya yöneltir. Buna ek olarak değerler, doğru kabul edilmeyen davranışları engeller, sosyal hatalardan kaynaklı utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesi sağlar.*
- f) Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekliliğini sağlayan faktörler oldukları için dayanışma aracı olarak da işlevde bulunurlar.*

Sonuç olarak diyebiliriz ki değerlerin sosyal yaşam içerisinde mühim özellikleri ve bu özelliklere bağlı olarak yerine getirmek durumunda oldukları türlü işlevleri vardır. Değerlerin çeşitli işlevleri temel alındığında öncelikli olarak doğru değerleri bireylere doğru bir biçimde aktarabilmek gelmektedir. Böylelikle bireyin içerisinde var olma çabası gösterdiği toplum tarafından kabul görülmesinde, toplum tarafından onaylanmış olan ideal davranış yollarını seçmesinde değerlerin işlevleri ön plana çıkmakta; aynı zamanda bireyin

sosyal denetimini sağlayabileceği için toplumda mutluluk ve huzur seviyesinin artmasına neden olarak değerlerin önemli bir sosyal işlevi de yerine getirdiği söylenebilmektedir.

2.4 Değerlerin Sınıflandırılması

İnsan davranışları üzerindeki etkisi ele alındığında değerlerin önemi her gün daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple değer kavramının kapsamının genişliği düşünülünce değer kavramının sistematik bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Değer sınıflandırmalarında ortak değer ifadeleri kullanılsa da değerlerin uygulandıkları toplumlara göre farklılıkları mevcuttur. Örneğin, herkes tarafından evrensel kabul edilen saygı değerini ele aldığımızda Türkiye’de mezarlıklar kutsal sayılır, matem yeri olarak bilinir ve ölümlere saygı söz konusudur. Bu sebeple mezarlıklarda şarkı dinlemek vb. gibi eğlenceye yönelik durumlar söz konusu değildir. Ancak Danimarka’yı temel aldığımızda insanların mezarlıkta güneşlenmesi, konser vermesi ve çeşitli sporları yapmasında sakınca yoktur. Bu açıdan evrensel olarak tüm insanlık tarafından kabul edilen değerlerde uygulamada toplumsal açıdan farklılaşmalar görülebilmektedir.

Alan yazında değerlerin sınıflandırılmasında bireysel, iş, amaç, araç, ulusal, evrensel, milli ve manevi değerler gibi amaçlara ve kapsama göre farklı adlandırma ve sınıflamaların olduğu dikkati çekmektedir (Kart, 2017). Yapılan sınıflamalar içerisinde en çok bilirden ve kabul edilebilir olanlar Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz’ın yapmış olduğu sınıflamalardır (Yazıcı, 2006, s. 501). Sınıflamalara ilişkin aşağıda kısa bilgiler verilmiştir.

2.4.1 Nelson’ın Değer Sınıflandırması

Nelson, değerleri kişisel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olmak üzere üç grupta sınıflamıştır.

Tablo 2.1: Nelson’ın değer sınıflandırması

Bireysel Değerler	Bireysel değerler seçim yapmada, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerle ilgilidir.
Grup Değerleri	Grup değerleri, aile, kulüp gibi belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir.
Sosyal Değerler	Sosyal değerler ise adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapı içerisinde uyumunu sağlayan değerlerdir.

(Kaynak: Yazıcı, 2006, s. 501-502).

2.4.2 Rokeach’ın Değer Sınıflandırması

Rokeach (1973) kişisel ve sosyal değeri “amaç değerleri”, ahlaki değer ve yeterlikleri ise “araç değerleri” şeklinde ayırmıştır (Akt. İşcan, 2007, s. 23).

Tablo 2.2: Rokeach’ın değer sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Rahat bir yaşam	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

(Kaynak: Rokeach, 1973; Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s.25).

Rokeach çalışmasında değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere her iki grupta da 18 değer olarak belirlemiştir. Amaç değerler, yaşamın temel değerlerini; araç değerler ise amaç değerlere ulaşmada kullanılacak davranış türlerini ifade etmektedir (Engin, 2014, s. 31).

2.4.3 Spranger'in Değer Sınıflandırması

Değerler sınıflamasına yönelik ilk çalışmalardan birini yapan Spranger (1928) değerleri; estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini olarak altı grupta ele almıştır (Akt. Akbaş, 2004, s. 56).

Tablo 2.3: Spranger'in değer sınıflandırması

Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
Politik Değer	Esas olarak kuvvetle ilgilidir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

(Kaynak: Spranger, 1928, Akt. Ünal, 1981, s. 20).

Lurie 1937'de Spranger'in altı değer tipini somut olarak kanıtlamak için faktör analizi yapmıştır. Bunun sonucunda sosyal, kültür karşıtı, teorik ve dini olmak üzere dört temel, açık fikirlilik, pratiklik ve estetik olmak üzere üç alt faktör ortaya çıkmıştır. Böylelikle Spranger'in araştırmaları değerler ölçeğinin ilk versiyonuna ilham vermiştir (Roy, 2003, s. 15).

2.4.4 Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz (1996, s.122-123) değerleri; güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyuma ve güvenlik şeklinde on değer grubuna ve gruplara karşılık gelecek şekilde 56 değer olarak ele almıştır.

Tablo 2.4: Schwartz'ın değerler sınıflandırması

Değer Çeşitleri	Açıklamalar	Örnek Değerler
Güç (Power)	Toplumsal durum, bireyler ve kaynaklar üzerinde denetim gücü.	Sosyal güç, otorite sahibi olmak. Toplumdaki konumunu korumak
Başarı (Achievement)	Sosyal standartlara göre yeterlilik, kişisel başarı.	Başarılı olma, hırslı olma, yetenekli olma.
Hazcılık (Hedonism)	Bireysel zevk ve kendini duygusal olarak yüceltme.	Memnuniyet, yaşamdan zevk ve tat alma.
Uyarılım (Stimulation)	Heyecan, hayata meydan okuma ve yenilik arayışı	Değişken bir hayat yaşamak, cesur olmak.
Öz Yönelim (Self direction)	Eylem ve düşüncede özgür olma, seçme ve yaratma.	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, kendi hedeflerini belirleyebilmek.
Evrenselcilik (Universalism)	Tüm insanlık ve doğanın iyiliği için anlayışlı ve hoşgörülü olma.	Toplumsal adalet, erdemli olmak, barış içinde bir dünya.
İyilikseverlik (Benevolence)	Bireyin, yakın temas içinde olduğu bireylerin iyiliğini gözetmesi.	Dürüst ve yardımsever olmak, sorumluluk sahibi olmak.
Geleneksellik (Tradition)	Geleneksel kültür veya dini inanış ve törelere saygıyla bağlılık.	Mütevazı olmak, tarafsız olmak, hayatın getirdiklerini kabul etmek.
Uyma (Conformity)	Başkalarını üzmesi mümkün olan toplumsal beklentilere aykırı olabilecek eylem ve dürtülerin sınırlandırılması.	Kibar olma, yaşlılara saygı gösterme, öz denetim sahibi olma.
Güvenlik (Security)	Toplumun mevcut ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, Temiz olmak, iyiliğe karşılık vermek.

(Kaynak: Schwartz, 1996).

Schwartz, değerler tiplerini Yeniliğe Açıklık / Muhafazacı Yaklaşım ve Özşaşkınlık / Özgenişletim olmak üzere iki ana boyutta ele almıştır. İlk boyut olan yeniliğe açıklık boyutunda özyönelim ve uyarılım; muhafazacı yaklaşım boyutunda ise güvenlik, uyma ve geleneksellik değer tipleri yer alırken, ikinci boyut olan özşaşkınlık boyutunda evrensellik, iyilikseverlik; özgenişletim boyutunda ise güç ve başarı değer tipleri yer almaktadır. (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s. 63).

Aktepe ve Gündüz (2018, s.78) ise değerleri;

- a) *Milli değerler: Vatanseverlik, bağımsızlık,*
- b) *Dini değerler: Allaha inanmak, sabır, aileye bağlılık, cömertlik, alçakgönüllülük,*
- c) *Evrensel değerler: Barış, sorumluluk, estetik, saygı, sevgi, adalet ve bilimsellik,*
- d) *İnsani değerler: Anlayış, iyilik, empati, fedakârlık, paylaşma, merhamet, hoşgörü ve vefalılık,*
- e) *Bireysel değerler: Öz saygı, öz güven, öz denetim, açık fikirlilik,*
- f) *Toplumsal değerler: Misafirperverlik, dayanışma, iş birliği olmak üzere altı grupta sınıflandırmışlardır.*

Lasswell ve Kaplan, Refshhaug ve Fichter'da değer sınıflandırmalarına yönelik çalışmalar yapmıştır. Lasswell ve Kaplan (1950) değerleri; bağlılık veya sevgi ve arkadaşlık, saygı görme, bir şeyleri başarma kabiliyeti, doğruluk ve sorumluluk, bilgi ve kavrayış, memnuniyet ve huzur duygusu, zenginlik, başkaları üzerinde etki ya da güç şeklinde sınıflandırmayı tercih etmiştir (Akt. Keskin, 2016). Refshhaug (2004, s. 3) ise çoğu kültürde ortak olarak bulunan çekirdek değerlerin önemli olduğunu vurgulamış ve bu değerleri; dürüstlük, mükemmellik, saygı, sorumluluk, işbirliği, katılım, önemseme, tarafsızlık ve demokrasi şeklinde sıralamıştır. Fichter (2016, s. 173-175), değerlerin sosyal kişilik, toplum ve kültür şeklinde üç bakış açısına göre sınıflandırılmasına karşın gerçekte bu değerlerin iç içe ve çakışık olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bu çalışmaların yanı sıra alanyazını incelediğimiz zaman değerler kavramı üzerine yapılan çalışmaları devam ettirebilmek için birçok açıdan sınıflama yapılmıştır. Bu sebeple de herkes tarafından ortak kabul edilen tek bir değer sınıflandırması yoktur. Araştırmacıların konuyu ele alış durumları, araştırmanın kapsamı vb. birçok etken bu sınıflandırmalarda da görüldüğü gibi farklılıklara sebep olabilecek faktörlerdendir.

2.5 Eğitimin Değeri ve Değer Eğitimi

Eğitim kelimesi araştırmacılar tarafından birçok defa farklı şekillerde tanımı yapılmış bir kavramdır. Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak genel olarak diyebiliriz ki; eğitim, bireyin yaşantısında kendi isteğiyle davranışlarında, düşüncelerinde değişimlerin meydana gelmesi olayıdır. Toplumsal ve bireysel ihtiyaçların karşılanabilmesi için eğitim gereklidir. Eğitim sistemini, toplum sisteminden ve toplumsal ihtiyaçlardan bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir (Çakmak, 2008). Eğitim formal ya da informal şekilde bireyin hayatında yaşam boyu devam eden bir süreci kapsamaktadır. Eğitimin önemli amaçlarından biri de evrensel ve toplumsal değerler ile hayat boyu gerekli becerileri kazandırabilmektir. Değerler ve eğitim ilişkisini inceleyen araştırmacılar, eğitimin kendisinin değerlere bağlı bir süreç olduğunu ve değerler eğitiminin birincil etkinlik alanı olduğunu ifade etmişlerdir (Robb, 1998). Özellikle gelişen teknoloji ile bilgi edinme hızının her geçen gün artmasına bağlı olarak bazı değerlerin kaybolması ya da öneminin azalması durumu söz konusudur. Örneğin, 21. yy. toplumunda gelişen ve değişen dünya yaşantısıyla beraber saygısızlık, sabırsızlık, adaletsizlik artmış bu gibi değerlerin önemi azalmış ve toplumsal değerlerde zayıflama görülmüştür.

Değerler kültürel yapıya sahip oldukları için kültürler arası etkileşimde ve kültür içerisinde yönlendirici ve uygulayıcı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple değerler eğitimi bireyin topluma kazandırılmasında önemli bir yere sahiptir. Değer eğitiminin temel amacı bireylerin iyi ve güzel değerleri benimsemesine yardımcı olabilecek insani değer arayışı ve doğru olmayan tutum ve davranışlardan vazgeçirme veya uzaklaştırma çabası olmuştur. Bu eğitim bireylerin hayatlarına ilk andan itibaren gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yardımcı olmaktadır. Bireylerin hayatta doğru karar almalarına, aldığı kararların sonuçlarının ne olduğunun önemi olmaksızın sorumluluğunu üstlenmelerine, toplum tarafından kabul edilebilir olmalarına ve en önemlisi öz güven sahibi olmalarına destek olmaktadır.

Bilgi geçmişe göre günümüzde her an ulaşılabilir konumdadır. Doğru bilgiye ise ulaşmak geçmişe nazaran daha karmaşık hale gelmiştir. Doğru ve güvenilir bilgi aktarımının temel kaynağı her ne kadar okullar gibi görülse de birey ilk bilgilerini ailesinde öğrenmektedir. Bu sebeple aile de doğru ve güvenilir bilgiye ulaşp, bireyi iyiye yönlendirmelidir. Okullarda bu görevi öğretmenler üstlenirken, ders kitapları yardımcı konumdadır.

Değerler eğitiminin katkısı büyüktür ancak değerler eğitimi okul ve kitaplarla sınırlı olmadığı için değerler eğitiminde roman, şiir gibi diğer kitaplardan da yararlanılması için pedagojik zorunluluklar bulunmaktadır. McGowan ve Guzzetti (1991) çalışmalarında bu gereklilikleri beş neden halinde açıklamıştır.

- a) **Düzyer Farklılığı:** Öğrenciler okuma düzeyleri ilerledikçe ve bağımsız birer ticari kitap okuyucusu olduklarında ders kitabından sesli okuma ya da öğretmenden dinleme yerine, kendi kendilerine bilgiye ulaşabilir ve öğrenebilirler.
- b) **İlgi:** Ders kitapları genellikle yatakta okunabilecek, dinlenme ve eğlenme amaçlı bir okuma için yeterince çekici değildir.
- c) **Geniş Kapsamlılık:** Ders kitapları yeni içeriğin anlaşılması sürecinde öğrenciye adım adım kılavuzluk yapamamaktadır. Ders kitaplarının aksine ticari kitapların öğrencilerin düşünceleri kavrayabilmeleri için kavramlar arası ilişkiyi daha iyi sağladığını göstermiştir.
- d) **Uygunluk:** Öğrenciler günlük yaşam deneyimlerini ve öğrenilecek kavramla ilgili ön bilgilerini ilişkilendirdiklerinde yeni bilginin anlaşılması kolaylaşmaktadır.
- e) **Vatandaşlık:** Bir konu hakkında çocukla ilgili ticari kitapları eleştirel olarak okumaları, bu bilgileri analiz etmeleri, onun doğrularını düşünmeleri ve bunlara bağlı olarak toplumsal kararlar vermeleri sağlanabilir.

Whitney (1986, s. 13) ise değerler eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususları üç madde halinde sıralamıştır. Bunlar;

- a) Öğrencilerin, zaman içerisinde öğrenmiş olduğu değerlerin farkında olması ve benimsemesi,
- b) Değer konusunda ilgili soruları anlaması ve analiz etmesi,
- c) Öğrencilerin öğrendiklerine uygun olarak davranması.

2.5.1 Değer Eğitiminin Tarihçesi

Değer kavramı siyasi, ekonomik, dini, milli birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Değer eğitimi kavramı 1920'li yıllarda Amerika'da karakter eğitimi çalışmalarında görülmüştür (Ulusoy ve Arslan, 2016, s. 7). Amerika'da karakter eğitimi, Hartshorne ve May tarafından 1930 yılında yürütülen bir çalışma sonrasında okul programlarında önemini yitirmesine rağmen, 1960'lı yıllardan itibaren karakter eğitiminin yeniden okul programlarında yer alması gerektiği gündeme gelmiştir (Titus, 1994). Değer eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar ise 1970'li yıllarda yayımlanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde toplumda meydana gelen bozulmalar sebebiyle eğitimciler ve aileler değerler ve ahlak eğitimi tekrar vurgulanmaya başlamıştır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 73).

Değer eğitimi, Türk eğitim tarihinde de ahlak eğitimi kavramı olarak ortaya çıkmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra ilk ve orta öğretim eğitim kademelerinde eğitim programlarının amaçlarında ve sosyal bilgilerin içeriğini oluşturan derslerde ahlak ve karakter eğitiminin dolaylı veya doğrudan vurgulandığı görülmektedir (Keskin, 2010). Türkiye'de ilk olarak 2005 yılından bu yana öğretim programlarında değerler ve değer eğitimi açık olarak vurgulanmaya başlanmıştır. 2005'te uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler Ders Programında doğrudan verilecek değerler belirlenmiş ve sınıf seviyelerine göre ünitelere dağıtılmıştır (Yıldırım ve Demirel, 2019, s. 94).

Türkiye'de 2017 yılında tanıtılan ve 2018 yılında gerçekleştirilen öğretim programları güncellemelerinde ise değerler eğitiminde verilmesi önemsenen kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklinde sıralanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018). Milli Eğitim Bakanlığı kök değer kavramını 2018 yılında ilk kez kullanmış ve tüm öğretim programlarında bu değerleri merkeze almıştır. Sosyal Bilgiler Ders Programı hariç diğer programlarda da değerlerin dolaylı olarak yer almasına karşın, bu programlarda değer kazandırmaya yönelik yöntem ve teknikler bulunmamaktadır.

Değer eğitiminin tarihsel olarak gelişim aşamalarından da görüldüğü üzere toplumdaki düzen ve huzur değerlerin yeni nesillere sağlıklı ve doğru bir şekilde aktarılabilmesi ile sağlanabilmektedir. Bu sebeple değer kavramının içinin doldurulamadığı günümüz çağını

da göz önünde bulundurursak 1920'li yıllardan günümüze kadar değer eğitimine hemen her alanda ve zamanda ihtiyaç duyulmuştur, denilebilir.

2.5.2 Değer Eğitiminin Önemi, Amacı ve Gerekliliği

Değerler eğitimi birebir birey ile ilgili olduğu için hayatın sadece eğitim kısmında değil, sosyal ve toplumsal alanında da önemli bir konuma sahiptir. Toplumsal dayanışma ve birliğin sürdürülebilmesi ve değerlerin kuşaklar arası aktarılması açısından da önemlidir. Aynı zamanda toplumları kötüye yönlendirebilecek olayları önlemenin yolu, toplumsal düzenin sağlanması yine değerler eğitiminden geçer. Değerler eğitiminin önemini Hakam 2018 yılında yaptığı çalışmasında şu şekilde sıralamıştır (Hakam, 2018, s.296):

- a) *Değerlere ilişkin kavramları ve doğru değer kurallarını öğrencilerin anlamasını sağlar,*
- b) *Öğrencilerin değer etkinliklerini örnek alabilmelerini ve uygulamaya dökabilmelerini sağlar,*
- c) *Öğrencilerin değerlerin kurallarına uygun hareket edebilmelerini sağlar,*
- d) *Değerler eğitimi öğrencilerin bilgiyi eyleme dönüştürmesini ve rol almalarını sağlar,*
- e) *Öğrencilerin değerler kullanımını alışkanlık haline getirebilmesini ve hayatlarında sürekli kullanabilmelerini sağlar.*

Doğanay (2012) ise değerler eğitimin önemini;

- a) *Çocuklara değerleri niçin öğretmeliyiz?*
- b) *Çocuklara kazandırılması gereken değerler nedir?*
- c) *Çocuklara değerleri ne zaman öğretmeliyiz?*
- d) *Çocuklara değerleri nerede öğretmeliyiz?*
- e) *Çocuklara değerleri kimler öğretmelidir?*
- f) *Çocuklara değerleri nasıl öğretebiliriz?*

Niçin, ne, ne zaman, nerede, kim, nasıl ve niçin olan 5N1K soruları ile sıralamıştır. Yine başka bir araştırmacı olan Batmaca (2016, s. 26) yaptığı araştırmasında değer eğitiminin önemini 6 madde ile açıklamıştır. Bunlar;

- a) *Bireylerin insani değerlere ulaşabilmesi için eğitim gereklidir.*
- b) *Bireylerin kişisel potansiyellerinin farkına varması için, kendisi ve çevresiyle uyum içerisinde olmasını sağlayan donanımlara sahip olması gerekir.*
- c) *Mutlu ve başarılı bir hayat için sınav başarısından ziyade ahlaki değerler ve duyguların toplumla uyum içerisinde olması gerekir.*
- d) *Bireylerin yaşamı öğrenmeleri, yaşama dair kararlar alırken karşılaştığı sorulara cevaplar bulması sağlanmalıdır.*
- e) *Değerler eğitimi ile öğrenciler topluma uyum sağlarken, doğrunun ne olduğunu yorum yaparak bulmaları gerekir.*
- f) *Bireylerin gelişim seviyelerine uygun olarak toplumsal ve bireysel değerleri kazanmalarını sağlar.*

Alanyazın incelendiği zaman, değerler eğitiminin amaçları belli başlıklar altında toplanabilir. Bunlar;

- a) Değerler eğitiminde güncelliğe ayak uydurmak ve değerlerin öğretiminde güncel ve çeşitli kaynaklardan yararlanmak,
- b) Öğrencilere değer eğitimi ve öğretimi ile ilgili planlamalar yaparak uygun öğrenme ortamını hazırlamak,
- c) Eğitim ve öğretimde toplumsal olarak ortak kabul görmüş değerleri belirlemek,
- d) Doğru ve iyi olarak kabul görmüş değerlere sahip bireyler yetiştirmek,
- e) Topluma faydalı bireylerin kazandırılması,
- f) Toplumsal ve bireysel ihtiyaçların belirlenmesi,
- g) Toplum huzurunu bozmadan toplumsal düzene uyum sağlayacak bireyler yetiştirmek.

Jones'a (2009) göre değer eğitiminin amacı toplumda kabul görmüş değerleri belli bir disiplin içinde bireylere öğretmek, bireyleri iyi bir karakter ile yetiştirmek iken, Veugelers'e (2000) göre değer eğitiminin amacı okullar sayesinde değerleri bireylere transfer etme,

tekrar etme ve sağlamlaştırmadır. Değerler eğitimi çocuğun psikolojik ve sosyal gelişimini göz önünde bulundurarak topluma faydalı olabilecek temel değerleri kazandırmayı amaçlar.

Değer eğitiminin amaçlarını ele aldığımız zaman bu amaçlara ulaşabilmek için değer eğitimi ile ilgili çalışmaların devam etmesi ve konu ile ilgili çeşitli teorilerin geliştirilmesi, yerli ve yabancı birçok araştırmacı ile çalışmaların yapılması, değer eğitiminin etkili aktarımı için gerekli materyal ve stratejilerin öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde kullanılması tecrübeli eğitimcilerle fikir alışverişinin yapılması gerekmektedir. Değerler eğitimi bireyi sadece iyi ve doğruya yönlendirmekle kalmaz aynı zamanda bireyin içerisinde hiç keşfetmediği yönlerini de ortaya çıkarır. Bir durum karşısında bireye temel ahlaki değerlerden yola çıkarak her zaman adetli olması gerektiğini hatırlatır. Bireyin sorumluluk bilincinde olmasına, başkalarını önemsemesine, farklılıklara karşı saygılı olmasına, olay ve durumlara sabırla yaklaşmasına ve bunun gibi daha birçok değeri içselleştirmesine değerler eğitimi yardımcı olur. İnsanı erdemli ve onurlu bir birey yapmak için de değerler eğitimi gerekmektedir. Bu ve benzeri sebeplerle yaşamın her alanında, eğitim ve öğretim içerisinde geçmişten günümüze insanı insan yapan iyi ve doğru kavramlarına yöneltmek için değer eğitimi gereklidir.

2.5.3 Değer Eğitiminde Aile ve Okul Faktörü

Birey temel olarak ilk bilgilerini içinde doğduğu ve büyüdüğü ailesinde öğrenir. Bu sebeple bireyin değerleri ilk olarak öğrendiği ve anlamlandırmaya çalıştığı yer ailesidir. Bireylere değer kazandırmada medya, okul, aile en temel araçlardır. Çocuk ailedeki değer kazanımını daha çok anne ve babasını örnek alarak taklit etme yoluyla gerçekleştirir. Temel olarak çocuk sevgi, saygı, hoşgörü, adalet gibi değerleri aile içerisinde yaşantı yoluyla daha çabuk kavrayabilir. Her bireyin yetiştiği aile farklı olacağı için değer sıralamasında öncelik değerler önemine göre farklılık gösterebilir ancak hemen her aile sosyal olarak toplum tarafından kabul görmüş değerlere öncelik vermektedir.

Bireylerin toplumsal açıdan kabul görmesi de etkili bir değer aktarımı ile gerçekleşeceğinden değer öğretiminde ailenin rolü okuldan önce gelmektedir. Okul daha çok ailede öğrenilmiş olan iyi değerlerin benimsenmesine, öğrenilmeyen değerlerin öğretilmesine ya da yanlış öğretilen değerlerin doğrusuna yönlendirmede etkilidir. Ailenin ise temel görevi insani

değerleri benimsemiş bireyleri yetiştirmektir. Bireye ailesi tarafından kazandırılan değerlerin temeli sağlam atılmış ve diğer değerlerle ilişki kurabilecek şekilde olmalıdır. Aile kendi içerisinde değerleri ne kadar etkin kullanıp, uygularsa çocuğun da değerleri benimseyip, gündelik hayat içerisinde uygulamaya dökmesi o kadar etkili olabilir. Örneğin, ailede alınan kararlarda adalet değeri, görev paylaşımında sorumluluk değeri, aile içerisindeki diyaloglarda saygı değeri ön plana çıkıyorsa çocuk bu değerleri bilinçli bir şekilde kendi hayatında, arkadaşları arasında uygulamaya başlayabilir. Kısacası çocuğun değerlere uygun şekilde davranması için motive edilmesi gerekebilir.

Bir değerın öneminin anlaşılabilmesi için ailenin davranışlar aracılığıyla tutarlı mesajlar göndermesi, bu mesajların çocuk tarafından doğru şekilde algılanması ve davranışları kendi iradesiyle ortaya çıkarması sağlanmalıdır (Demirutku, 2017, s. 69). Aile, çocuklara değer kazandırılmasında her ne kadar rol model olsa da günümüz şartları göz önünde bulundurulduğunda ailelerin yoğun iş temposu, yaşam koşulları vb. etkiler çocuklar üzerinde ilginin azalmasına ve değer kazanımının engellenmesine neden olabilir. Yine medyayı bilinçsiz kullanan ebeveynler, aile yapısını ikinci plana atan aile bireyleri, çocuklara yeteri kadar zaman ayırmayan ve onlarla ilgilenmeyen anne ve babalar değer aktarımını engelleyen nedenlerden sayılabilir. Bu ve benzeri sebepler aslında toplumun en küçük parçası olarak kabul edilen ailenin bireyin yaşantısındaki önemini göz önüne koymakta ve değer aktarımındaki konumunu belirlemektedir.

Değer eğitiminde aile kadar önemi olan diğer bir faktör de okulda verilen eğitimidir. Bireyi duygulardan oluşan bir bütün olarak ele aldığımızda değerler eğitimi bu bütünü eğitimle kontrol edilebilir hale getirmek için gereklidir. Bireyin içerisinde öfke, kıskançlık, hırs gibi her türlü yaşamda olumsuz ve kötü olarak ifade edilen duygularda bulunduğundan bu duyguları eğitilmezse birey için dengeli bir kişilik kurması çok da mümkün gözükmemektedir.

Sağlam karakterli bireyler toplumda kendilerine her zaman yer bulabilirken, kontrolü olmayan bireyler toplum tarafından da dışlanmaktadır. Kerschenstainer'ın (1977, s.178) "*her sahada mümkün mertebe fazla karakterli insanları bulunan bir memlekete ne mutlu!*" şeklindeki söylemi sağlam karakterdeki bireylerin toplumda nasıl yer bulunduğunu ve toplum açısından önemini ifade etmektedir (Akt. Meydan, 2014).

Giesecke (2004), okulların değerler eğitimine ve öğrencilerde oluşması istenen değerlerin aktarımına ne ölçüde katkı koyabileceği sorusuna üç açıdan yaklaşmıştır. Bunlar (Giesecke, 2004, s. 236):

- a) *Çocuk ve gençlerde değerler oluşumu birçok farklı kaynaktan beslenmektedir. Öğretmenler, bu kaynağın yalnızca bir bölümüne ve düşük bir etkide bulunabilirler, büyük bir bölümü öğrencilerin yaşlarından kaynaklanan tercihlerinden ve modanın yönelimlerinden oluşmaktadır. Bu sürece, kitle iletişim araçları da dahil, çocukların hareket alanını oluşturan bütün sosyal alanlar katılmaktadır.*
- b) *Kurum olarak okullar –inanca dayalı din dersleri sayılmazsa - son dönemlerde insan yaşamının anlamına dair soruların yanıtlanmasından sorumlu değildir. Öğretmenler, ideolojik çeşitlikten kaynaklanan tarafsızlık ilkesi gereğince, ideolojiler üstü bir düzlemde, daha çok mesleki kaygılarla hareket etmektedirler.*
- c) *Değerlerin oluşum süreci, kişinin içinde gerçekleşir, dolayısıyla dışarıdan fark edilmez. Edinilen ve temsil edilen değerler sosyal tutum ve davranışlar biçiminde ortaya konularak somutlaştığı ölçüde algılanabilir ve sınanabilir hâle gelirler.*

Giesecke'nin (2004) okullarda değer aktarımına ilişkin yaklaşımı genel olarak ele alındığında; değer oluşumunun, toplumsallaşma sürecinin bütünü içerisinde gerçekleştiği söylenebilir. Başka bir deyişle, öğretmenler öğrencilerdeki değerlerin oluşum sürecinden tek başlarına sorumlu olamazlar, daha çok tamamlayıcı ve düzeltici bir konumda müdahalede bulunabilirler. Bu bağlamda, eğitim açısından elde edilmek istenen etki ne olursa olsun, söz konusu yalnızca, tüm eğitim sürecinin her anında gerçekleşen bazı içsel ve dışsal süreçlere müdahale şeklinde olabilir.

Giesecke'nin değer eğitimine yönelik yaklaşımları incelendiğinde öğretmenin, öğrencinin değer eğitimine etkisinin çok az olduğu, okulun ise destekleyici olarak rol aldığı görülmektedir. Değerler, bireyde sosyal davranış şeklinde algılanmaktadır. Bu bağlamda sosyal kurallarla veya normlarla yaşanan çatışmalar, kişide bilinçli ya da bilinçsiz bir biçimde değer yargılarının oluşmasına yol açmaktadır.

Okullardaki değerler eğitiminin bu anlamda özel veya yeni bir alan olmadığını belirten Giesecke'ye (2004) göre değerler eğitimi, okullarda zaten yapılan veya yapılması beklenen bir şeyin altının daha kalın çizilmesi anlamına gelmektedir (Akt. Cihan, 2014, s. 433). Bireyde değer oluşumunun, doğum ile çevresiyle etkileşerek başladığı dikkate alındığında; okulların, değer ediniminin olumlu değere yönlendirme ile birlikte pekiştirme görevini üstlendiği söylenebilir.

Eğitim sürecinde bireye etki olanakları yalnızca pedagojik alanlar olarak tanımlanan bir çerçevede; yani aile, okul ve ıraklık eğitimi gibi sosyal alanlarda bulunmaktadır. Bunları aşan ve değerler oluşumuna etkisini uzun zaman sürdüren medya gibi alanlarda ise eğitimcilerin bir belirleyiciliği bulunmamaktadır. Üstelik çeşitli pedagojik alanların amaçları her zaman yerinde ve uygun bulunmayabilir, öğretmenlerin niyetleri örneğin ailelerin karşıt eğilimleri ile ters düşebilmektedir. Bu bağlamda okulların yalnızca bir katkısından – ki bu katkının da başarısını garanti edemez - söz edilebilir.

2.5.4 Değer Eğitiminin Okuldaki Şekilleri

Değer eğitiminde okula yüklenen anlam çok önemlidir. Okul konusu, çoğunlukla toplumda algılandığı gibi, “doğru” değerlerin propagandasını yapmak veya bunları öğrencilerin kafalarına ve kalplerine transfer etmek değildir. Okullar kamusal kurumlar olduklarından, anayasanın yönergelerine, genel yasal düzenlemelere ve dolayısıyla da bunların içerisinde ifade edilen değerlere ve normlara bağlıdır. Okul, değerler eğitimi sürecini etkilemede yalnızca destekleyici ve yardımcı rolü üstlenebilir. Bu nedenle okullardaki değerler eğitimi özünde, öğrencilerin davranış ve tutum geliştirme sürecinin eleştirisinden başka bir şey değildir. Eleştiri burada kişiyi rencide etmeyi değil, sözcüğün gerçek anlamını, seçme ve yargılama yoluyla aydınlatmayı ifade etmektedir.

Çoğu toplumda okul, bireyleri hayata hazırladığı için değer eğitimi sosyal hayatı düzenlemede yardımcı bir kurum olarak görülmektedir. Örneğin, toplum doğru davranışları onaylarken, yanlış davranışları onaylamaz. Bireyin doğru ve yanlışla dair farklı ve çokça örnekler bulabileceği yer okuldur. Bireyin ileriki sosyal yaşantısına dair çeşitli örnekleri bulabileceği yer de okuldur. Okul yaşantısında bireyin öğrendiği herhangi bir değer onun sosyal yönünü geliştirirken, kişisel olarak tatmin olmasına da yardımcı olur. Bunların

haricinde okul öğrencinin birçok değeri bir arada görüp, deneyimleyebildiği, bilmediği ya da farkında olmadığı değerleri öğrenebildiği yerdir. Bu örneklerden de yola çıkarak diyebiliriz ki okullar buldukları topluma fayda sağlayacak ve mevcut düzeni bozmayacak şekilde bireyler yetiştirmeye çalışmaktadır. Birey değer eğitimi sayesinde toplumda kendisine yer bulur, bireyin aidiyet duygusu gelişir ve birey toplum için çalışmaya başlar. Bu nedenle değer eğitiminin temel ders olması beklenmeden beden eğitimi dersinden müzik dersine kadar diğer ders programları içerisinde de öğrenciye verilmesi gerekmektedir.

Değerlerin belirlenmesi ve hangi değerlerin doğru olduğu konusunda ise eğitim bilimleri tek başına karar veremez. İçe bakış/refleksyon zemini güçlendikçe, ilgili bilim dalında konuyla ilgili uzlaşma zemini zayıflamaktadır. Toplum nezdinde tartışmalı olan bir konuyu okul tartışmasız ve mutlak hâle getiremez, en fazla bunları ele alır ve üzerinde çalışmalar yapabilir. Okullarda değerler eğitimi sürecinde hangi değerlerin verileceğine ilgili ülkenin eğitiminden sorumlu politika yapıcıları karar vermekte ve uygulanmasını sağlamaktadır. Çeşitli ülkeler tarafından kabul gören ve eğitimde önemsenen ortak değerler Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 2.5: Bazı ülkelerin eğitimde önemsendiği ortak değerler

Ülke	Değerler
ABD	Özgürlük, gizlilik, doğruluk, hukukun üstünlüğü, insan onuru, adalet, sadakat, uluslararası insan hakları, hakkaniyet, eşitlik, sorumluluk, dürüstlük, çeşitlilik, otoriteye saygı.
Avustralya	Tarafsızlık, gerçeğe saygı, akıl yürütmeye saygı, adalet, eşitlik, başkalarının iyiliğini düşünme, özgürlük, çeşitliliği kabul etme, çatışmalara barışçıl çözüm arama.
İngiltere	Doğruluk, adalet, dürüstlük, güven, öz saygı, sorumluluk, hakkaniyet, insancılık, farklara saygı.
Japonya	Adalet, topluma saygı, doğaya saygı, büyüklere saygı, ebeveyne saygı, çalışkanlık, cesaret, içtenlik, özgürlük, düzen, nezaket, kibarlık, arkadaşlık, alçak gönüllülük, millet sevgisi, diğer kültürlerle saygı, vatan sevgisi.
Yeni Zelanda	Doğruluk, itaat etme, başkalarını düşünme, dürüstlük, saygı, sorumluluk, iyi kalplilik, merhamet, görev.

(Kaynak: Candan ve Ergen, 2014).

Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İngiltere, Japonya ve Yeni Zelanda ülkelerinin yanı sıra; Rusya, Malezya, Çin gibi ülkelerde değerlere programlarda zorunlu olarak yer verilmekte olup değerlerin açıktan yer aldığı bir program, duyuşsal alan için etkili bir program sayılır (Yaşaroğlu, 2018, s. 726).

2.5.5 Türk Milli Eğitiminde Değer Eğitimi

24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk milli eğitimin genel amaçlarından biri bedensel, zihinsel, ahlaksal her bakımdan sağlıklı bir kişilik ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmektir (Kanun, 1973). Görüldüğü üzere burada amaçlanan sorumluluklarını bilen, insan haklarına saygılı, Türk milletinin değerlerini benimseyen vatandaşlar yetiştirmektir. Bunun için de sağlıklı eğitim ve öğretim faaliyetleri gereklidir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde en önemli görev öğretmenlere, okul idarecilerine ve eğitimcilere düşmektedir. Etkin bir öğretim faaliyeti için ayrıca eğitiminde kullanılacak materyallerin, etkinliklerin, içeriklerin ve programların kendi içlerinde ve birbirleriyle kullanışlı ve uyumlu olmaları gerekir.

Türkiye'de ilk olarak 2005 yılından bu yana öğretim programlarında değerler ve değer eğitimi açık olarak vurgulanmaya başlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak değer eğitimi uygulamaları tek bir başlık altında temel eğitim kurumlarında 2010 yılından itibaren uygulamaya başlanmıştır. Türk milli eğitim sistemi içerisinde 2018 yılında yapılan öğretim programı güncellemelerinde kök değer uygulamasına geçilmiştir. Yenilenen müfredatla birlikte değer eğitimi branş derslerinin içeriğinde bütüncül yaklaşım benimsenerek ele alınmıştır. Değer eğitimi uygulamalarında eğitim sistemimiz içerisinde bütüncül bir yaklaşım ve öğretmen niteliğinin geliştirilmesi önemlidir (Ersoy, 2019, s. 184). Günümüzde değer eğitimine verilen önem, değerlere her geçen gün daha çok ihtiyacımız olduğunun kanıtıdır.

Araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalar neticesinde çocukların kişilik gelişimi ilerleyişinin yüzde seksen oranında ilk beş yaşına kadar gerçekleştiği sonucuna varılmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s. 62). Çocuklara eğitim ile bilinçli bir şekilde erken yaşlarda

öğretilen değerler onların kişiliklerini oluştururken, ileriki yaşantılarında da iyi bir vatandaş olabilmelerine katkı sağlayabilir. İlk beş yaş kişilik gelişimi için önemli olduğundan bu yaş aralığında eğitim ile öğretim faaliyetleri içerisinde yapılan değer eğitimi çalışmalarında daha dikkatli ve etkili olunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı değer eğitimine yönelik çalışmalara destek olurken, okullarda değer eğitimini destekleyen projeler de geliştirmeye devam etmektedir. Örneğin okullarda okul öncesi dönemde değerlerin kazandırılabilmesi amacıyla bu yaş grubu için değer panolarına ek olarak Değer Ağacı Etkinliği geliştirilmiştir. Değer ağacı etkinliği uygulayan kişiye göre farklılık gösterebilir.

MEB haricinde değer eğitimini destekleyen birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşlara örnek olarak DEM (Değer Eğitimi Merkezi) ve EDAM (Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi) gösterilebilir. DEM, 2003 yılında çalışmalarına başlamış ve araştırmalarla, süreli yayınlarla, seminerlerle değer çalışmalarını desteklemeye devam etmiş; EDAM ise eğitim bilgi ve deneyim alışverişini sağlamayı ve geliştirmeyi hedeflemiştir. EDAM, toplumsal açıdan önemli görülen değerleri bilimsel açıdan yorumlanması için Değerler Eğitimi Dergisi'ni çıkarmıştır.

2.5.6 Değer Öğretimi Yaklaşımları

Öğretim programlarında yapılan değişiklikler değer öğretiminin etkili bir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceği konusu oluşturmuştur. Değer öğretmenleri kaliteli bir değer öğretimi gerçekleştirebilmek amacıyla öğretim yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır (Smyth, 1996). Alanyazında değer öğretimine ilişkin birçok farklı yaklaşım bulunsa da genel olarak kullanılan dört temel yaklaşım bulunmakta ve bu yaklaşımlar değerlerin doğrudan öğretimi (telkin) yaklaşımı, değer açıklama (değer belirginleştirme) yaklaşımı, değer analizi yaklaşımı ve ahlaki muhakeme (ahlaki ikilem) yaklaşımıdır (Yarar Kaptan, 2019, s. 146-147). Akbaş'a (2008) göre; din eğitimi, etik eğitimi, eleştirel düşünme, işbirliği becerileri, karar verme becerileri, cinsellik eğitimi, uyuşturucu eğitimi gibi farklı değer öğretim uygulamaları da mevcuttur.

2.5.6.1 Doğrudan Öğretimi (Telkin) Yaklaşımı

Telkin etmek kelime anlamı olarak, bir düşünce veya davranış biçimini bireyin karşısındaki kişiye aşılama (TDK, 2021), benimsetmeye çalışmasıdır. Küçük yaştaki çocuklara "Sen

abisin, abiler böyle yapmaz.” gibi günlük hayatta sıklıkla duyduğumuz cümleler telkin etme yaklaşımına örnek olarak gösterilebilir. Telkin etme yaklaşımının kullanılmasının temelinde bireylerin yaşadıkları tecrübelerden edinmiş oldukları olumlu ve olumsuz sonuçlar yatmaktadır. Telkin etme yaklaşımı geleneksel eğitim modelleriyle eğitim ve öğretimde kullanılmış olan öğretmen merkezli en eski değer öğretimi yaklaşımlarından biridir. Model olma, pekiştirme, küçümseme, azarlama, alternatifleri idare etme, oyunlar ve taklitler gibi öğrenme yöntemleri bu yaklaşımda sıklıkla kullanılmaktadır (Batmaca, 2016, s.28).

2.5.6.2 Değer Açıklama (Değer Belirginleştirme) Yaklaşımı

Raths, Harmin ve Simon (1966) tarafından geliştirilmiş olan bu yaklaşım (Lipe, 1995) bireyin kendi düşüncesi, deneyimi ve yaşantısıyla neye ne kadar değer verdiğinin üzerinde durarak bireyin kendi değerini seçmesine ve hayat tarzına adapte etmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Raths, Harmin ve Simon (1978, s.28) değer kazanımının başarıya ulaşılmasını üç basamak üzerine kurmuştur:

- a) **Seçme:** *Bireyleri bağımsız değer seçiminde cesaretlendirme, değerler oluşturulurken alternatif seçeneklerin oluşturulmasında ve alternatiflerin değerlendirilmesinde yardım etmek,*
- b) **Ödüllandirme:** *Bireyin kendi seçimiyle ilgili tatmin olma süreci ve seçmiş olduklarının diğer bireyler tarafından onaylanması için fırsat verme.*
- c) **Davranmak:** *Bireyin seçmiş olduğu değer ile yaşadığı değer yargıları arasında tutarlı olmasını özendirme ve bireylerin hayatlarında bu davranışları tekrar etmeleri için bireylere yardım etmek (Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s.72-73).*

Kirschenbaum (1977) bireylerin seçmiş oldukları değerlerin belirginleştirmesini, seçtikleriyle ilgili düşünmelerini sağlamanın amaçlanmasını değerlerin belirginleşmesi yaklaşımında önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmiştir.

2.5.6.3 Değer Analizi Yaklaşımı

Lickona'ya (1977, s. 21-22) göre değer analizi yaklaşımının başlıca amacını insanların kararlarının ahlaki olabilmesi için mantıklı ve aşama aşama olan bir süreci öğrenmelerine yardım etmektir. Eğitim kurumlarında değer analizi yaklaşımının uygulanması için, ilk olarak öğretmen öğrencilere bir sorun sunar ve daha sonra sorunu açıklama, ona dair bilgi toplama, toplanan bilgilerin doğruluğunu kontrol etme, çözüm yolları belirleme, belirlenen çözüm yolları arasından seçim yapma ve yaptıkları seçim doğrultusunda harekette bulunma aşamaları sırasıyla izlenir. Sınıf içinde öğretmen öğrencilerle etkileşim halinde bulunur ve beyin fırtınası yaparak öğrencilere sorularıyla eşlik eder. Değer analizi yaklaşımı sosyal bilgiler öğretimi için kullanışlı bir yöntem olup, öğrencileri mantıksal ve tarafsız araştırmalar için cesaretlendirir (Huitt, 2004).

2.5.6.4 Ahlaki Muhakeme (Ahlaki İkilem)

Ahlaki muhakeme yaklaşımı Kohlberg tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre amaç öğrencilere düşünme ve muhakeme yeteneği kazandırarak öğretimi sağlamaktır. Bu yaklaşımda öğretmenin görüşü uyulması gereken tek unsur olmamakla birlikte öğretmenin görüşü farklı görüşlerden biri olarak sunulmaktadır. Ahlaki muhakeme yaklaşımının uygulanmasında öğrencilerin ahlaki yargılarını ortaya çıkarmak için onlara ahlaki ikilem içeren hikâyeler verilir ve öğrencilerde oluşturulacak davranışlarda ahlaki ilkeler oluşturmaya yardım edilir.

2.5.7 Değer Eğitiminde Strateji, Yöntem ve Teknikler

Değer öğretiminde kullanılan yaklaşımlarda kullanılacak çeşitli yöntem ve teknikler yer almasına rağmen toplum tarafından iyi kabul edilen, topluma ve bireye olumlu yönde katkı sağlayabilecek değerlerin eğitim kurumlarında öğretilmesi için uygun yöntem ve tekniğin kullanılması gerekmektedir. Her yaklaşımda kullanılacak yöntem ve teknik yaklaşımın uygulanma şekline, yapısına, sürecine, hitap ettiği kitleye göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Bu konuya ilişkin Aydın ve Akyol Güler (2012, s.88) değer öğretimi için kullanılabilecek yöntem ve teknikleri;

- a) Araştırma, inceleme (soruşturma) yoluyla öğretim yaklaşımı*
- b) İş birliğine dayalı öğrenme öğretim yöntemleri (Öğrenci timleri, seminer tekniği, takım-oyun-turnuva tekniği...)*
- c) Metin tarama tekniği*
- d) Bireysel çalışma yöntemi*
- e) Tartışma yöntemi (Beyin fırtınası, büyük grup tartışma tekniği, görüşme tekniği...)*
- f) Gezi gözlem yöntemi*
- g) Dramatizasyon (Rol oynama) yöntemi*
- h) Örnek olay incelemesi yöntemi*
- i) Problem çözme yöntemi*
- j) Buldurma (Sokrates) yöntemi*
- k) Çoklu zekâ kuramlarına göre öğretim*
- l) Öğrencilerin duygu ve tecrübelerinden yararlanma*
- m) Fotoğraf yorumlama tekniği*
- n) Oyun yoluyla öğretim/eğitsel oyunlar (Akroştis tekniği, grup ya da takım oyunları, mektup ya da telgraf oyunları...)*
- o) Proje tabanlı öğrenme*
- p) Değer öğretiminde resim, fotoğraf ve müzikten yararlanma (Sanat ve sanat eğitimi, değer öğretiminde resim etkinlikleri...) şeklinde sıralanmışlardır.*

Halstead ve Taylor (2000), işbirlikli öğrenme, rol oynama, simülasyonlar, uygulamalı etkinlikler, öğrenci yönetimli araştırmalar, proje çalışmaları, eğitsel oyunlar ve eleştirel düşünme yöntem ve tekniklerinin bireylerin tutum ile davranışlarını değiştirmede oldukça etkili olduğunu bunların yanı sıra değer eğitimi için birçok yöntem ve tekniğin de bulunduğunu çalışmalarında belirtmişlerdir. Bolay (2007, s.19), çocukları düzenli olarak günlük faaliyetlerimize katmak, çeşitli oyunlarla ve yaklaşımlarla çocukların dünyasına nüfuz etmek, çocuklarla ilişkilerde özen göstermek gibi durumların çocuklara değerleri benimsetmek için kullanılabilecek en iyi yöntemler arasında sayılabileceğine vurgu yapmıştır.

Yeşilyurt (2019, s. 140), değerler eğitimine uygun yöntem ve teknikleri;

- a) *Anlatım yöntemi,*
- b) *Gezi-gözlem yöntemi / tekniği,*
- c) *Eğitsel oyun yöntemi / tekniği,*
- d) *Drama yöntemi / tekniği,*
- e) *Örnek olay yöntemi,*
- f) *Tartışma yöntemi,*
- g) *Problem çözme yöntemi / tekniği,*
- h) *İşbirliğine dayalı öğrenme modeli / yaklaşımı / yöntemi ve*
- i) *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı / yöntemi olarak sıralamıştır.*

Değer eğitiminde kullanılan yöntem ve tekniklerin etkili olabilmesi her ne kadar birey ile ilgili olsa da uygulayıcının da bu konudaki rolü unutulmamalıdır. Değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesi rolünde okulun ve öğretmenin stratejik konumu da göz önünde bulundurulmalıdır. Öğretmen özellikle küçük yaştaki öğrencilerin kendilerine örnek aldıkları bir rol modelidir. Bunun da etkisiyle öğretmen öğrencilerinin gözünde odak noktası, öğrencilere yol göstericidir. Konu ile ilgili olarak Titus (1994), öğrencileri bütün olarak ele almanın, öğrencileri şeref, onur, erdem gibi kavramlardan, örneklerden yararlanarak değer konusunda cesaretlendirmenin, alıntılardan ve özlü sözlerden yararlanmanın, öğrencilere rehber olmanın, öğrencileri iş birliği için teşvik etmenin, öğrencilere sevgi, saygı gibi temel değerleri ve öğüt vermeden öğretmeyi değerlerin öğretiminde öğretmenlerin kullanabileceği strateji önerileri olarak sıralamıştır.

Değerler eğitiminin kazandırılmasında okula yönelik stratejilerden bazıları ise şunlardır (Aydın ve Akyol Güler, 2012'den, Akt. Ulusoy, 2017);

- a) *Her eğitim ve öğretim dönemi başında değer eğitimine yönelik okullarda yapılacak etkinlikler toplantılar ile netleştirilmelidir,*
- b) *Yapılacak etkinliklerin sergileneceği pano güncel ve ilgi çekici olmalıdır,*
- c) *Değer eğitimi yapılırken emir dili kullanmak yerine örnek kişi ve olaylardan alıntı yapılmalıdır,*

- d) Öğrenciler için değerleri tartışabilecekleri ortam ve kaynaklar sağlanmalıdır,
- e) Değer eğitimi sürecinde adil olunmalıdır.

2.5.8 Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi

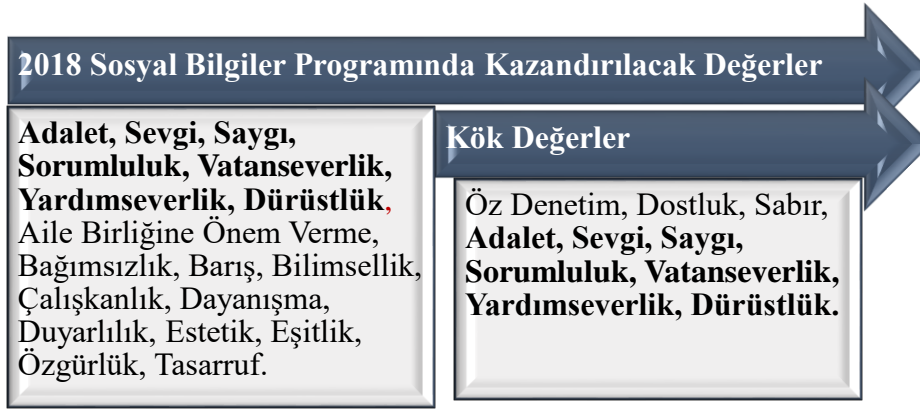
Sosyal yaşamı belirli bir düzene koymak ve bireylerin güvenli ve rahat yaşamalarını temin etmek amacıyla kanunlar çıkarılır ve uygulanır. Ancak, toplumsal yaşamı düzenleyen tek araç kanunlar değildir. Bireyin yaşamının her anında ona rehberlik edecek ve onu çevresinde yaşayan insanlar tarafından kabul gören davranışlar sergilemeye yönlendirecek normlar vardır. Bu normların birçoğu yasal düzenlemelerde yer almaz. Ancak, toplumsal yaşamın idame ettirilebilmesi için kanunlara benzer bir işlev görürler. Bütün bu özelliklere sahip olan kavram değer olarak nitelendirilmektedir. Bu amaçla değerler bireylere öğretilmesi gereken unsurlardır.

Sosyal bilgiler, toplumsal birlik ve beraberlik duygusunun oluşmasını sağlayarak bireylerin sosyal yaşamda kendine yer bulabilmesi amacıyla eğitim ve öğretim kurumu olan okullarda değer öğretimi üstlenmiş derslerden biridir. Aykaç'a (2007, s. 48) göre sosyal bilgiler dersi, öğrenciler için yaşadıkları toplum ve toplumun sorunları hakkında bilgi sahibi olmalarında, iyi bir vatandaş olmalarında, sorumluluklarını öğrenmelerinde, insanlar arasındaki ilişkileri anlamalarında, milli ve evrensel özellikleri ve değerleri kavramalarında en temel derslerden birisidir.

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için eğitim kurumlarında okutulan disiplinler arası bir derstir. Aynı zamanda sosyal bilgiler bireyi hayata hazırlayan ona ahlaki, etik, düşüncesele birçok durumu bir arada sunabilen, bireyi bilmediği gerçek hayatla yüzleştiren ve ona hazırlayan bir derstir. Sosyal bilgiler dersi ile ilkököl 4. sınıftan başlayarak ortaoköl 7. sınıfa kadar temel eğitim kademelerinde dört yıl öğretmenler tarafından öğrencilere öğretilmesi, öğrencilerin benimsemesiyle olumlu bilgi, beceri, tutum, değer ve alışkanlık kazanılması hedeflenmektedir. İlköğretimde çocuklara kazandırılan bilgi, beceri ve davranışın ileriki yıllarda da etkisini devam ettirme olasılığı bulunduğundan geleceğin büyükleri olacak çocuklara sosyal bilgiler dersinin öğretilmesinin önemi daha iyi anlaşılabilir (Safran, 2008, s. 15). Sosyal Bilgiler dersi Öğretim Programı genel amaçlarında;

“Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri” (MEB, 2018) ifadesine yer verilmektedir. Bu amaç ile sosyal bilgiler dersinin değer eğitimindeki önemini de ortaya koyduğu söylenebilir. Bu durum da göstermektedir ki bireyi zihinsel, ruhsal, eğitimsel birçok açıdan değerler yardımıyla topluma uygun şekilde yetiştirmek sosyal bilgiler dersinin genel amaçlarından biridir.

Şekil 2.2: 2018 Sosyal Bilgiler Programında Kazandırılacak Değerler ve Kök Değerler

2018 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı incelendiği zaman; öz denetim, sabır ve dostluk kök değerleri hariç olmak üzere, yedi kök değer sosyal bilgiler programında kazandırılması hedeflenen 18 değer içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum sosyal bilgiler dersinde değer öğretiminin önemsendiğinin de bir kanıtıdır.

Baysal'a (2013) göre sosyal bilgiler öğretmeninin değerler eğitimine ilişkin görev ve sorumlulukları şöyledir: “Öğretmen Değerler Eğitimi programını; komisyonunca hazırlanan yıllık çalışma planı kapsamında, sınıf içi ve dışı etkinliklerle önemli gün ve haftaları göz önünde bulundurarak sınıf rehber öğretmeni ile birlikte yürütür. Her öğretmen girdiği sınıflarda ayın değerini müfredat programına uygun, sınıftaki tüm öğrencilerin katılımını sağlayarak, bir bütünlük içerisinde işler. Dersin içeriği ve sınıfın durumuna uygun olarak Değerler Eğitimi Okul Yıllık Çalışma Planı'na göre belirlenen sürede uygular, sınıf defterine yazar. Öğretmen, Değerler Eğitimi ile ilgili olarak okulda meslektaşları ile iş birliği yapar.” Bu bağlamda, sosyal bilgilerin; tüm kapsamıyla, amacıyla, öğretmen görev ve sorumluluklarıyla diğer derslere ve alanlara olan erişim ve iş birliği imkânıyla bir düzen halinde erken yaşlarda öğrenciyle buluşmasıyla ve öğrenciyi yaşama hazırlamasıyla program açısından, öğretmen, öğrenci, öğretim programı ilişkisi ile derslerde kullanılacak

araç, gereç ve materyallerle değer öğretiminde önemli bir ders olduğu görülmektedir.

2.6 Araştırmaya Konu Olan Değerler

18 Temmuz 2017 tarihinde MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından “Müfredat Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine” adlı basın toplantısı için hazırlanan dokümanda eski müfredatlardan farklı olarak yenilenen müfredatlarda değerler ve değer eğitimi müfredatların temel odağını oluşturmuştur. Geçerli müfredatları da içine alan literatür taraması yapılmış, disiplin alanlarının hepsinde kazanımlarla ilişkilendirilerek öğrencilere aktarılması hedeflenen millî, manevi ve evrensel değerler 10 ana başlık altında toplanmış, bu değerlere ilişkin tutum ve davranışlar belirlenmiştir (MEB, 2017). Değerler eğitiminde verilmesi önemsenen kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik şeklinde sıralanmıştır. Bu değerlere ilişkin kısa açıklamalar aşağıda verilmiştir.

2.6.1 Adalet Değeri

Adalet, adil olmakla ilgilidir. Adalet “Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme” şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2021). Toplumsal yapıda var olan hukuk kuralları ile toplumsal yaşamı düzenlenmek, bireylerin haklarına sahip çıkılmak istenilmektedir. Devlet tarafından düzenlenmiş kurallar bütünü olan hukuk, devlet tarafından okullar vasıtasıyla öğrencilere aktarılır (Doğan, 2002).

Eğitim sürecinde önemli olan adalet değerine öğretim programlarında yer verilmektedir. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda adalet değerinin 4, 5, 6 ve 7. sınıf öğrenme alanlarındaki kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir (MEB, 2018). Örneğin, sosyal bilgiler dördüncü sınıfta “Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.”, beşinci sınıfta “Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.”, “Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.” ve “Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar” (MEB, 2018) kazanımlarında adalet değerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Bunun yanında altı ve yedinci sınıfta özellikle sosyal bilgiler “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan kazanımlarla adalet değerinin ilişkilendirildiği görülmektedir.

2.6.2 Dostluk Değeri

Dostluk ortak bir paydada buluşma, paylaşma ve güven gibi unsurlara sahip olma durumudur. Dostluk kelimesinin tanımı Türkçe sözlüklerde “sevilen güvenilen yakın arkadaş, iyi görüşülen kimse” olarak geçmektedir (Albayrak, 2004, s. 149). Dostluk kavramı sevgi, saygı gibi diğer değer ile samimiyet, fedakarlık gibi duygularla ilişkilidir. Dostluk, küçük yaşlarından itibaren bireyin aile hayatı dahil olmak üzere karşılaşılabileceği değerlerden biridir.

2.6.3 Dürüstlük Değeri

Dürüstlük en temel tanımıyla yalana ihtiyaç duymamak, yalan söylememektir (TDK, 2021). Başka bir deyişle doğruluk, dürüstlük değerinin odağını oluşturmaktadır. Dürüstlük bireylerin yer aldıkları her durum ve konumda güvenilir olmalarını sağlayan evrensel temel değerler içerisinde yer almaktadır. Ancak günümüzde insanların değişen siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel ihtiyaçlar ile çeşitli kalıp yargı, baskı, hırs ve huzursuzluklar nedeniyle dürüstlükten ve dürüst birey olmaktan uzaklaştığı söylenebilir.

Dürüstlük değerine öğretim programlarında yer verilmekte ve özellikle sınıf ve okul içi uygulamalar ile pekiştirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, sosyal bilgiler dersinde yer alan “Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.” ve “Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.” (MEB, 2018) kazanımlarının dürüstlük değeri ile doğrudan ilişkilendirildiği görülmektedir. Kazanımlarda dürüstlük değeri vurgusu ile bilimsellik ve etik kavramlarının birlikte ele alınması ise oldukça kayda değerdir.

2.6.4 Öz denetim Değeri

Öz denetim, bireysel kontrol anlamına gelmektedir. Demirel'e (2017) göre de zaman zaman “kendini kontrol etme” olarak da karşımıza çıkan öz denetim, kişinin kendisi ve dünya arasında daha iyi, daha ideal uyuma sahip olması için kendini değiştirme ve uyarlama kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Öz denetim değeri aileler tarafından bilinçsizce

bireylerin ilk öğrenme çağlarından itibaren bilinçaltlarına yerleştirilmektedir. Örneğin, kız bebeklerin elbise giydiği zaman oynayabilecekleri oyunların sınırlandırılması gibi. Ancak bu değer etkili kullanımı konusunda başarılı sonuçlara ulaşmak ve kalıcı öğrenmeyi sağlayabilmek için uzman yardımı alınabilir. Okul ortamında ise öğretmenlerin bu yeterlilikleri uzmanlar tarafından denetlenebilir.

2.6.5 Sabır Değeri

Sabır, bir durumun gerçekleşmesi için gerekli şartların oluşmasını beklemektir. Sınıfta bir öğrencinin, öğretmen kendisine söz hakkı verinceye kadar konuşma sırasını beklemesi sabır değerinin sınıf içindeki güzel bir örneğidir. Ters bir durum, yani bir duruma ilişkin şartlar oluşmadan ya da olgunlaşmadan eyleme geçmek ise sabırsızlıktır.

Toplumsal yaşamda sabır ile ilgili birçok örnek olduğu gibi, sabırsızlık örnekleri de oldukça fazladır. Örneğin; trafikte kırmızıdan yeşile döner dönmez çalınan kornalar, alışverişte kasada sıra beklerken sabırsızlanan müşteriler ya da sınıfta sabrı taşıyan öğretmenler... Öğrencilerin gündelik yaşantısında sabırdan çok sabırsızlık örneklerine rastlaması mümkündür. Türkiye’de 2018 yılında uygulanmaya başlanılan kök değerler arasında yer alan sabır değerinin öğretim programlarındaki (resmi din dersleri hariç) kazanımlarla ilişkilendirilmemiş olması da kayda değer bir durumdur.

2.6.6 Saygı Değeri

İnsanı insan yapan en önemli değerlerden biri de saygı değeridir. Saygı değerinde empati becerisine sıklıkla başvurulur. İnsanların etraflarındaki durumlara, toplumsal olaylara veya diğer insanlara karşı tahammülleri giderek azalmaktadır. Küreselleşen dünyada, sosyal medya kanallarının da etkisiyle, saygı değeri gerçek anlamını yitirmeye devam etmektedir.

Öğretim programı, kişinin gelişimini ve yaşam boyu öğrenmeyi teşvik edecek eğitim amaçlarına ulaşmak için öğrencilerin olumlu değer ve tutumlarını da geliştirmelidir (Curriculum Development Council, 2001; Powney vd., 1995). Sosyal bilgiler dersine yönelik öğretim programının uygulanmasına ilişkin açıklamalarda değerlerin, ilişkili kazanımlarla

birlikte işlenmesinin yanı sıra, farklı kazanım ve öğrenme alanlarıyla da ilişkilendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (MEB, 2018).

2.6.7 Sevgi Değeri

Sevgi, bireyler tarafından diğer canlı varlıklar ve cansız nesnelere olmak üzere tüm her şeyde gösterilebilecek bir değerdir. TDK'ya (2021) göre sevgi, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelen duygu şeklinde tanımlanmıştır. Küçük yaştan itibaren her birey sevgiye ihtiyaç duyar. Sevgi, aslında bir ihtiyaç değeridir. Bireye sevgi değerini öğretebilmek için en etkili yol ise sevmenin nasıl olduğunu gösterebilmektedir.

2.6.8 Sorumluluk Değeri

Sorumluluk, bireyin kendi yaşantısında sergilemiş olduğu davranışların tamamının sonucunu kabul etmesidir. Eğitimde önemsenen değerlerin başında gelen sorumluluk; bir kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet olarak tanımlanmaktadır (Babadoğan, 2003). Küçük yaştan itibaren bireylere aileleri tarafından sorumluluklar verilmektedir. Sosyal bilgiler dersinin özellikle Birey ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim ile Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarında sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlara yer verildiği görülmektedir.

2.6.9 Vatanseverlik Değeri

Vatanseverlik bireyin kendisi için değil yaşadığı toplum ve içinde bulunduğu millet için fedakarlık duygusunu barındıran bir değerdir. Vatan bir halkın birlik ve beraberlik içinde maddi manevi her değeri yaşamış olduğu yer olduğu için vatanseverlik, vatan, millet, birlik ve bütünlük kelimeleri ile bütünlük içinde bir anlam kazanmaktadır. Ülkemizde Türk tarihinin geçmişinden kaynaklanan fedakarlıklar, kayıplar, savaşlar göz önünde bulundurularak vatanseverlik hassas bir durum olarak ele alınır. Özellikle Türkiye'de vatanseverlik denildiğinde bayrak, millet, hürriyet ve istiklal konuları ön plana çıkmaktadır.

2.6.10 Yardımseverlik Değeri

Yardımsverlik ğretim programlarında yer alan kök değerlerden biridir. Yardımsverlik aslında yardım etme davranışından dolayı yardım alan ve veren arasındaki mutluluk durumu olarak da ifade edilebilir. Yardımsverlik, hiçbir karşılık beklemeden yardıma ihtiyaç duyan kişiye yardım etmekten hoşnut olma durumu olarak açıklanabilir. Yardımsverlik değeri birçok dersin ğretim programında yer almakla birlikte bu konuda en etkili derslerden biri sosyal bilgilerdir.

2.7 İlgili Araştırmalar

Bu bölümde alanyazında değerler eğitimi ve sosyal bilgiler dersi ile değerler eğitimi konularında yapılmış olan ilgili çalışmalara yer verilmiştir. Bu çalışmalardan bazıları şu şekildedir:

Lickona (1991) okullarda saygı ve sorumluluk değerinin nasıl öğretilebileceği konusu üzerine yaptığı araştırmada değer listesi oluşturmuş ve sorumluluk, saygı, hoşgörü, tolerans, öz disiplin, yardımsverlik, merhamet, işbirliği, cesaret, dürüstlük, adalet ve demokratik değerlerini içeren daha kapsamlı bir liste sunmuştur.

Veugelers (2000) “Different Ways of Teaching Values” adlı çalışmasında ğretmen ve ğrenci arasındaki etkileşimle değerlerin ğretiminde kullanılan çeşitli yöntemlerle değer öğretiminin nasıl gerçekleştiği üzerine çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bunun için ğretmen ve öğrencilerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Sonuçta değer eğitiminde öğretmenlerin ğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeyini göz ardı ettiklerine, öğretmenlerin kendileri tarafından daha önemli görülen değerlerin öğretimine yöneldiklerine ve öğrencilerin farklı görüşleri olmasına öğretmenlerin kendi seçtikleri/benimsedikleri değerler hakkında net yargıları olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Brynildssen (2002), 2000-2001 yılları arasında karakter eğitime ilişkin yaptığı çalışmasında temel değerleri şöyle sıralamıştır: “dürüstlük, işbirliği, diğer insanlara yardımcı olma/hizmet etme, özgürlük, sorumluluk ve medeniliktir.” Brynildssen’in çalışmasında yer alan bu değerler insanların ortak olarak benimsedikleri değerler olmuştur.

Evin ve Kafadar (2004) tarama modelini kullanarak ilköğretim sosyal bilgiler programı ve

sosyal bilgiler ders kitaplarını inceledikleri çalışmalarının sonucunda birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında ulusal değerlere ağırlık verildiği, ilköğretim sosyal bilgiler programında, ders kitaplarına oranla, ulusal ve evrensel değer kategorilerinin daha dengeli dağılım gösterdiği sonucuna ulaşmışlar ve değer kategorilerinin dağılımında, program ile ders kitapları arasında denge kurulmalı önerisini sunmuşlardır.

Thornberg (2008) araştırmasında öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarındaki algılarını ve profesyonellik derecelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırması için 13 öğretmen ile mülakat yaparak verileri toplamış ve değer eğitiminin plansız ve bilinçsizce, öğrencilerin okul yaşantılarına dahil edilerek yapıldığı ve öğretmenlerin değer eğitimi konusunda mesleki açıdan yetersiz olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

Baydar (2009), ilköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeylerine ilişkin çalışması için veri toplama aracı olarak anket, ahlaki ikilem ve görüşme formlarını kullanmıştır. Çalışma sonucunda değer kazanımında öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin farklılık yaratmadığı ve öğretmenlerin ise öğrencilerin öğretilmek istenilen değerleri kazanmada yetersiz olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin değer kazanma düzeylerinin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Lucas (2009) araştırmasında Batı Virginia'nın güneybatısında yer alan yerleşim yerinde ortaokul öğretmenlerinin karakter eğitimine ilişkin algılarını incelemiştir. Bu amaçla öğretmenlerin karakter eğitimi hakkındaki düşüncelerini, karakter eğitimi uygulamalarını, karakter eğitiminde öğrenciyi teşvik edici ve engelleyici unsurları araştırmış ve karakter eğitiminin öğretmenler tarafından önemli görüldüğü, öğretmenlerin karakter eğitiminde anılardan, aile faktöründen ve dini öğelerden yararlandıklarını, TV, elektronik oyunlar vb. öğelerin karakter eğitimini engelleyen kaynaklar oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Ishii (2010) araştırmasında devlet okullarında karakter eğitiminin uygulanması üzerine İngiltere ve Hindistan'da bir durum çalışması yapmıştır. Araştırmasında okullardaki iç ve dış faktörlerin karakter eğitiminde etkili olduğu ve karakter eğitiminde sevgi, doğruluk, barış gibi temel insani değerlerin benimsenmesi amacıyla öğretmenlerin rol model olması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Kılıç Şahin (2010), tarama modelini kullanarak 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Kütahya ili merkezindeki 13 ilköğretim okulu ve 4. ve 5. sınıf öğretmenleriyle Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin kazandırılması sürecine ilişkin öğretmenler ile yaptığı çalışmada, katılımcı öğretmenlerin, değerleri toplum tarafından kabul edilen, davranışlara ve hayata yön veren, iyi vatandaş yetiştirmede önemli görülen unsurlar olarak tanımladığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca katılımcı öğretmenlerin çoğu, öğrencilerde sağlam bir kişilik yapısı oluşturmak, onları geleceğe hazırlamak ve değer yozlaşmasının önüne geçmek gibi nedenlerden dolayı değerlerin açık bir şekilde programa konulmasını uygun bulmuştur. Katılımcı öğretmenler değer öğretimi sürecinde kendi rollerini model olmak olarak tanımlamış ve kendileri dışındaki en etkili kurumun aile olduğunu belirtmiştir. Katılımcı öğretmenler öğrencilerin değerleri içselleştirmeleri ve değerlere uygun davranmaları gerektiğini de belirtmişlerdir.

Yiğittir (2010), ilköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerlere ilişkin çalışmada, ilköğretim (4-7.sınıflar) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda kazandırılması gereken değerleri temel alınarak oluşturulan değerler listesi içinden velilerin çocuklarına en çok kazandırılmasını istedikleri on değeri sıralayacakları anket oluşturmuştur. Tarama modelinde olan çalışmada 317 öğrenci velisinden oluşan araştırma grubuna uygulamıştır. Araştırma sonuçlarında onların okulda en çok aile birliğine önem verme, çalışkanlık, bayrağa ve İstiklal Marşına saygı, vatanseverlik, sorumluluk, dürüstlük, doğruluk, saygı, yardımseverlik ve cesaret değerlerine öncelik verdiklerini tespit etmiştir. Bu değerlerden saygı, dürüstlük, çalışkanlık ve yardımseverliğin öğrencilerce de tercih edildiği görülmüştür. Ailelerin daha çok milli değerleri tercih ettikleri, bu çalışmada öğrencilerin çevre, toplum ve bireysel özellikleri içeren değerlere yönelindikleri anlaşılmaktadır.

Blake (2011) araştırmasında değer eğitiminde kullanılan terimler ile okul yeterlilikleri ve öğrenci başarısı standartları arasındaki etkileşimin gücünü ve bağlantıyı belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda eğitimde dezavantajlı okullarda bulunan öğrencilerin başarı puanları ile sorumluluk değeri arasında pozitif ilişki olduğunu belirlemiştir.

Kılıç (2012) araştırması için nitel araştırma yöntemi olan durum çalışması desenini, veri toplamak için de doküman incelemesini kullanarak ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler

programındaki değerlerin kazanımlarla ilişkisi ve programdaki değerlerin öğrenci çalışma kitaplarında ne kadar yer verildiğini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırması sonucunda bazı kazanımlar ile değerler arasında ilişki kurulamadığına, çalışma kitabında mevcut programda belirlenen tüm değerlere yer verilmesine rağmen etkinliklerden bazılarının değer kazandırmada yeterli olmadığı ve sınırlı verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Sekhar ve Emmaniel (2012), çalışmalarında değerlerin toplum için önemi üzerinde durmuşlardır. Onlara göre iyi vatandaş yetiştirmek için değerleri edinmiş öğrenciler yetiştirmek gerekir. Bunun için de değer tabanlı eğitim, eğitim kurumları, hkmet ve velilerin işbirliği yapması gerektiğini savunmuşlardır.

Aktan ve Padem (2013), çalışmalarında 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metinlerin içerdikleri değerleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Ders kitabında her üniteden rastgele seçilen 3 metin olmak üzere toplam 24 metin üzerinden çalışmalarını yapmışlar; araştırmada sosyal bilgiler ğretim programında yer alan değerlerden sorumluluk, yardımseverlik, dayanışma, barış değerleri en fazla aile birliğine önem vermek, adil olma, özgürlük, temizlik ve vatanseverlik değerleri ise en az yer alan değerler olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Balcı ve Yelken (2013) ilköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamalarına ilişkin 26 sosyal bilgiler ve 126 sınıf öğretmeninin görüşüne başvurarak ğretmenlerin Sosyal Bilgiler Programı'nda belirtilen değerlerin tümünü çok önemli bulduklarını, "adil olma", "barış", "dürüstlük" ve "duygu ve düşüncelere saygı" değerlerinin ise önem derecesi açısından ilk sıralarda yer aldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Kuş, Merey ve Karatekin (2013) yapmış oldukları çalışmalarında doküman incelemesi yöntemi ile MEB tarafından basılan 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiş ve ilköğretim 4 ve 5. sınıf kitaplarında en sık vurgulanan değerlerin duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma; en az vurgulanan değerlerin ise temizlik, dürüstlük ve hoşgörü değerleri olduğu sonuçlarına ulaşmış ve 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler kitaplarında hoşgörü değerine daha fazla yer verilmesi gerektiği önerisinde bulunmuşlardır.

Topkaya ve Tokcan (2013) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda belirlenen bilimsellik, doğal çevreye duyarlık, kültürel mirasa duyarlık, sorumluluk, yardımseverlik, hak ve özgürlüklere saygı ile çalışkanlık değerlerinin MEB ve özel yayınevi tarafından basılan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yansıma düzeylerini incelemişlerdir. Tarama ve doküman inceleme yöntemleri kullanılan çalışma sonucunda MEB yayınevi tarafından basılan ders kitabında belirlenen değerlerin 44 kez, özel yayınevi tarafından basılan ders kitabında belirlenen değerlerin 125 kez yer aldığını tespit etmişlerdir.

Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018), çalışmalarında mevcut Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 4. ve 5. sınıf için tanımlanan değerlerin kazanımlarla ilişkilendirme ve ilişkili olan değer/değerlerin sosyal bilgiler kitaplarında yer verilme durumunu araştırmışlardır. Araştırmada doküman incelemesi yöntemini; elde ettikleri verilerin analizinde ise içerik analizi türlerinden tümevarımcı analizi kullanmışlardır. Araştırmada; en çok temaya 4. sınıfta ve en çok bilimsellik ve saygı değerine; 5.sınıfta en çok kültürel mirasa duyarlılık değerine en az dayanışma değerine; en çok kazanıma 4. sınıfta bilimsellik, 5. sınıfta ise bilimsellik ve kültürel mirasa duyarlılık değerinde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Karacan (2018) Anadol Yayıncılık tarafından basılan sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabını, öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan milli ve evrensel değerlerin nasıl dağılım gösterdiğini belirlemek amacıyla incelemiş ve milli ve evrensel değerlerin program geneline yayılmaya çalışıldığı, her öğrenme alanında çeşitli değerlere yer verildiği sonucuna ulaşmıştır.

Kuzucu (2018) araştırmasında; 2017-2018 eğitim öğretim yılında 4. sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ile Sosyal Bilgiler ders kitabını veri toplama aracı olarak kullanmış ve ders kitaplarının temel insani değerler açısından karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Araştırma sonucunda her iki ders kitabında da yer alan değerler arasında benzerlikler tespit etmiş ve değerler eğitiminde her iki dersin içerdiği değerlerin tutarlılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Güçlü (2019), sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesini konu almış ve bu amaçla 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını değerler açısından incelenmiş öğretmenlerinin ders kitaplarında yer alan değerler ile ilgili görüşlerini almıştır. Araştırmasında değerler açısından ders kitaplarının zengin olduğuna, değerlere ders

kitaplarında daha çok metin içerisinde yer verilmesine rağmen yeterli görsel materyallerle de değerlerin desteklendiğini saptamıştır. Sonuçta özel olarak değer eğitimi genel olarak öğretim programlarının diğer unsurlarının tanıtımı ile ilgili eğitimlerin verilmesi gerektiğine yönelik öneride bulunmuştur.

Erbaş (2021), “Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansımaları” adlı çalışmasında 2019 - 2020 eğitim-öğretim yılında okutulan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 2018 sosyal bilgiler öğretim programında belirtilen değerlerin karşılığının olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanmış ve kitabın incelenmesi sürecinde içerik analizini esas almıştır. Araştırma sonucunda ders kitabının içeriğinde en çok; “sorumluluk, öz denetim, duyarlılık (çevre - kültürel miras)” değerlerinin en az ise “adalet, eşitlik, dürüstlük” değerlerinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bulgular neticesinde ders kitabında ölçme - değerlendirme ve etkinlik bölümlerinde değer ifadelerinin daha fazla yer alması gerektiğine dair öneride bulunmuştur.

Sonuç olarak yapılan araştırmalara göre değer eğitimi yurt dışında karakter eğitimi çalışmalarını da kapsayan bir anlayış olarak görülmekte ve gündelik hayattan örneklerle bireylere aktarılmaya çalışılan, ders kitapları gibi ulaşılabilir materyallerle desteklenen bir konudur. Yurt içinde ve dışında bireylere öğretilmesi açısından okullarda ve programlarda ilgi çekici konumdadır. Ayrıca değer eğitimi konusunda aile, okul ve toplum etkileşiminin ve birlikteliğinin önemli olduğu yapılan çalışmalarda da görülmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma dokümanı, verilerin toplanması ve toplanan verilerin istatistiksel analiz sürecine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmanın amacı, 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanarak ülke genelinde beş yıl süreyle okutulan/okutulacak olan sosyal bilgiler ders kitaplarında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerlerin (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) nasıl ve ne düzeyde yer aldığını incelemektir. Bu amaca yönelik araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Creswell'e (2007) göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu çoklu kaynakları içeren veri toplama araçları (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır. Durum çalışması istatistiksel olarak tarama yapan çalışmalardan daha ziyade belirli bir durumun derinlemesine incelendiği bir yöntemdir. Durum çalışması deseni, özellikle sosyal bilimlerde, psikolojide, antropolojide ve ekoloji alanlarında kullanılmaktadır (Shuttleworth, 2008).

3.2 Çalışmanın Dokümanı

Bu araştırmanın dokümanlarını Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren beş yıl süre ile ders kitabı olarak kabul edilen 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları (MEB Yayıncılık, Ata Yayıncılık, Tuna Yayıncılık, Anadol Yayıncılık, Ekoyay Yayıncılık sosyal bilgiler ders kitapları) oluşturmaktadır. Araştırmanın dokümanını oluşturan ders kitaplarına EBA sistemi üzerinden ulaşılmıştır. Ders kitaplarında metinler, metinden önce ve sonra yer alan sorular ile metinler içerisinde yer alan görseller incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarına ilişkin bilgiler Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1: Çalışmada incelenen ders kitapları

Kitabın Adı	Kitabın Yazarları	Kitabın Yayınevi	Kitabın Adı	Kitabın Yazarları	Kitabın Yayınevi
İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Sami Tüysüz	Tuna Matbaacılık	-	-	-
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Seçil Büket Harut	Ata Yayıncılık	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ömer Faruk Evirgen, Jülide Özkan, Suna Öztürk	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Erhan Şahin	Anadol Yayıncılık	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Cengiz Yıldırım, Fatih Kaplan, Hayriye Kuru, Mukaddes Yılmaz	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Hikmet Azer	Ekoyay Eğitim Yayıncılık	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta, Sezcan Kılıç	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

3.3 Verilerin Toplanması

Araştırmada yer alan konuyla ilgili bilgi içeren yazılı olan belgelerin analiz edilerek veri elde edilmesine doküman incelemesi denilmektedir (Karataş, 2017, s. 77). Nitel araştırmalarda araştırmacı doğrudan gözlem veya görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda ya da araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla gözlem ve görüşme yöntemine ilave olarak yazılı ve görsel materyalleri araştırmaya dahil edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189).

Bu araştırmada da veriler, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlerin yer alma şekillerini açığa çıkarmak için nitel araştırmalarda veri toplama tekniklerinden olan

doküman inceleme tekniği ile toplanmıştır. Dokümanlardan elde edilen veriler gözlem ve görüşmelerden elde edilen verilerle aynı şekilde kullanılabilmesi gibi betimleyici bilgi sağlayabilir, hipotezleri yordayabilir, yeni hipotez ve kategoriler geliştirebilir, tarihsel bir anlayış önerebilir, değişim ve gelişimi takip edebilme gibi birçok işlevi yerine getirebilir (Merriam, 2009).

Araştırmada; 2018-2019 eğitim öğretim yılından itibaren Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanarak ülke genelinde okutulan sosyal bilgiler ders kitapları içerisinde yer alan/yer alması beklenen Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen kök değerler (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) incelenmiştir. Kök değerlerin doğrudan yer verilme durumu 2017 yılında Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yayımlanan “Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine...” başlıklı basın açıklamasında yer alan değerler ve değerlerle ilgili bazı tutum ve davranışlarda geçen ifadelerin soru, görsel ya da metinlerde geçip geçmemesi ile belirlenmiştir. Dolaylı verilme durumu ise bu ifadelerin soru, metin ya da görsellerde geçmeyip hissettirilme durumuna göre incelenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca tüm öğretim programlarında yer alan kök değerler ve değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2: Kök değerler ve değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil Olma, Eşit Davranma, Paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, Güven Duyma, Anlayışlı Olma, Dayanışma, Sadık Olma, Vefalı Olma, Yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve Anlaşılır Olma, Doğru Sözlü Olma, Güvenilir Olma, Sözünde Durma...
Öz Denetim	Davranışlarını Kontrol Etme, Davranışlarının Sorumluluğunu Üstlenme, Öz Güven Sahibi Olma, Gerektiğinde Özür Dileme...
Sabır	Azimli Olma, Tahammül Etme, Beklemeyi Bilme...
Saygı	Alçakgönüllü Olma, Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği Şekilde Davranma, Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme, Muhatabının Konumunu, Özelliklerini ve Durumunu Gözetme...
Sevgi	Aile Birliğine Önem Verme, Fedakârlık Yapma, Güven Duyma, Merhametli Olma, Vefalı Olma...
Sorumluluk	Kendine, Çevresine, Vatanına, Ailesine Karşı Sorumlu Olma; Sözünde Durma, Tutarlı ve Güvenilir Olma, Davranışlarının Sonuçlarını Üstlenme...
Yardımseverlik	Cömert Olma, İş Birliği Yapma, Merhametli Olma, Misafirperver Olma, Paylaşma...

(Kaynak: MEB, 2017)

Ders kitapları içerisinde yer alan değerler eş zamanlı olarak Uçar (2019) tarafından hazırlanan doküman inceleme formu aracılığıyla araştırmacı hariç birer sosyal bilgiler uzmanı ve öğretmeni tarafından da incelenmiştir.

3.4 Verilerin Analizi

Bir araştırmada çeşitli aşamalardan geçerek işlenecek, anlam kazanacak temel bilgiye veri denmektedir. Nicel ve nitel olmak üzere iki temel veri türü bulunmaktadır. Bu çalışmada ise araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde nitel veri analiz çeşidi olan betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Temel amacı elde edilen bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış şekilde aktarılması olan ve elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren analiz türüne betimsel analiz denilmektedir (Özen ve Hendekçi, 2016, s. 625).

Araştırmada ders kitaplarında soru, metin ve görseller içerisinde geçen kök değerler sınıf düzeyleri dikkate alınarak ünite bazında tablolara dönüştürülmüş, doğrudan ya da dolaylı verilme durumları da tablolarda yer almıştır. Ders kitaplarında kök değerlere ne şekilde ve hangi sıklıkta yer verildiği frekans ve yüzde değerleriyle belirlenmiş, ders kitaplarındaki kök değerlerle ilgili bölümlerden örnek alıntılarla yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda bu bölüm sunulmuştur. Bölüm; MEB ve diğer yayınevleri tarafından hazırlanan ilk ve ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında bulunan üniteler içerisinde metin, soru ve görsel bölümlerde kök değerlerin yer alma; doğrudan veya dolaylı şekilde bulunma durumlarına ait bulgular içermektedir.

4.1 MEB Tarafından Hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelemesi

Bu bölümde MEB tarafından 2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda kullanılmak üzere hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında yer alan kök değerlere ait araştırma sonuçlarının detaylı analizi sunulmuştur.

4.1.1 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

MEB tarafından 2018 yılından itibaren beş yıl süreyle okutulmak üzere yayınlanan 5. sınıf SBDK içerisinde yer alan yedi üniteye metin, soru ve görsel alanlarda bulunan kök değerlerin yüzde ve frekans oranları Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: 5. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	2	5	8	15	9,8
Dostluk	5	3	7	15	9,8
Dürüstlük	4	1	3	8	5,2
Öz denetim	5	2	0	7	4,6
Sabır	3	2	2	7	4,6
Saygı	9	5	2	16	10,5
Sevgi	5	0	9	14	9,2
Sorumluluk	14	13	7	34	22,2
Vatanseverlik	17	3	7	27	17,6
Yardıms severlik	6	0	4	10	6,5
Toplam	70	34	49	153	100

Tablo 4.1 incelendiği zaman; 5. sınıf SBDK içerisinde metin, soru ve görsellerin toplamında en çok sorumluluk değerine (f=34), en az ise öz denetim ve sabır değerlerine (f=7) yer verildiği görülmektedir. Kitap içerisinde diğer değerlere göre sorumluluk değerine %22,2; öz denetim ile sabır değerlerine ise %4,6 oranında yer verilmiştir. Sorumluluk değeri hariç kitapta en çok yer verilen diğer değerler ise vatanseverlik (f=27, %17,6) ve saygı (f=16, %10,6) değeri olurken; öz denetim ve sabır değerinden sonra kitapta en az yer verilen değerler ise dürüstlük (f=8, %5,2) ve yardımseverlik (f=10, %6,5) olmuştur.

Tüm üniteler içerisinde yer alan metinler incelendiği zaman vatanseverlik (f=17) ve sorumluluk (f=14) değerlerine en fazla; adalet (f=2) ve sabır (f=3) değerlerine ise en az yer verildiği tespit edilmiştir. Üniteler içerisinde bulunan soru bölümlerinde yine sorumluluk değeri (f=13) en çok yer alan değer olurken; sevgi (f=0) ve yardımseverlik (f=0) değerlerine rastlanılmamış; dürüstlük (f=1), öz denetim (f=2), sabır (f=2), vatanseverlik (f=3), dostluk (f=3) değerlerine ise çok az yer verilmiştir. Son olarak görsel bölümler incelendiği zaman en çok yer verilen değerler sırasıyla sevgi (f=9), adalet (f=8), dostluk (f=7), sorumluluk (f=7) ve vatanseverlik (f=7); en az yer verilen değerler ise sabır (f=2), saygı (f=2) ve dürüstlük (f=3) değerleri olmuştur.

Ders kitabında metin bölümlerinde yer verilmeyen değer bulunmazken soru bölümlerinde sevgi ve yardımseverlik (f=0) değerlerine, görsel bölümlerde ise öz denetim (f=0) değerine hiç yer verilmediği görülmektedir. Metin bölümlerinde en çok yer verilen değer vatanseverlik (f=17), soru bölümlerinde sorumluluk (f=13), görsel bölümlerde ise sevgi (f=9) değeri olmuştur.

Kök değerlerin ders kitabı içerisinde doğru veya dolaylı yer verilme durumları ise aşağıda yer alan Tablo 4.2’de gösterilmektedir.

Tablo 4.2: 5. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	11	10,7	11	10,7
Dostluk	9	8,7	9	8,7
Dürüstlük	5	4,9	5	4,9
Öz denetim	3	2,9	3	2,9
Sabır	5	4,9	5	4,9
Saygı	13	12,6	13	12,6
Sevgi	9	8,7	9	8,7
Sorumluluk	24	23,3	24	23,3
Vatanseverlik	20	19,4	20	19,4
Yardımseverlik	4	3,9	4	3,9
Toplam	103	100	103	100

Tablo 4.2’ye göre 5. sınıf SBDK’de %23,3 oran ile doğrudan en çok yer verilen değer sorumluluk değeri olmuştur. Vatanseverlik değeri %20 oran ile sorumluluk değerinden sonra doğrudan en çok yer verilen ikinci değerdir. Ders kitabında doğrudan yer verilen diğer değerler ise sırasıyla adalet (%10,7), dostluk (%8,7) ve sevgi (%8,7) değerleridir. Kitapta doğrudan yer verilen en az değer %3 oran ile öz denetim değeri olurken %4 oran ile yardımseverlik değeri en az yer verilen ikinci değer olmuştur. Doğrudan yer verilen değerler içerisinde sabır ve dürüstlük değerlerine ise SBDK’de %4,9 oranında eşit şekilde yer verilmiştir.

Tablo 4.2’ ye göre 5. sınıf SBDK’de %20 oran ile dolaylı olarak en fazla yer alan değer yine sorumluluk değeri olurken kitapta en fazla yer alan ikinci değer %14 oran ile vatandaşlık değeridir. Yardımseverlik değeri doğrudan bulunan değerler arasında en az rastlanılan değer olmasına rağmen %12 oranı ile SBDK’de dolaylı olarak bulunan değerler arasında en fazla yer alan üçüncü değer olmuştur. Ders kitabına göre dolaylı olarak en az yer alan diğer değerler ise sabır (%4), saygı (%6), dürüstlük (%6) ve adalet (%8) şeklinde sıralanmıştır. Son olarak dolaylı olarak yer alan değerler içerisinde dürüstlük ve saygı (%6) ile adalet ve öz denetim değerlerine eşit oranda yer verilmiştir.

Bu bağlamda; MEB tarafından 5. sınıflar için hazırlanan SBDK’de belirlenmiş olan kök değerlere üniteler içerisinde doğrudan olacak şekilde daha fazla yer verildiği söylenebilir.

SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımı Tablo 4.3’de verilmiştir.

Tablo 4.3: 5. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	5	14,7	0	0	0	0	0	0	0	0	10	35,7	0	0
Dostluk	2	5,9	2	9,1	0	0	2	10	0	0	3	10,7	6	25
Dürüstlük	0	0	0	0	0	0	8	40	0	0	0	0	0	0
Öz denetim	4	11,8	0	0	0	0	1	5	2	10	0	0	0	0
Sabır	0	0	1	4,5	0	0	2	10	2	10	0	0	2	8,3
Saygı	2	5,9	4	18,2	0	0	1	5	3	15	3	10,7	3	12,5
Sevgi	3	8,8	6	27,3	0	0	1	5	1	5	2	7,1	1	4,2
Sorumluluk	12	35,3	2	9,1	4	80	3	15	5	25	6	21,4	2	8,3
Vatanseverlik	4	11,8	6	27,3	0	0	0	0	5	25	3	10,7	9	37,5
Yardımseverlik	2	5,9	1	4,5	1	20	2	10	2	10	1	3,6	1	4,2
Toplam	34	100	22	100	5	100	20	100	20	100	28	100	24	100

Tablo 4.3 incelendiğinde MEB tarafından hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan kök değerlere bazı ünitelerde ağırlıklı bir biçimde yer verilirken bazı ünitelerde ise hiç yer verilmemiştir. Bu durum kök değerlerin ünite bazlı dağılımında frekans ve oranları arasında farklılık oluşmasına neden olmuştur. Birinci ünite olan “Toplum İçinde Ben”de dürüstlük ve sabır değerlerine, ikinci ünite de adalet, dürüstlük ve öz denetim değerlerine, ünite üçte adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi ve vatanseverlik değerlerine, “Teknoloji ve Yaşam Ünitesi”nde adalet ve vatanseverlik değerlerine, ünite beşte adalet, dostluk, dürüstlük değerlerine, ünite altıda dürüstlük, öz denetim, sabır değerlerine ve son ünite olan “Küresel Etkileşim Ünitesi” nde ise adalet, dürüstlük ve öz denetim değerlerine hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

Yedi ünite de incelendiğinde dürüstlük değeri sadece “Teknoloji ve Yaşam” ünitesi olan dördüncü ünite de yer almış ve diğer altı ünite de ise hiç yer almamıştır. Yine tüm üniteler içerisinde yalnızca sorumluluk ve yardımseverlik değerlerine ünitelerin hepsinde yer

verilmiştir. Son olarak tablo incelendiğinde dikkat çeken bir diğer unsur da kök değerlerin en çok birinci ünite olan “Toplum İçinde Ben Ünitesi”nde (f=34); en az ise üçüncü ünite olan “Yaşadığımız Yer” (f=5) adlı üniteye yer aldığı görülmüş ve diğer beş üniteye kök değerlerin ayrı ayrı dağılımları eşit olmasa da toplam dağılımlarının eşit olduğu tespit edilmiştir.

4.1.2 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

MEB tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında metin, soru ve görsel içerisinde yer alan kök değerlere ilişkin veriler Tablo 4.4’de verilmiştir.

Tablo 4.4: 6. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	18	12	21	51	14,5
Dostluk	23	13	8	44	12,5
Dürüstlük	9	2	4	15	4,3
Öz denetim	17	1	4	22	6,3
Sabır	8	0	1	9	2,6
Saygı	19	11	15	45	12,8
Sevgi	15	2	11	28	8
Sorumluluk	22	5	12	39	11,1
Vatanseverlik	31	8	34	73	20,8
Yardımsızlık	14	6	5	25	7,1
Toplam	176	60	115	351	100

Tablo 4.4’e göre, ders kitabında metin, soru ve görsel alan içerisinde %20,8 oranında en çok yer verilen değer vatanseverlik değeri olmuştur. Kitapta tüm üniteler bazında en az yer verilen değer ise %2,6 oranında sabır değeri olmuştur. Değerlere ait verileri incelediğimizde kitapta sırasıyla en çok yer verilen diğer değerler ise %14,5 oran ile adalet, %12,8 oran ile saygı ve %12,5 oran ile dostluk değeri olmuştur. Üniteler içerisinde en az yer verilen değerler ise %4,3 oran ile dürüstlük, %6,3 oran ile öz denetim ve %7,1 ile yardımsızlık değeridir.

Kategori temelinde incelediğimizde metin içerisinde en çok vatanseverlik değerine (f=31), en az dürüstlük değerine (f=9); soru içerisinde ise en fazla dostluk değerine (f=13), en az öz denetim değerine (f=1) yer verilirken sabır değerine (f=0) hiç yer verilmemiştir. Görsel içerisinde yine en fazla vatanseverlik değerine (f=34), en az ise sabır değerine (f=1) yer

verilmiştir. Tüm kategorilerde değerler yer alırken sabır değeri sadece soru kategorisinde yer almamıştır. Ayrıca metin, soru ve görsel kategoriler içerisinde toplamda 351 defa değerler yer almıştır.

Kök değerlerin doğrudan veya dolaylı yer almalarına ilişkin ilişkin verilen Tbalo 4.5'te verilmiştir.

Tablo 4.5: 6. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	36	16,7	15	11
Dostluk	36	16,7	8	5,9
Dürüstlük	7	3,3	8	5,9
Öz denetim	8	3,7	14	10,3
Sabır	4	1,9	5	3,7
Saygı	16	7,4	29	21,3
Sevgi	23	10,7	5	3,7
Sorumluluk	18	8,4	21	15,4
Vatanseverlik	62	28,8	11	8,1
Yardımsеverlik	5	2,3	20	14,7
Toplam	215	100	136	100

Tablo 4.5.'e göre, ders kitabında doğrudan bir biçimde 62 defa ile %28,8 oranında en çok yer verilen değer vatanseverlik değeri olurken en az yer verilen değer 4 defa ile %1,9 oranında sabır değeri olmuştur. Adalet ve dostluk değerine (%16,7) aynı oranda yer verilmiştir. Doğrudan yer verilen değerler en çoktan en aza olacak şekilde vatanseverlik (f=62), adalet (f=36), dostluk (f=36), sevgi (f=23), sorumluluk (f=18), saygı (f=16), öz denetim (f=8), dürüstlük (f=7), yardımsеverlik (f=5) ve sabır (f=4) olarak sıralanmıştır.

Değerlerin dolaylı bir biçimde yer alma durumlarına ilişkin en fazla yer alan değer %21,3 oran ile saygı değeri iken en az yer alan değerler %3,7 oran ile sabır ve sevgi değerleridir. Dostluk ve dürüstlük değerlerine %5,9 oranında eşit şekilde yer verilmiştir. Genel olarak kitapta değerlere daha çok doğrudan (f=215) bir biçimde yer verilmiş ancak dolaylı veya doğrudan bir şekilde yer almayan hiçbir değer bulunamamıştır.

Kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6: 6. sınıf SBDK’ de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	5	6	5	6,3	0	0	6	16,7	1	6,7	29	33	5	11,1
Dostluk	15	18,1	9	11	2	33	0	0	1	6,7	8	9,2	9	20
Dürüstlük	0	0	3	3,8	0	0	9	25	1	6,7	1	1,1	1	2,2
Öz denetim	7	8,4	6	7,6	0	0	2	5,6	1	6,7	5	5,7	1	2,2
Sabır	1	1,2	4	5,1	0	0	2	5,6	1	6,7	1	1,1	0	0
Saygı	9	10,8	11	14	0	0	7	19,4	1	6,7	11	13	6	13,3
Sevgi	11	13,3	5	6,3	2	33	0	0	1	6,7	3	3,4	6	13,3
Sorumluluk	12	14,5	5	6,3	1	17	2	5,6	5	33	9	10	5	11,1
Vatanseverlik	12	14,5	27	34	0	0	7	19,4	2	13	18	21	7	15,6
Yardımseverlik	11	13,3	4	5,1	1	17	1	2,8	1	6,7	2	2,3	5	11,1
Toplam	83	100	79	100	6	100	36	100	15	100	87	100	45	100

Tablo 4.6’da, üniteler içerisinde en çok Ünite 6’da (f=87) değerlere yer verildiği görülmektedir. En az değere “Yeryüzünde Yaşam Ünitesi” olan üçüncü ünite (f=6) yer verilmiştir. Adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı ve vatanseverlik değerlerine üçüncü ünite, dostluk ve sevgi değerlerine dördüncü ünite hiç yer verilmemiştir. Yine dürüstlük değeri birinci, sabır değeri yedinci ünite hiç geçmemektedir. Sorumluluk ve yardımseverlik değerlerine ise tüm ünitelerde yer verilerek bu değerlerin devamlılık sağladığı görülmektedir.

Ünite temelinde incelediğimizde birinci ünite en çok yer verilen değer %18,1 oran ile dostluk değeri, en az yer verilen değer ise %1,2 oran ile sabır değeri olmuştur. İkinci ünite olan “Tarihe Yolculuk Ünitesi”nde en çok yer verilen değer %14 oran ile saygı değeri, en az yer verilen değerler %5,1 oran ile sabır ve yardımseverlik değerleri olmuştur. Değerlerin en az bulunduğu üçüncü ünite olan “Yeryüzünde Yaşam Ünitesi”nde %33 oran ile dostluk ve sevgi değerlerine eşit şekilde ve fazlaca yer verilirken, %17 oran ile sorumluluk ve yardımseverlik değerlerine yine eşit ancak az şekilde yer verilmiştir. “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Ünitesi”nde %25 oranla en çok dürüstlük, %2,8 oranla ise en az yardımseverlik

değerine yer verilmiştir. Beşinci ünite de adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi ve yardımseverlik değerlerine %6,7 oranında eşit ve az biçimde; sorumluluk değerine ise %33 oranında çok olacak şekilde yer verilmiştir. Altıncı ünite de ise en fazla görülen değer %33 oran ile adalet değeri olurken %1,1 oran ile en az görülen değerler ise dürüstlük ve sabır olmuştur. Son ünite olan “Uluslararası İlişkilerimiz Ünitesi”nde %20 oran ile en fazla dostluk değeri, %2,2 oran ile de en az dürüstlük ve öz denetim değerleri yer alırken, sabır değerinin bu ünite de hiç yer almadığı görülmektedir. Genel olarak ünitelerin kendi içerisinde ve üniteler arasında değer dağılımlarının eşit şekilde olmadığı görülmektedir.

4.1.3 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

Yedinci sınıf SBDK’ye ait üniteler içerisinde yer alan metin, soru ve görsel bölümlerin kök değerlere yönelik incelenmesine ait veriler Tablo 4.7’de verilmiştir.

Tablo 4.7: 7. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	42	20	17	79	17,8
Dostluk	29	6	24	59	13,3
Dürüstlük	22	7	0	29	6,5
Öz denetim	17	6	2	25	5,6
Sabır	4	3	6	13	2,9
Saygı	31	15	20	66	14,8
Sevgi	14	5	11	30	6,7
Sorumluluk	38	19	6	63	14,2
Vatanseverlik	6	9	10	25	5,6
Yardımseverlik	21	10	25	56	12,6
Toplam	224	100	121	445	100

Tablo 4.7’de üniteler içerisinde bulunan metin, soru ve görsel kategorilerde kök değerlerin en çok metin (f=224), en az ise soru (f=100) bölümlerinde olmak üzere kök değerlere toplamda 445 defa değerlere yer verildiği görülmektedir. Kitapta en çok 79 defa ve %17,8 oranında adalet değeri en az ise 13 defa ve %2,9 oranında sabır değeri yer almaktadır.

Kitabı ayrı ayrı bölümler üzerinde incelediğimizde metin bölümünde en fazla yer alan ilk üç değer 42 defa ile adalet, 38 defa ile sorumluluk ve 31 defa ile de saygı değeri olmuştur. Yine bu bölümde en az yer alan değerler ise 4 defa ile sabır, 6 defa ile vatanseverlik ve 14 defa ile

sevgi değeri olmuştur. Soru bölümünde en fazla yer verilen değerler yine 20 defa ile adalet, 19 defa ile sorumluluk ve 15 defa ile de saygı değeri; en az yer verilen değerler ise 3 defa ile sabır, 5 defa ile sevgi ve 6 defa ile dostluk ve sabır değerleri olduğu görülmektedir. Son bölüm olan görsel bölümde ise 25 defa ile en fazla yardımseverlik, 24 defa ile dostluk ve 20 defa ile de saygı değeri olmuştur. Bu bölümde dürüstlük değeri hiç yer almazken, en az yer alan diğer değerler ise 2 defa ile öz denetim, 6 defa ile sabır ve sorumluluk değeridir. MEB tarafından hazırlanan 7. sınıf SBDK' de metin ve soru bölümlerinde yer verilmeyen kök değer bulunmazken, görsel bölümde sadece dürüstlük kök değeri yer almamaktadır.

Kök değerlerin kitap içerisinde doğru veya dolaylı olarak yer alma durumlarına ait veriler Tablo 4.8'de verilmiştir.

Tablo 4.8: 7. sınıf SBDK' de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	35	20,3	44	16,1
Dostluk	12	7	47	17,2
Dürüstlük	9	5,2	20	7,3
Öz denetim	5	2,9	20	7,3
Sabır	3	1,7	10	3,7
Saygı	25	14,5	41	15
Sevgi	19	11	11	4
Sorumluluk	22	12,8	41	15
Vatanseverlik	13	7,6	12	4,4
Yardımseverlik	29	16,9	27	9,9
Toplam	172	100	273	100

Tablo 4.8'de görüldüğü gibi, kitapta doğrudan biçimde en fazla yer alan değer adalet değeri, dolaylı biçimde en fazla yer alan değer ise dostluk değeri olmuştur. Adalet değeri doğrudan %20,3 oranında, dostluk değeri dolaylı olarak %17,2 oranında yer almıştır. Doğrudan ve dolaylı olarak en az yer alan değer sabır değeri olmuştur. Sabır değerine %1,7 oranında doğrudan biçimde yer verilirken, %3,7 oranında da dolaylı olarak yer verilmiştir.

Doğrudan en fazla yer alan diğer değerler %16,9 oranında yardımseverlik, %14,5 oranında saygı ve %12,8 oranında sorumluluk değerleri olmuştur. Sabır değeri haricinde doğrudan bir biçimde en az yer alan değerler ise %2,9 oran ile öz denetim, %5,2 oran ile dürüstlük ve %7 oran ile de dostluk değerleri olmuştur. Dolaylı olarak en fazla yer alan değerler sırasıyla

%16,1 oran ile adalet, %15 oran ile saygı ve sorumluluk ve %9,9 oran ile yardımseverlik değeri olmuştur. Yine sabır değeri hariç dolaylı olarak en az yer alan diğer değerler de %4 oran ile sevgi, %4,4 oran ile vatanseverlik ve %7,3 oran ile dürüstlük ve öz denetim değerleri olmuştur. Genel olarak tabloyu incelediğimiz zaman kitapta kök değerlere doğrudan bir biçimde 172 defa yer verilirken, dolaylı bir biçimde 273 defa yer verilmiştir. 7. sınıf SBDK’de kök değerlere üniteler içerisinde genel olarak dolaylı bir biçimde yer verildiği söylenebilir.

Ders kitabında yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımına ait frekans ve yüzde oranlarına ait veriler Tablo 4.9’da verilmiştir.

Tablo 4.9: 7. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	6	7,2	15	16,9	6	12	0	0	5	6	40	42,6	7	23,3
Dostluk	12	14,5	13	14,6	13	26	2	9,1	12	16	4	4,3	3	10
Dürüstlük	6	7,2	7	7,9	2	4	0	0	10	13	4	4,3	0	0
Öz denetim	5	6	5	5,6	2	4	2	9,1	9	12	2	2,1	0	0
Sabır	4	4,8	5	5,6	2	4	2	9,1	0	0	0	0	0	0
Saygı	22	26,5	13	14,6	2	4	4	18,2	4	5	15	16	6	20
Sevgi	8	9,6	9	10,1	3	6	0	0	4	5	4	4,3	2	6,7
Sorumluluk	9	10,8	7	7,9	7	14	6	27,3	17	22	15	16	2	6,7
Vatanseverlik	2	2,4	8	9	3	6	0	0	5	6	4	4,3	3	10
Yardımseverlik	9	10,8	7	7,9	10	20	6	27,3	11	14	6	6,4	7	23,3
Toplam	83	100	89	100	50	100	22	100	77	100	94	100	30	100

Tablo 4.9’da görüldüğü gibi, üniteler içerisinde 94 defa ile en çok altıncı ünite olan “Yaşayan Demokrasi Ünitesi”nde en az ise 22 defa ile “Zaman İçinde Bilim Ünitesi” olan dördüncü ünite kök değerler yer almıştır. Ayrıca dostluk, saygı, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri bütün ünitelere dağılım göstermektedir. Bu değerler haricindeki diğer değerler bazı ünitelerde hiç yer almamaktadır. Örneğin, “Zaman İçinde Bilim Ünitesi”nde adalet, dürüstlük, sevgi ve vatanseverlik değerleri, “Ekonomi ve Sosyal Hayat Ünitesi” ile “Yaşayan Demokrasi Ünitesi”nde sabır değeri ve son olarak “Ülkeler Arası Köprüler Ünitesi”nde ise yine dürüstlük, öz denetim ve sabır değerlerine hiç yer verilmemektedir.

Ünitelere göre incelediğimiz zaman ise; birinci ünite en çok %26,5 oran ile saygı, en az %2,4 oran ile vatanseverlik değeri, ikinci ünite en çok %16,9 oran ile adalet, en az %5,6 oran ile öz denetim ve sabır değerleri, üçüncü ünite en çok %26 oran ile dostluk, en az %4 oran ile dürüstlük, sabır, saygı ve öz denetim değerleri, dördüncü ünite en çok %27,3 oran ile sorumluluk ve yardımseverlik değerleri, en az %9,1 oran ile dostluk, öz denetim ve sabır değerleri, beşinci ünite en çok %22 oran ile sorumluluk, en az %5 oran ile saygı ve sevgi değerleri, altıncı ünite en çok %42,6 oran ile adalet, en az %2,1 oran ile öz denetim değeri ve son ünite en çok %23,3 oran ile adalet ve yardımseverlik ve %6,7 oran ile sevgi ve sorumluluk değerleri yer almaktadır.

4.1.4 MEB Tarafından Hazırlanan Ortaokul Sosyal Bilgiler Kitaplarında Kök Değerlerin Yer Alma Durumu

MEB tarafından hazırlanmış olan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerinde değerlere yer verilme frekans ve yüzde oranları Tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10: Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	62	37	46	145	15,3
Dostluk	57	22	39	118	12,4
Dürüstlük	35	10	7	52	5,5
Öz denetim	39	9	6	54	5,7
Sabır	15	5	9	29	3
Saygı	59	31	37	127	13,4
Sevgi	34	7	31	72	7,6
Sorumluluk	74	37	25	136	14,3
Vatanseverlik	54	20	51	125	13,2
Yardımseverlik	41	16	34	91	9,6
Toplam	470	194	285	949	100

Tablo 4.10 incelediğinde, kitaplar içerisinde en çok yer alan değer %15,3 oran ile adalet değeri olurken en az yer alan değer %3 oran ile sabır değeri olduğu görülmektedir. Adalet

değerinden sonra en çok yer alan diğer değerler %14,3 oran ile sorumluluk, %13,4 oran ile saygı ve %13,2 oran ile de vatanseverlik değerleri olmuştur. Sabır değeri haricinde en az yer alan diğer değerler ise %5,5 oran ile dürüstlük, %5,7 oran ile öz denetim ve %7,6 oran ile sevgi değerleri olmuştur.

Metin bölümünde en fazla yer alan değer sorumluluk değeri (f=74), en az yer alan değer sabır değeri (f=15) olmuştur. Soru bölümünde adalet ve sorumluluk değerleri (f=37) en fazla yer alırken, en az yer alan değer yine sabır değeri (f=5) olmuştur. Son olarak görsel bölümde en fazla yer alan değer vatanseverlik değeri (f=51) iken en az yer alan değer öz denetim (f=6) olmuştur. Metin, soru ve görsel alanların hiçbirinde yer almayan değer bulunamamıştır. Değerlerin bölümlere göre yer alma durumları çoktan aza doğru metin (f=470), görsel (f=285) ve soru bölümü (f=194) şeklinde olmuştur. Tüm kitaplarda toplamda 949 değer bulunmuştur.

Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumları Tablo 4.11’de verilmiştir.

Tablo 4.11: Ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alan kök değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarına ilişkin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	82	16,7	63	13,7
Dostluk	57	11,6	61	13,3
Dürüstlük	21	4,3	31	6,8
Öz denetim	16	3,3	38	8,3
Sabır	12	2,4	17	3,7
Saygı	54	11	73	15,9
Sevgi	51	10,4	21	4,6
Sorumluluk	64	13,1	72	15,7
Vatanseverlik	95	19,4	30	6,5
Yardımsızlık	38	7,8	53	11,5
Toplam	490	100	459	100

Tablo 4.11’de, değerlerin tüm kitaplarda yer alma oranlarını incelediğimizde doğrudan olacak şekilde 490 defa, dolaylı olacak şekilde ise 459 defa bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple kitaplarda değerlere daha çok doğrudan biçimde yer verilmiştir. Doğrudan biçimde

en çok yer alan değer %19,4 oran ile vatanseverlik değeri olmuştur. Dolaylı biçimde en çok yer alan değer ise %15,7 oran ile saygı değeri olmuştur. Doğrudan ve dolaylı biçimde en az yer alan değer sabır değeri olmuştur. Sabır değeri %2,4 oran ile doğrudan bir biçimde %3,7 oran ile de dolaylı bir biçimde yer almıştır.

Doğrudan biçimde en fazla yer alan diğer değerler sırasıyla %16,7 oran ile adalet, %13,1 oran ile sorumluluk ve %11,6 oran ile dostluk değerleri olurken en az yer alan değerler sırasıyla %3,3 oran ile öz denetim, %4,3 oran ile dürüstlük ve %7,8 oran ile yardımseverlik değerleri olmuştur. Dolaylı biçimde en fazla yer alan değerler sırasıyla %15,7 oran ile sorumluluk, %13,7 oran ile adalet ve %13,3 oran ile dostluk değerleri olmuştur. En az şekilde yer alan diğer değerler de %4,6 oran ile sevgi, %6,5 oran ile vatanseverlik ve %6,8 oran ile dürüstlük değerleri olmuştur.

4.2 Yayınevleri Tarafından Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelemesi

2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda kullanılmak üzere yayınevleri tarafından hazırlanan ilkökul 4. sınıf ile ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlere ait araştırma sonuçlarının detaylı analizine bu bölümde yer verilmiştir.

4.2.1 İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

Tuna Yayıncılık tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabında bulunan değerlere ilişkin frekans ve yüzde oranları Tablo 4.12’de verilmiştir.

Tablo 4.12: 4. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	20	8	5	33	9,1
Dostluk	32	2	25	59	16,3
Dürüstlük	6	2	0	8	2,2
Öz denetim	24	2	0	26	7,2
Sabır	11	0	0	11	3
Saygı	30	9	5	44	12,1
Sevgi	18	3	10	31	8,5
Sorumluluk	39	11	8	58	16
Vatanseverlik	37	15	6	58	16
Yardımseverlik	23	5	7	35	9,6
Toplam	240	57	66	363	100

Tablo 4.12’yi incelediğimiz zaman, kitapta toplamda 363 defa değerlere yer verildiği görülmektedir. Kitapta en çok 240 defa ile metin bölümünde, 66 defa ile görsel bölümde ve 57 defa ile soru bölümünde değerler yer almıştır. Kitap içerisinde en çok yer alan değer 59 defa ile %16,3 oranında dostluk değeri olmuştur. Dürüstlük değeri 8 defa ile %2,2 oranında kitap içerisinde en az yer alan değer olmuştur.

Bölümleri incelediğimiz zaman metin bölümünde en fazla yer alan değer sorumluluk değeri (f=39) olurken, en az yer alan değer dürüstlük değeri (f=6) olmuştur. Soru bölümünde vatanseverlik değeri (f=15) diğer değerlere oranla en fazla yer alan değer olmuştur. Yine bu bölümde dostluk, dürüstlük ve öz denetim değerleri (f=2) en az ve eşit şekilde yer alan değerler arasındadır. Görsel bölümde ise dostluk değeri (f=25) en fazla yer alan değer olurken adalet ve saygı değerleri (f=5) bu bölümde en az yer alan değerlerden olmuşlardır. Son olarak tüm bölümler incelendiğinde metin bölümünde yer almayan değer bulunmazken soru bölümünde sabır değerine, görsel bölümde ise dürüstlük, öz denetim ve sabır değerlerine yer verilmemiştir.

Kitapta bulunan değerlerin doğrudan ve dolaylı bir biçimde yer verilme durumuna ilişkin veriler Tablo 4.13’te verilmiştir.

Tablo 4.13: 4. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	2	2,4	31	11,1
Dostluk	20	24	39	14
Dürüstlük	3	3,6	5	1,8
Öz denetim	5	6	21	7,5
Sabır	3	3,6	8	2,9
Saygı	18	21,7	26	9,3
Sevgi	5	6	26	9,3
Sorumluluk	9	10,8	49	17,5
Vatanseverlik	15	18	43	15,4
Yardımselik	3	3,6	32	11,4
Toplam	83	100	280	100

Tablo 4.13’te değerlerin doğrudan ve dolaylı bir biçimde yer alma durumları incelendiğinde; 280 defa dolaylı, 83 defa ise doğrudan şekilde değerlerin bulunduğu tespit edilmiş olup değerlere ders kitabı içerisinde dolaylı biçimde daha çok yer verilmiştir. %24 oran ile dostluk, %21,7 oran ile saygı ve %18 oran ile vatanseverlik değerleri doğrudan en fazla yer alan değerler arasında iken %2,4 oran ile adalet değeri en az yer alan değer olmuştur. Doğrudan yer alan değerler içerisinde %3,6 oran ile dürüstlük, sabır ve yardımselik değerleri ise eşit biçimde en az bulunan diğer değerlerdir. Yine öz denetim ve sevgi değerleri ise %6 oranında doğrudan ve eşit biçimde kitapta yer almıştır. %17,5 oran ile sorumluluk değeri dolaylı biçimde en fazla yer alan değer iken %1,8 oranında dürüstlük değeri en az şekilde yer almıştır. En fazla yer alan diğer değerler ise %15,4 oranında vatanseverlik değeri ve %14 oranında dostluk değeri olmuştur. En az yer alan diğer değerler ise %2,9 oran ile sabır değeri ve %7,5 oran ile öz denetim değeri olmuştur. Saygı ve sevgi değerleri %9,3 oranında eşit şekilde dolaylı bir biçimde yer almıştır.

SBDK’de yer alan değerlerin ünitelere göre dağılımı ise Tablo 4.14’de verilmiştir.

Tablo 4.14: 4. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	2	2,8	4	4,1	1	4,3	3	7,9	8	15	14	25,9	1	3,7
Dostluk	10	13,9	20	20,6	2	8,7	3	7,9	7	13	8	14,8	9	33,3
Dürüstlük	0	0	5	5,2	0	0	2	5,3	1	2	0	0	0	0
Öz denetim	2	2,8	4	4,1	5	21,7	7	18,4	7	13	1	1,9	0	0
Sabır	3	4,2	5	5,2	0	0	2	5,3	0	0	1	1,9	0	0
Saygı	18	25	12	12,4	2	8,7	3	7,9	4	8	2	3,7	3	11,1
Sevgi	14	19,4	5	5,2	2	8,7	1	2,6	2	4	4	7,4	3	11,1
Sorumluluk	11	15,3	9	9,3	6	26,1	9	23,7	10	19	12	22,2	1	3,7
Vatanseverlik	3	4,2	25	25,8	0	0	5	13,2	7	13	10	18,5	8	29,6
Yardıms severlik	9	12,5	8	8,2	5	21,7	3	7,9	6	12	2	3,7	2	7,4
Toplam	72	100	97	100	23	100	38	100	52	100	54	100	27	100

Tablo 4.14’de, Tuna Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabında ikinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum Ünitesi”nde 97 defa ile değerlere en fazla şekilde yer verilmiştir. Kitapta üçüncü ünite ise değerler sadece 23 defa yer almıştır. Bu sebeple yedi ünite içerisinde en az bu ünite değerler bulunmaktadır. Değerlerin ünitelere göre çoktan aza doğru yer alma sıralaması ise; ikinci ünite 97 defa, birinci ünite 72 defa, altıncı ünite 54 defa, beşinci ünite 52 defa, dördüncü ünite 38 defa, yedinci ünite 27 defa ve üçüncü ünite 23 defa şeklindedir.

Birinci ünite olan “Herkesin Bir Kimliği Var Ünitesi”nde en fazla yer alan değer %19,4 oran ile sevgi değeri olurken en az yer alan değer %2,8 oran ile adalet ve öz denetim değerleri olmuştur. Bu ünite içerisinde dürüstlük değeri hiç yer almazken, sabır ve vatanseverlik değerleri %4,2 oranında eşit şekilde yer almışlardır. İkinci ünite içerisinde en fazla %25,8 oranında vatanseverlik değeri yer alırken en az %4,1 oranında adalet ve öz denetim değerleri yer almıştır. Ünite yer almayan değer bulunmazken, dürüstlük, sabır ve sevgi değerleri %5,2 oranında eşit şekilde yer almışlardır.

“Yaşadığımız Yer” adlı üçüncü ünite en fazla yer alan değer %26,1 oranında sorumluluk değeri, en az yer alan değer ise %4,3 oranında adalet değeridir. Üçüncü ünite dürüstlük, sabır ve vatanseverlik değerlerine hiç yer verilmemiştir. Dostluk, saygı ve sevgi değeri %8,7

oranında; öz denetim ve yardımseverlik değerleri ise %26,1 oranında eşit şekilde yer almıştır. Dördüncü ünite %23,7 oranında sorumluluk değeri en fazla şekilde yer alırken %2,6 oranında sevgi değeri en az şekilde yer almıştır. Dürüstlük ve sabır değerleri %5,3 oranında; adalet, dostluk, saygı ve yardımseverlik değerleri ise %7,9 oranında eşit şekilde yer almışlardır. Bu üniteye yer almayan hiçbir değer bulunamamıştır.

“Üretimden Tüketime Ünitesi”nde %19 oranında sorumluluk değeri en fazla şekilde yer almış olup, %2 oranında dürüstlük değeri en az şekilde yer almıştır. Beşinci üniteye sabır değerine hiç yer verilmemiştir. Dostluk, öz denetim ve vatanseverlik değerleri ise %13 oranında eşit şekilde yer almışlardır. Ünite altıda %25,9 oranı ile adalet değeri en fazla şekilde yer almıştır. En az ise %1,9 oranında öz denetim ve sabır değerleri yer almıştır. Ünite içerisinde dürüstlük değeri hiç yer almamıştır. Saygı ve sevgi değerleri ise %3,7 oranında eşit şekilde yer almıştır. Son ünite olan “Uzaktaki Arkadaşlarım Ünitesi”nde %33,3 oranında dostluk değeri en fazla yer almıştır. Bu üniteye %3,7 oran ile adalet ve sorumluluk değerleri en az şekilde yer almıştır. Ünite içerisinde dürüstlük, öz denetim ve sabır değerlerine hiç yer verilmemiştir. Saygı ve sevgi değerlerine %11,1 oranında eşit şekilde yer verilmiştir. Tüm üniteler incelendiği zaman sadece “Geçmişimi Öğreniyorum” ve “İyi Ki Var” ünitelerinde değerlerin tümü yer alırken, “Yaşadığımız Yer” ve “Uzaktaki Arkadaşlarım” ünitelerinde on kök değer içerisinde üç tanesi hiç yer almamıştır.

4.2.2 İlkokul 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitabı içerisinde yer alan değerlerin metin, soru ve görsel alanlarda yer verilmesine dair bulgular Tablo 4.15’te verilmiştir.

Tablo 4.15: 5. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	6	7	8	21	11,4
Dostluk	6	2	10	18	9,7
Dürüstlük	8	3	1	12	6,5
Öz denetim	5	1	2	8	4,3
Sabır	0	1	0	1	1
Saygı	10	6	5	21	11,4
Sevgi	5	1	4	10	5,4
Sorumluluk	21	12	2	35	18,9
Vatanseverlik	25	8	9	42	22,7
Yardıms severlik	9	3	5	17	9,2
Toplam	95	44	46	185	100

Tablo 4.15’te görüldüğü gibi, ders kitabında değerlere toplamda 185 defa yer verilmiş olup, metin bölümünde 95 defa, görsel bölümde 46 defa ve soru bölümünde 44 defa olacak şekilde bulunmuştur. 4. sınıf ders kitabında olduğu gibi 5. sınıf ders kitabında da değerlerin çoktan aza doğru sıralaması metin, görsel ve soru bölümü şeklinde olmuştur. Metin bölümünde en fazla yer alan değer 25 defa ile vatanseverlik değeri, soru bölümünde en fazla yer alan değer 12 defa ile sorumluluk değeri, görsel bölümde en fazla yer alan değer ise 10 defa ile dostluk değeri olmuştur. En az yer alan değerler ise metin bölümünde 5 defa ile öz denetim ve sabır, soru bölümünde 1 defa ile öz denetim, sabır ve sevgi değerleri iken görsel bölümde yine 1 defa ile dürüstlük değeri olmuştur. Soru bölümünde yer almayan değer bulunmazken metin ve görsel bölümde sabır değeri hiç yer almamıştır. Toplamda diğer değerler içerisinde kitapta sabır değeri sadece 1 defa yer almasıyla en az yer alan değer olurken, vatanseverlik değeri 42 defa yer almasıyla en çok yer alan değer olmuştur.

Ders kitabında yer alan değerlerin doğrudan ve dolaylı yer verilme durumuna ilişkin bulgulara ise Tablo 4.16’da yer verilmiştir.

Tablo 4.16: 5.sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	15	22,4	6	5,1
Dostluk	6	9	12	10
Dürüstlük	3	4,5	9	7,6
Öz denetim	3	4,5	5	4,2
Sabır	0	0	1	0,8
Saygı	7	10,4	14	11,9
Sevgi	1	1,5	9	7,6
Sorumluluk	15	22,4	20	16,9
Vatanseverlik	7	10,4	35	29,7
Yardımseverlik	10	14,9	7	5,9
Toplam	67	100	118	100

Tablo 4.16 incelendiğinde, ders kitabında değerlere dolaylı biçimde daha fazla yer verildiği görülmektedir. Değerlere doğrudan biçimde 67 defa yer verilirken, dolaylı olarak 118 defa yer verilmiştir. Doğrudan bir biçimde en fazla yer alan değerler 15 defa ile %22,4 oranında adalet ve sorumluluk, 10 defa ile %14,9 oranında yardımseverlik değerleri olurken en az yer alan değerler ise 1 defa ile %1,5 oranında sevgi, 3 defa ile %4,5 oranında dürüstlük ve öz denetim değerleri olmuştur. Doğrudan yer alan değerler arasında sabır değerine hiç yer verilmemişken, saygı ve vatanseverlik değerleri 7 defa ile %10,4 oranında eşit şekilde yer verilmiştir.

Dolaylı biçimde en fazla yer alan değer 35 defa ile %29,7 oranında vatanseverlik değeri olmuştur. Vatanseverlik değeri hariç en fazla yer alan diğer değerler ise 20 defa ile %16,9 oranında sorumluluk ve 14 defa ile %11,9 oranında saygı değeri olmuştur. 1 defa ile %0,8 oranında en az yer alan değer sabır değeri iken 5 defa ile %4,2 oranında öz denetim ve 6 defa ile %5,1 oranında adalet değerleri en az şekilde yer alan diğer değerlerdir.

Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan 5. sınıf ders kitabında yer alan değerlerin ünitelere göre dağılımına ilişkin frekans ve yüzde oranları Tablo 4.17’de verilmiştir.

Tablo 4.17: 5. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	6	12,8	2	9,5	0	0	0	0	3	13	10	28,6	0	0
Dostluk	7	14,9	2	9,5	1	6,3	0	0	4	17	1	2,9	3	13
Dürüstlük	0	0	0	0	0	0	7	35	1	4	4	11	0	0
Öz denetim	1	2,1	0	0	0	0	1	5	5	22	1	2,9	0	0
Sabır	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4
Saygı	5	11	3	14,3	2	12,5	6	30	0	0	0	0	5	21,7
Sevgi	4	8,5	1	4,8	0	0	0	0	0	0	0	0	5	21,7
Sorumluluk	10	21,3	1	4,8	6	37,5	4	20	6	26	7	20	1	4
Vatanseverlik	10	21,3	7	33,3	2	12,5	2	10	4	17	10	28,6	7	30,4
Yardımseverlik	4	8,5	5	23,8	5	31,3	0	0	0	0	2	5,7	1	4
Toplam	47	100	21	100	16	100	20	100	23	100	35	100	23	100

Tablo 4.17’de, üniteler incelendiği zaman değerlerin en çok birinci ünite olan “Bir Bütünün Parçasıyız Ünitesi”nde 47 defa yer aldığı görülmektedir. Diğer ünitelerde değerlerin yer alma durumları ise çoktan aza olacak biçimde “Etkin ve Sorumluyum Ünitesi”nde 35 defa, “Ekonomi ve İnsan Yaşamı Ünitesi” ile “Bu Dünya Hepimizin Ünitesi”nde 23 defa, “Geçmiş Yolculuk Ünitesi”nde 21 defa, “Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji Ünitesi”nde 20 defa ve “İnsan ve Çevre Ünitesi”nde ise 16 defadır.

“Bir Bütünün Parçasıyız Ünitesi”nde en fazla %21,3 oran ile sorumluluk ve vatanseverlik değerleri yer alırken %2,1 oran ile öz denetim değeri en az yer almıştır. Birinci ünite içerisinde dürüstlük ve sabır değerlerine hiç yer verilmemiştir. %8,5 oranında sevgi ve yardımseverlik değerlerine ünite içerisinde eşit şekilde yer verilmiştir. “Geçmiş Yolculuk Ünitesi”nde en fazla yer alan değer %33,3 oran ile vatanseverlik değeri iken %4,8 oranında sevgi ve sorumluluk değerleri en az yer alan değerlerden olmuşlardır. Bu üniteye dürüstlük, öz denetim ve sabır değerlerine hiç yer verilmemiştir. Ünite içerisinde adalet ve dostluk değerlerine %9,5 oranında eşit şekilde yer verilmiştir.

“İnsan ve Çevre Ünitesi”nde %37,5 oranında sorumluluk değeri en fazla yer alırken %6,3 oranında dostluk değeri en az olacak şekilde yer almıştır. Bu üniteye adalet, dürüstlük, öz denetim, sabır ve sevgi değerlerine hiç yer verilmemiştir. Saygı ve vatanseverlik değerlerine

ise %12,5 oranında eşit şekilde yer almışlardır. “Yaşamımızda Bilim ve Teknoloji Ünitesi”nde %35 oranında dürüstlük değerine en fazla şekilde yer verilirken %5 oranında öz denetim değerine en az şekilde yer verilmiştir. Adalet, dostluk, sabır, sevgi ve yardımseverlik değerlerine hiç yer verilmemiştir.

“Ekonomi ve İnsan Yaşamı Ünitesi”nde %26 oranı ile en çok yer alan değer sorumluluk değeri iken en az yer alan değer %4 oranında dürüstlük değeri olmuştur. Sabır, saygı, sevgi ve yardımseverlik değerlerine bu üniteye hiç yer verilmemiştir. Dostluk ve vatanseverlik değerlerine %17 oranında eşit şekilde yer verilmiştir. “Etkin ve Sorumluyum Ünitesi”nde %28,6 oranında en fazla yer alan değerler adalet ve vatanseverlik değerleridir. Bu üniteye az yer alan değerler %2,9 oranında dostluk ve öz denetim değerleri olmuştur. Ünite içerisinde sabır, saygı ve sevgi değerlerine hiç yer verilmemiştir.

Son ünite olan “Bu Dünya Hepimizin Ünitesi”nde en fazla yer alan değer %30,4 oran ile vatanseverlik değeri iken en az yer alan değer sabır, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri %4 oranında en az şekilde yer alan değerler olmuşlardır. Adalet, dürüstlük ve öz denetim değerleri hiç yer almamıştır. Eşit olarak ise %21,7 oranında sevgi ve saygı değerlerine yer verilmiştir.

4.2.3 İlkokul 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

Anadol Yayıncılık tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabı içerisinde bulunan metin, soru ve görsel bölümler incelenerek elde edilen sayısal veriler Tablo 4.18’de verilmiştir.

Tablo 4.18. 6. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	9	4	11	24	13,6
Dostluk	4	2	5	11	6,3
Dürüstlük	7	3	7	17	9,7
Öz denetim	6	4	1	11	6,3
Sabır	3	0	0	3	2
Saygı	6	5	17	28	15,9
Sevgi	6	0	2	8	4,5
Sorumluluk	12	5	3	20	11,4
Vatanseverlik	15	8	7	30	17
Yardıms severlik	14	5	5	24	13,6
Toplam	82	36	58	176	100

Tablo 4.18’de, değerlerin en çok metin bölümünde (f=82) yer aldığı görülmektedir. Metinler içerisinde en çok yer alan değer 15 defa ile vatanseverlik, 14 defa ile yardıms severlik ve 12 defa ile sorumluluk değeri olurken en az yer alan değerler ise 3 defa ile sabır ve 4 defa ile dostluk değerleri olmuştur. Metinler içerisinde yer almayan değer bulunmazken, öz denetim, saygı ve sevgi değerleri (f=6) eşit şekilde yer almışlardır.

Soru bölümü 36 defa ile değerlerin en az bulunduğu kategori olmuştur. Sorular içerisinde en çok vatanseverlik değeri (f=8) yer alırken, sabır ve sevgi değerleri hiç yer almamıştır. Bu bölüm içerisinde en az yer alan değerler ise sırasıyla 2 defa ile dostluk, 3 defa ile dürüstlük ve 4 defa ile adaletle öz denetim değerleri olmuştur. Saygı, sorumluluk ve yardıms severlik (f=5) eşit şekilde bulunan değerler arasındadır.

Görseller içerisinde değerlere toplamda 58 defa yer verilmiştir. 17 defa ile saygı değeri en çok yer alan değer olmuştur. Saygı değeri haricinde en çok yer alan diğer değerler ise 11 defa ile adalet, 7 defa ile dürüstlük ve vatanseverlik değerleridir. Sabır değeri hiç yer almazken, öz denetim değeri 1 defa, sevgi değeri 2 defa yer almıştır. Dostluk ve yardıms severlik değerleri (f=5) ile dürüstlük ve vatanseverlik değerleri (f=7) eşit şekilde yer almışlardır. Metin, soru ve görsel bölümde bulunan değerlerin tamamı incelendiği zaman toplamda 176 defa değerlerin yer aldığı ve kitapta bu değerler arasından toplamda en çok

%15,9 oranı ile saygı değerinin bulunduğu en az ise %2 oranı ile sabır değerinin yer aldığı tespit edilmiştir.

Ders kitabı içerisinde yer alan ünitelerde bulunan değerlerin doğrudan ya da dolaylı şekilde yer verilme durumlarına ilişkin bulgular Tablo 4.19’da verilmiştir.

Tablo 4.19: 6.sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	15	23,1	12	10,8
Dostluk	2	3,1	9	8
Dürüstlük	5	7,7	10	9
Öz denetim	3	4,6	8	7,2
Sabır	1	2	2	1,8
Saygı	4	6,2	24	21,6
Sevgi	2	3,1	5	4,5
Sorumluluk	5	7,7	15	13,5
Vatanseverlik	21	32,3	9	8,1
Yardımseverlik	7	10,8	17	15,3
Toplam	65	100	111	100

Tablo 4.19’da, SBDK içerisinde yer alan değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak yer alma durumları incelendiği zaman, değerlere ünitelerde daha çok dolaylı olarak (f=111) yer verildiği tespit edilmiştir. Değerler doğrudan şekilde 65 defa yer alırken vatanseverlik değeri %32,3 oranında doğrudan şekilde en fazla yer alan değer olmuştur. Doğrudan şekilde en az yer alan değer ise %2 oranında sabır değeri olmuştur. Dolaylı şekilde en fazla yer alan değer ise %21,6 oranında saygı değeri iken en az yer alan değer %1,8 oranında sabır değeri olmuştur.

Değerlerin kitapta yer alan ünitelerde bulunma durumu Tablo 4.20’de verilmiştir.

Tablo 4.20: 6. sınıf SBDK’de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	4	9,8	0	0	0	0	0	0	0	0	19	50	1	6,7
Dostluk	3	7,3	2	11,1	1	16,7	1	3,4	0	0	1	2,6	3	20
Dürüstlük	0	0	3	16,7	1	16,7	13	44,8	0	0	0	0	0	0
Öz denetim	1	2,4	0	0	0	0	3	10,3	7	24,1	0	0	0	0
Sabır	1	2,4	0	0	0	0	0	0	2	6,9	0	0	0	0
Saygı	10	24	8	44,4	0	0	4	13,8	2	6,9	3	7,9	1	6,7
Sevgi	2	4,9	0	0	0	0	0	0	2	6,9	0	0	4	26,7
Sorumluluk	3	7,3	0	0	2	33,3	3	10,3	7	24,1	5	13,2	0	0
Vatanserverlik	5	12,2	3	16,7	0	0	3	10,3	6	20,7	10	26,3	3	20
Yardımserverlik	12	29,3	2	11,1	2	33,3	2	6,9	3	10,3	0	0	3	20
Toplam	41	100	18	100	6	100	29	100	29	100	38	100	15	100

Tablo 4.20’de, üniteler içerisinde değerlerin yer alma durumu çoktan aza olacak şekilde “Biz ve Değerlerimiz Ünitesi”nde (birinci ünite) 41 defa, “Yönetime Katılıyorum Ünitesi”nde (altıncı ünite) 38 defa, “Bilim ve Teknoloji Hayatımızda” (dördüncü ünite) ile “Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim Ünitesi”nde (beşinci ünite) 29 defa, “Tarihe Yolculuk Ünitesi”nde (ikinci ünite) 18 defa, “Uluslararası İlişkilerimiz Ünitesi”nde (yedinci ünite) 15 defa ve “Yeryüzünde Yaşam Ünitesi”nde (üçüncü ünite) 6 defa olduğu görülmüştür. Değerlerin ünitelere göre dağılım durumlarında farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, adalet değeri altıncı üniteye ağırlıklı olarak görülmekteyken ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci üniteye hiç yer almamıştır. Sabır değeri sadece birinci ve beşinci üniteye yer alırken diğer ünitelerde hiç yer almamıştır.

Birinci üniteye en çok %29,3 oranında yardımserverlik değeri yer alırken en az %2,4 öz denetim ve sabır değerleri yer almıştır. Bu ünite içerisinde dürüstlük değerine hiç rastlanılmamıştır. Saygı değeri %44,4 oranında ikinci üniteye en fazla yer alan değer olurken %11,1 oranında dostluk ve yardımserverlik değerleri en az yer alan değerlerdendir. Adalet, öz denetim, sabır, sevgi ve sorumluluk değerleri ise hiç yer almamıştır.

Üçüncü üniteye sadece dört değer almıştır. Bu üniteye sorumluluk ve yardımserverlik değerleri %33,3 oranında, Dostluk ve dürüstlük değerleri ise %16,7 oranında yer almışlardır.

Bu değerler haricinde diğer altı kök değere ünite içerisinde yer verilmemiştir. Ünite dörtte %44,8 oranında en fazla yer alan değer dürüstlük değeri olurken en az yer alan değer %3,4 oranında dostluk değeri olmuştur. Adalet, sabır ve sevgi değerleri hiç yer almamıştır.

Beşinci ünite incelendiği zaman %24,1 oranında öz denetim ve sorumluluk değerleri en fazla olacak şekilde sabır, saygı ve sevgi değerleri ise %6,9 oranında en az olacak şekilde yer almıştır. Adalet, dostluk ve dürüstlük değerleri bu ünite içerisinde hiç yer almamıştır. Ünite altıda adalet değeri %50 oranında diğer değerlere oranla en fazla yer verilen değerdir. %2,6 oranında dostluk değeri en az yer alan değerdir. Dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi ve yardımseverlik değerleri hiç yer almamıştır. %26,7 oranında sevgi değeri ünite yedide en fazla yer alan değerken %6,7 oranında adalet ve saygı değeri en az yer alan değerler olmuşlardır. Dürüstlük, öz denetim, sabır ve saygı değerlerine ünite içerisinde hiç yer verilmemiştir.

4.2.4 İlkokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı İçerisinde Yer Alan Kök Değerler

Ekoyay Yayıncılık tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitabının metin, soru ve görsel bölümlerinde bulunan değerlerin yer verilme durumlarına ait bulgular Tablo 4.21’de verilmiştir.

Tablo 4.21: 7. sınıf SBDK’ de yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	28	26	7	61	24,4
Dostluk	7	3	8	18	7,2
Dürüstlük	8	1	1	10	4
Öz denetim	13	0	1	14	5,6
Sabır	5	0	0	5	2
Saygı	11	5	14	30	12
Sevgi	17	3	6	26	10,4
Sorumluluk	11	0	1	12	4,8
Vatanseverlik	26	16	10	52	20,8
Yardımseverlik	13	5	4	22	8,8
Toplam	139	59	52	250	100

Tablo 4.21’de, değerlere kitap içerisinde toplam 250 defa yer verildiği görülmektedir. En çok değer metin bölümünde (f=139) yer alırken değerlerin en az yer aldığı bölüm görsel (f=52) olmuştur. Soru bölümünde ise sadece 59 defa değerlere yer verilmiştir. Tüm değerler içerisinde %24,4 oran ile adalet değeri kitapta en çok geçen değerken %2 oran ile sabır değeri kitapta en az geçen değer olmuştur.

Metin bölümünde en çok yer alan değer adalet değeri (f=28), en az yer alan değer sabır değeri (f=5) olmuştur. Saygı ve sorumluluk değerleri (f=11) ile öz denetim ve yardımseverlik değerleri (f=13) eşit şekilde yer almıştır. Soru bölümünde en fazla yer alan değer adalet değeri (f=26), en az yer alan değer ise dürüstlük (f=1) olurken öz denetim, sabır ve sorumluluk değerleri hiç yer almamıştır. Bu bölümde dostluk ve sevgi değerleri (f=3) ile saygı ve yardımseverlik değerlerine (f=5) eşit şekilde yer verilmiştir. Görsel bölümde en fazla yer alan değer ise saygı değeri (f=14) olmuştur. Dürüstlük, öz denetim ve sorumluluk değerleri (f=1) en az olacak şekilde bulunurken sabır değeri hiç yer almamıştır.

Kitapta yer alan değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer alma durumlarına ilişkin veriler Tablo 4.22’de verilmiştir.

Tablo 4.22: 7.sınıf SBDK’ de yer alan kök değerlerin doğrudan ya da dolaylı yer verilme durumu ve yüzdelik oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	36	30,8	25	18,8
Dostluk	9	7,7	9	6,8
Dürüstlük	2	1,7	8	6
Öz denetim	5	4,3	9	6,8
Sabır	0	0	5	3,8
Saygı	9	7,7	21	15,8
Sevgi	20	17,1	6	4,5
Sorumluluk	3	2,6	9	6,8
Vatanseverlik	28	23,9	24	18
Yardımseverlik	5	4,3	17	12,8
Toplam	117	100	133	100

Tablo 4.22’de, değerler doğrudan olarak 117 defa yer alırken, dolaylı şekilde 133 defa yer almıştır. Doğrudan ve dolaylı biçimde en fazla yer alan değer %18,8 oranında adalet değeri

olmuştur. Adalet değerinin doğrudan yer alma oranı %30,8 iken dolaylı olarak yer alma durumu %18,8'dir. Doğrudan en fazla şekilde yer alan diğer değerler %23,9 oranında vatanseverlik ve %17,1 oranında sevgi değeridir. Doğrudan biçimde en az yer alan değerler ise %1,7 oranında dürüstlük ve %2,6 oranında sorumluluk değerleridir. Sabır değerine ise doğrudan biçimde hiç yer verilmemiştir. %7,7 oranı ile dostluk ve saygı değerleri, %4,3 oranı ile öz denetim ve yardımseverlik değerleri eşit oranda yer almışlardır. %15,8 oranı ile saygı, %12,8 oranı ile yardımseverlik değerleri dolaylı biçimde en fazla yer alan değerler arasındadır. Sabır değeri %3,8 oranı ve sevgi değeri %4,5 oranı ile en az yer alan değerlerden olmuşlardır. Dostluk, öz denetim ve sorumluluk değerleri ise %6,8 oranları ile eşit şekilde dolaylı olarak yer almışlardır. Dolaylı biçimde yer almayan değer ise bulunamamıştır.

Değerlerin ünitelere göre dağılımına ait frekans ve yüzde oranları Tablo 4.23'de gösterilmiştir.

Tablo 4.23: 7. sınıf SBDK'de yer alan kök değerlerin ünitelere göre dağılımının frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Ünite 1		Ünite 2		Ünite 3		Ünite 4		Ünite 5		Ünite 6		Ünite 7	
	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	5	15,6	23	21,3	8	42,1	2	40	4	17	18	47,4	1	4,2
Dostluk	3	9,4	8	7,4	0	0	0	0	3	13	0	0	4	16,7
Dürüstlük	3	9,4	5	4,6	1	5,3	0	0	1	4	0	0	0	0
Öz denetim	0	0	7	6,5	0	0	0	0	2	8	3	7,9	2	8,3
Sabır	0	0	5	4,6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saygı	4	12,5	17	15,7	2	10,5	1	20	1	4	3	7,9	2	8,3
Sevgi	6	18,8	11	10,2	3	15,8	1	20	1	4	0	0	4	16,7
Sorumluluk	1	3,1	5	4,6	0	0	0	0	1	4	4	10,5	1	4,2
Vatanseverlik	7	21,9	19	17,6	4	21,1	1	20	6	25	8	21,1	7	29,2
Yardımseverlik	3	9,4	8	7,4	1	5,3	0	0	5	21	2	5,3	3	12,5
Toplam	32	100	108	100	19	100	5	100	24	100	38	100	24	100

Tablo 4.23'de, değerlerin en fazla yer aldığı ünitenin ikinci ünite olan "Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi" (f=108), en az yer aldığı ünite ise "Zaman İçinde Bilim Ünitesi" (f=5) olduğu görülmektedir. Değerlerin diğer ünitelerde yer alma durumları ise "Yaşayan Demokrasi Ünitesi"nde 38 defa, "İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi"nde 32 defa, "Ekonomi

ve Sosyal Hayat” ile “Ülkeler Arası Köprüler” ünitelerinde 24 defa ve “Ülkemizde Nüfus Ünitesi”nde 19 defadır.

Birinci ünite içerisinde en fazla yer alan değer %21,9 oranla vatanseverlik değeri, en az yer alan değer ise %3,1 oranla sorumluluk değeridir. Öz denetim ve sabır değerleri bu ünite içerisinde hiç yer almamıştır. %21,3 oranı ile ikinci ünite içerisinde en fazla yer alan değer adalet iken %4,6 oranla dürüstlük, sabır ve öz denetim değerleri en az yer alan değerlerdir. İkinci ünite içerisinde yer almayan değer bulunmamaktadır.

Üçüncü ünite en fazla yer alan değer %42,1 oranla adalet iken en az yer alan değerler %5,3 oranla dürüstlük ve yardımseverlik değerleridir. Dostluk, öz denetim, sabır ve sorumluluk değerleri bu ünite içerisinde hiç yer almamıştır. Dördüncü ünite toplamda dört değer yer alırken diğer altı değer hiç yer almamıştır. Değerlerin bulunma oranları ise %40 oranla adalet, %20 oranla saygı, sevgi ve vatanseverlik değerleridir.

Beşinci ünite en fazla yer alan değer %25 oranla vatanseverlik değeridir. Ünite içerisinde en az yer alan değerler ise %4 oranlarıyla dürüstlük, saygı, sevgi ve sorumluluktur. Ünite içerisinde sadece sabır değeri bulunmamıştır. %47,4 oran ile en fazla yer alan değer altıncı ünite adalet değeri iken %5,3 oranla yardımseverlik değeri en az yer alan değerdir. Dostluk, dürüstlük, sabır ve sevgi değerleri hiç yer almamıştır. Yedinci ünite %29,2 oranıyla vatanseverlik değeri en fazla yer alan değerdir. Adalet ile sorumluluk değerleri ise %4,2 oranıyla en az yer alan değerlerdir. Sabır değeri ünite içerisinde hiç yer almamıştır. Sadece Ünite 2’de değerlerin tamamı yer almıştır. Adalet, saygı ve vatanseverlik değerleri bütün ünitelerde bulunarak devamlılık sağlarken dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri bazı ünitelerde ağırlıklı olarak yer almış, bazı ünitelerde ise hiç görülmemiştir.

4.2.5 Yayınevleri Tarafından Hazırlanan İlk ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Kitaplarının Tamamında Kök Değerlerin Yer Alma Durumu

Tuna Yayıncılık (4. sınıf), Ata Yayıncılık (5. sınıf), Anadolu Yayıncılık (6. sınıf), Ekoyay Yayıncılık (7. sınıf) tarafından hazırlanan SBDK’de yer alan değerlerin metin, soru ve görsel kategorilerde yer alma durumlarına ilişkin veriler Tablo 4.24’te verilmiştir.

Tablo 4.24: 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
Adalet	63	45	31	139	14,3
Dostluk	49	9	48	106	10,9
Dürüstlük	29	9	9	47	4,8
Öz denetim	48	7	4	59	6,1
Sabır	19	1	0	20	2,1
Saygı	57	25	41	123	12,6
Sevgi	46	7	22	75	7,7
Sorumluluk	83	28	14	125	12,8
Vatanseverlik	103	47	32	182	18,7
Yardımsızlık	59	18	21	98	10,1
Toplam	556	196	222	974	100

Tablo 4.24'te, metin bölümünde en fazla yer alan değerlerin vatanseverlik (f=103), sorumluluk (f=83), adalet (f=63); en az yer alan değerlerin ise sabır (f=19), dürüstlük (f=29), sevgi (f=46) olduğu görülmektedir. Soru bölümünde en fazla yer alan değerler vatanseverlik değeri (f=47), adalet değeri (f=45), sorumluluk değeri (f=28); en az yer alan değerler ise sabır değeri (f=1), öz denetim ve sevgi değerleri (f=7), dostluk ve dürüstlük değerleri (f=9) şeklindedir. Görsel bölümünde ise en fazla yer alan değerler dostluk değeri (f=48), saygı değeri (f=41) ve vatanseverlik değeri (f=38); en az yer alan değerler öz denetim değeri (f=4), dürüstlük değeri (f=9) ve sorumluluk değeri (f=14) olmuştur.

Kitapların tümü incelendiğinde toplamda 974 defa değerlere yer verilmiştir. Değerlerin yer alma durumları çoktan aza; metin bölümünde 556 defa, görsel bölümünde 222 defa ve soru bölümünde 196 defa olacak şekilde sıralanmıştır. Kitapların tümünde en fazla yer alan değer %18,7 oranla vatanseverlik değeri en az yer alan değer ise %2,1 oranla sabır değeridir. Metin ve soru bölümünde yer almayan değer bulunmazken, kitapların görsel bölümlerinde sabır değerine hiç yer verilmemiştir.

Kitaplardaki değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarına ilişkin frekans ve yüzde oranları Tablo 4.25'te verilmiştir.

Tablo 4.25: 4., 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alan kök değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarına ilişkin frekans ve yüzde oranları

Kök Değerler	Doğrudan		Dolaylı	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Adalet	68	20,5	74	11,5
Dostluk	37	11,1	69	10,7
Dürüstlük	13	3,9	32	5
Öz denetim	16	4,8	43	6,7
Sabır	4	1,2	16	2,5
Saygı	38	11,4	85	13,2
Sevgi	28	8,4	46	7,2
Sorumluluk	32	9,6	93	14,5
Vatanseverlik	71	21,4	111	17
Yardımsızlık	25	7,5	73	11,4
Toplam	332	100	642	100

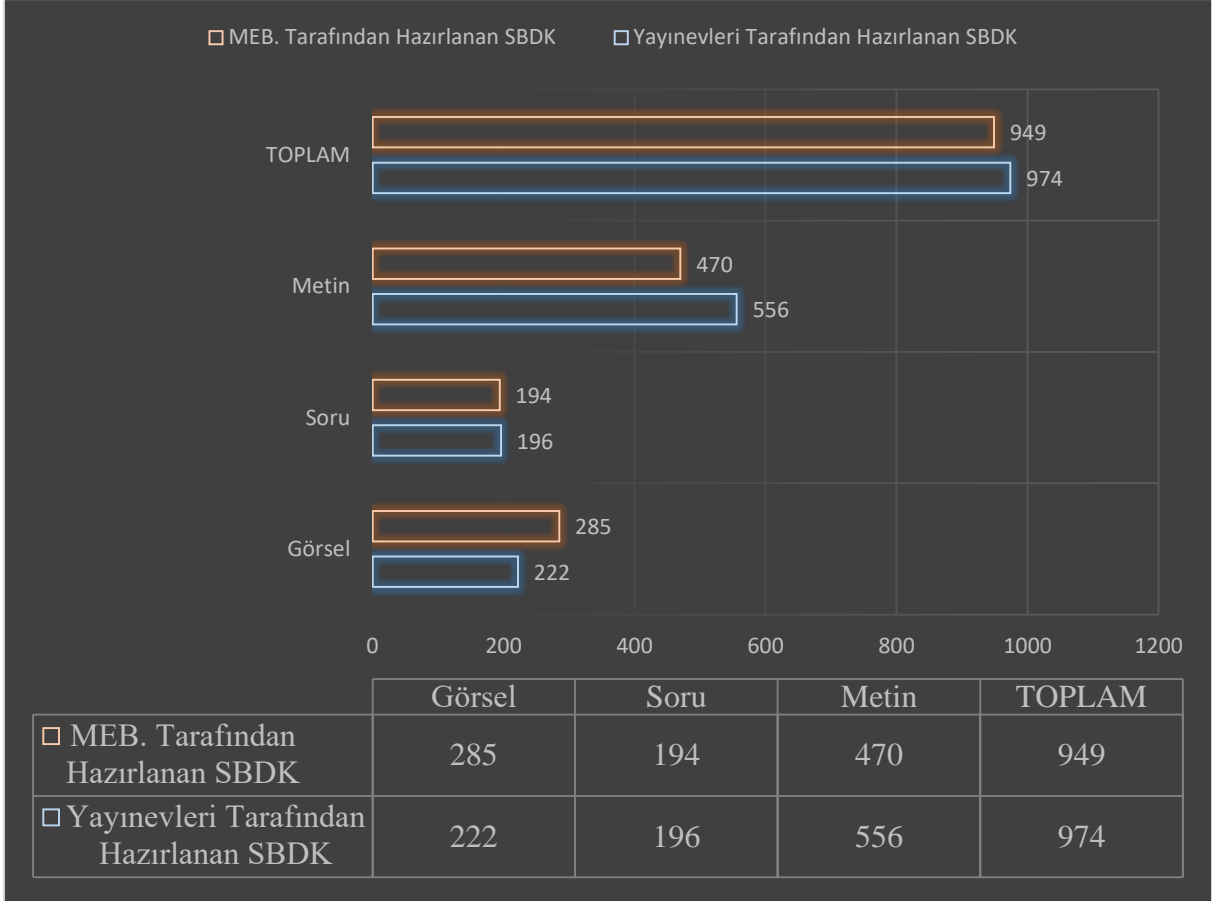
Tablo 4.25'te görüldüğü gibi, tüm kitaplar incelendiği zaman değerlere dolaylı olarak 642 defa, doğrudan olarak ise 332 defa yer verilerek değerlerin dolaylı olarak daha çok bulunduğu tespit edilmiştir. Doğrudan şekilde en fazla yer alan değer %20,5 oranıyla adalet, en az şekilde yer verilen değer ise %1,2 oranıyla sabır değeridir. Dolaylı olarak en fazla yer alan değer %17 oranıyla vatanseverlik değeri iken %2,5 oranıyla en az yer alan değer yine sabır değeridir. %21,4 oranıyla vatanseverlik değeri, %11,4 oranıyla saygı değeri ve %11,1 oranıyla dostluk değeri doğrudan biçimde en fazla yer alan diğer değerlerdir. Doğrudan biçimde en az yer alan değerler ise %3,9 oranıyla dürüstlük, %4,8 oranıyla öz denetim ve %7,5 oranıyla yardımsızlık değerleridir. Dolaylı biçimde en fazla yer alan değerler sırasıyla %14,5 oranıyla sorumluluk, %13,2 oranıyla saygı ve %11,5 oranıyla adalet değerleri olmuştur. %5 oran ile dürüstlük, %6,7 öz denetim ve %7,2 oran ile sevgi değerleri ise en az şekilde yer alan değerler arasındadır.

4.3 MEB ve Yayınevleri Tarafından Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kök Değerlerin Yer Alma Durumlarının İncelenmesi

MEB tarafından hazırlanan ortaokul sosyal bilgiler ders kitapları ile yayınevleri tarafından hazırlanan İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerinde yer alma, doğrudan ya da dolaylı olarak bulunma ve üniteler

içerisinde dağılıma durumlarına yönelik elde edilen bulgulara karşılaştırmalı olarak bu bölümde yer verilmiştir.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metin, soru ve görsel bölümde bulunan değerlerin karşılaştırılması Şekil 4.1’de gösterilmiştir.

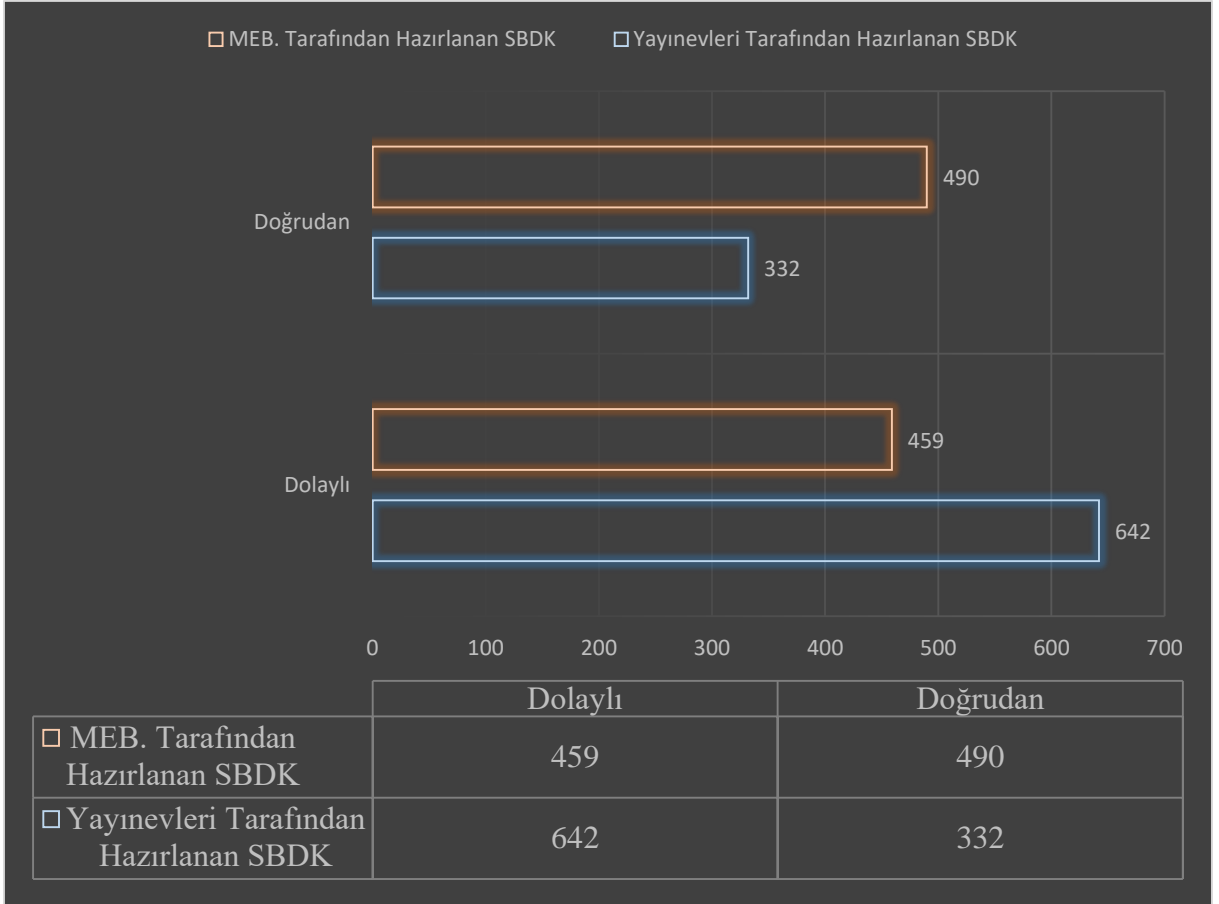
Şekil 4.1: MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metin, soru ve görsel bölümde bulunan değerlerin karşılaştırılması

MEB tarafından hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf SBDK ile Tuna Yayıncılık (4. sınıf), Ata Yayıncılık (5. sınıf), Anadol Yayıncılık (6. sınıf), Ekoyay Yayıncılık (7. sınıf) tarafından hazırlanan SBDK’de bulunan değerlerin (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) metin, soru ve görsel kategorilerde bulunma durumları karşılaştırıldığında MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında toplamda 949 defa değerlere yer verilirken, yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında toplamda 974 kez değerlere yer verilmiştir. Yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında kök değerler daha çok yer almaktadır.

MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarının görsel bölümlerinde toplam 285 defa kök

değerler yer alırken, yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında görsel bölümde toplam 222 defa kök değerler yer almıştır. Soru bölümünde 194 defa kök değerler MEB tarafından hazırlanan ders kitabında, 196 defa ise yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında yer almıştır. Son olarak metin bölümü incelendiğinde MEB tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 470 defa kök değerler yer almış, 556 defa ise yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında kök değerler yer almıştır. Genel olarak MEB tarafından hazırlanmış olan sosyal bilgiler ders kitaplarında sadece görsel bölümde kök değerlere daha fazla yer verilirken soru ve metin bölümlerinde yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında kök değerlere daha çok yer verildiği tespit edilmiştir.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunan değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarının karşılaştırılması Şekil 4.2’de gösterilmiştir.

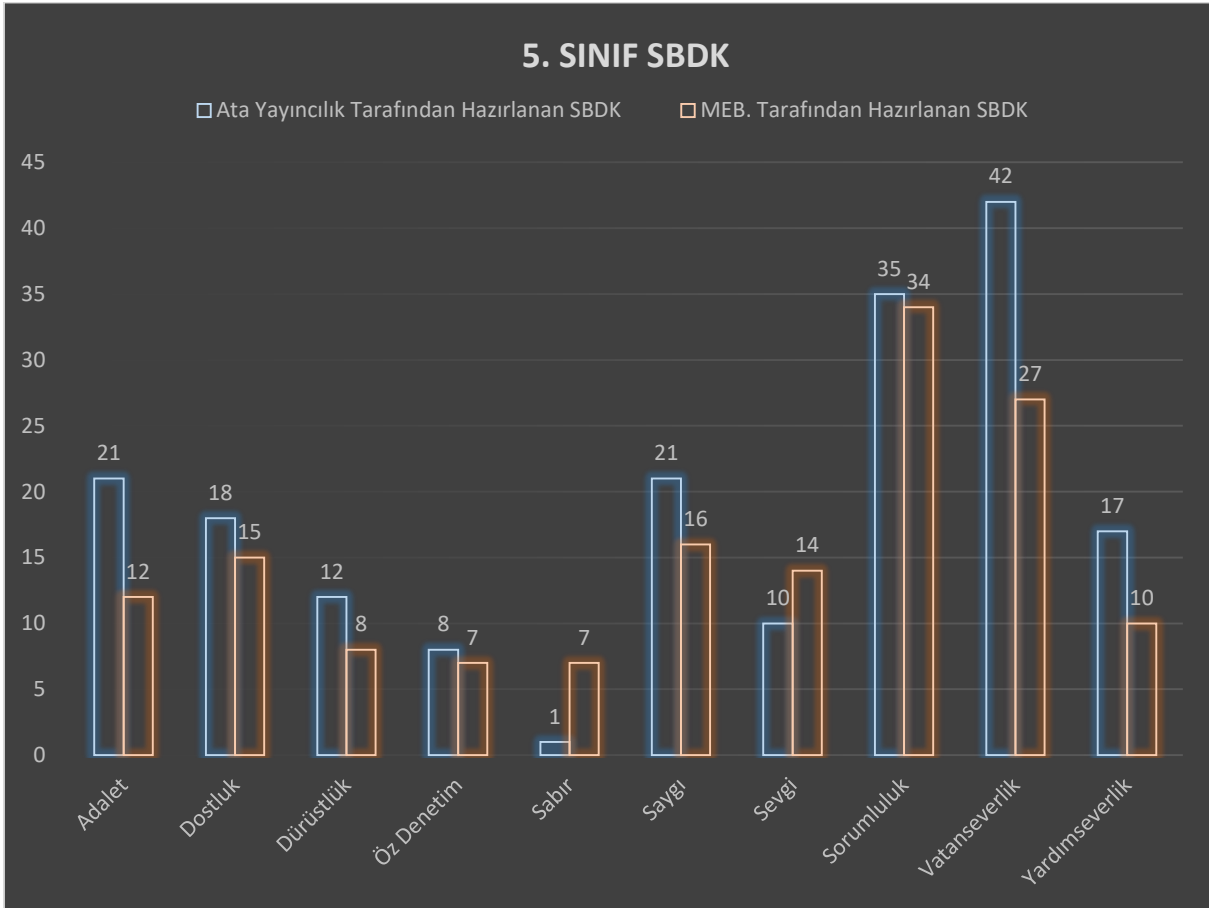

Şekil 4.2: MEB. ve yayınevleri tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunan değerlerin doğrudan ve dolaylı yer alma durumlarının karşılaştırılması

Ders kitaplarında değerlerin bulunma durumları incelendiği zaman MEB tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında dolaylı biçimde kök değerler toplam 459 defa yer

almışken, yayınevleri tarafından hazırlanmış olan sosyal bilgiler ders kitaplarında kök değer toplamda 642 defa yer almıştır. Doğrudan şekilde kök değerlerin yer alma durumları ise MEB tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında 490 defa iken yayınevlerinin hazırlamış oldukları sosyal bilgiler ders kitaplarında 332 defadır. Kök değerlerin kitapta bulunma şekillerine göre dolaylı biçimde yer alma durumları yayınevlerinin hazırlamış oldukları sosyal bilgiler ders kitaplarında daha fazlayken doğrudan biçimde yer alma durumları MEB tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha fazla şeklindedir.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlerin bulunma durumlarına göre elde edilen bulgular Şekil 4.3'te gösterilmiştir.

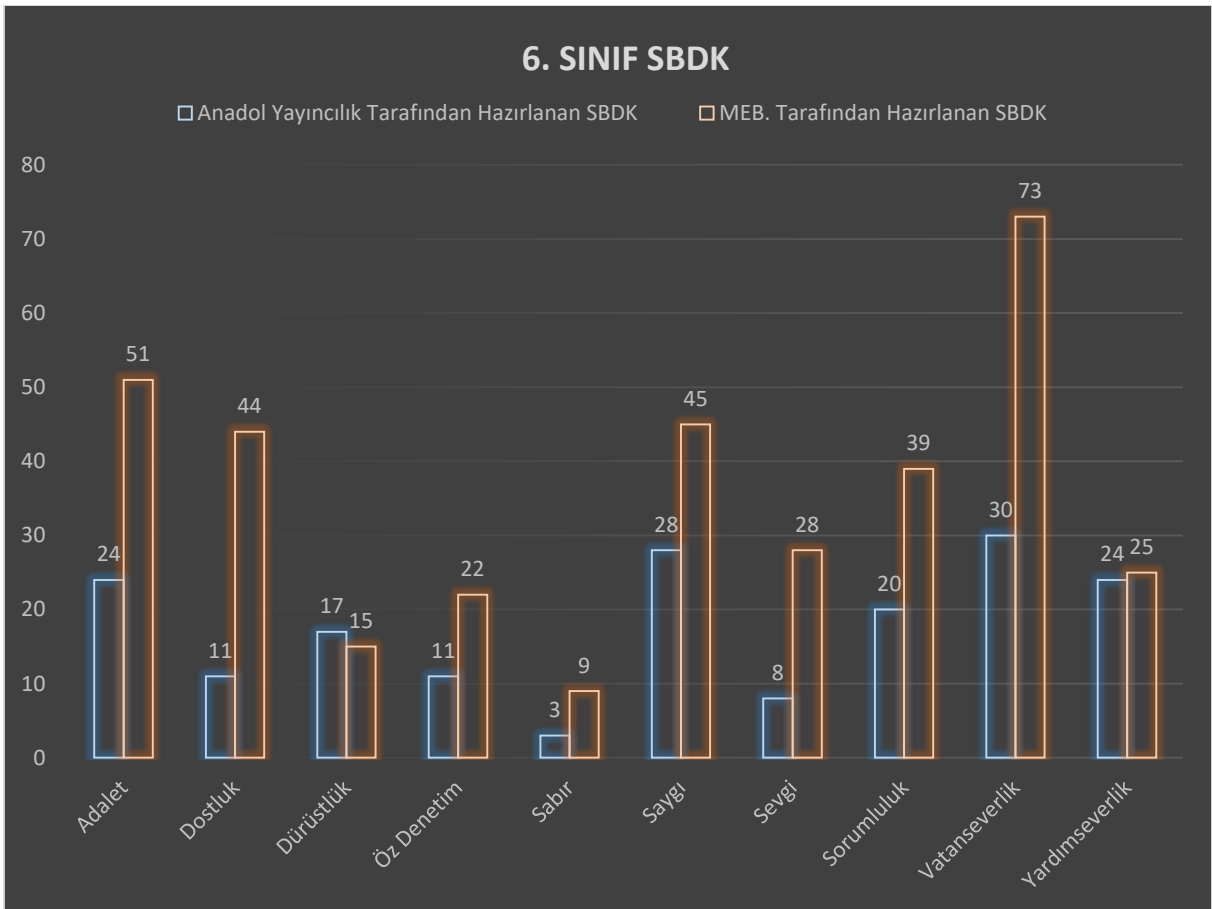

Şekil 4.3: 5. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması

Ders kitaplarında değerlerin yer alma durumlarını incelediğimizde MEB tarafından hazırlanan 5. sınıf ders kitabında en çok yer alan değer sorumluluk değeri olurken en az yer alan değerler öz denetim ve sabır değerleri olmuştur. Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan 5. sınıf ders kitabında ise en çok yer alan değer vatandaşlık değeri iken en az yer alan değer

yine sabır değeri olmuştur. MEB tarafından hazırlanan kitapta sabır değeri ile sevgi değerine daha fazla rastlanılmıştır. Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan 5. Sınıf SBDK’de kök değerlere daha fazla yer verilerek öğrencilere ilgili değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. MEB yayıncılık ise ders kitabında sadece belirli değerler üzerine yoğunlaşarak bu değerleri işlemiştir.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlerin bulunma durumlarına göre elde edilen bulgular Şekil 4.4’te gösterilmiştir.

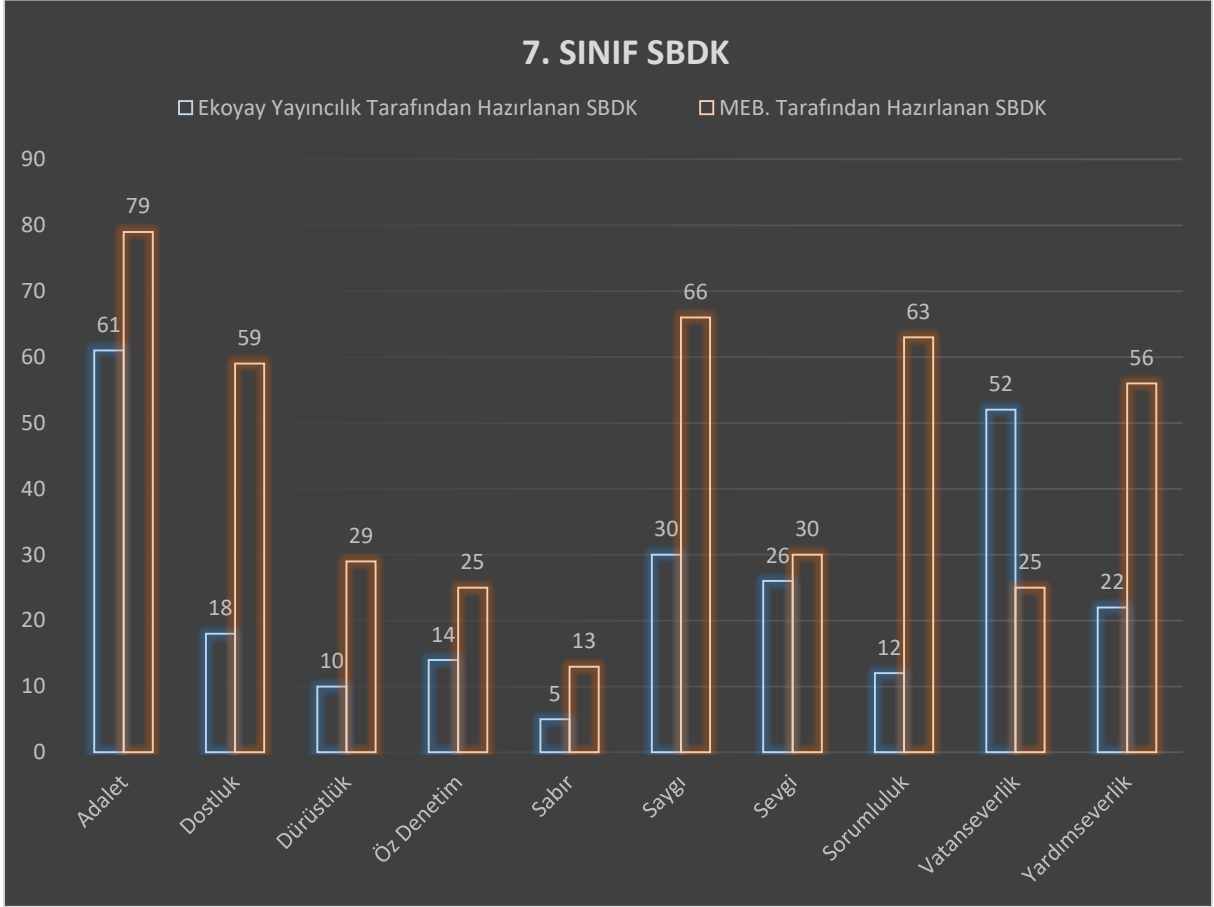

Şekil 4.4: 6. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması

MEB ve Anadolu Yayıncılık tarafından hazırlanan 6. sınıf SBDK’de tüm üniteler kapsamında vatanserverlik değeri en fazla yer alan değerken, sabır değeri en az yer alan değer olmuştur. Her iki kitapta ise dürüstlük ve yardımserverlik değerleri hemen hemen eşit olacak şekilde kitaplarda işlenmiştir. Dürüstlük değerinin özel yayınevi tarafından hazırlanmış olan ders kitabında daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir.

6. sınıf ders kitabında MEB yayınevleri değerlere üniteler içerisinde yoğunlukla yer verirken Anadolu Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabında değerler ilgili bölüm ve ünitelerde çok az yer almıştır. Özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında sabır değeri, sevgi değeri gibi önemli değerlerin göz ardı edildiği görülmektedir.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kök değerlerin bulunma durumlarına göre elde edilen bulgular Şekil 4.5'te gösterilmiştir.

Şekil 4.5: 7. Sınıf SBDK’de bulunan değerlerin karşılaştırılması

Adalet değeri, MEB ve Ekoyay Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. sınıf SBDK’de en çok yer alan değer olurken sabır değeri her iki kitapta da en az yer alan değer olmuştur. MEB tarafından hazırlanan ders kitabında genel olarak değerler daha fazla yer alırken sadece vatanseverlik değeri Ekoyay Yayıncılık tarafından hazırlanan ders kitabında daha fazla yer alan değer olmuştur. Grafiklere göre özel yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında sadece 5. Sınıf SBDK’de değerlerin yoğun olarak işlendiği, 6. ve 7. Sınıf SBDK’de ise MEB yayınevi tarafından hazırlanmış olan ders kitabında değere daha fazla şekilde yer verildiği sonucuna ulaşılmıştır. 5. sınıfta sabır ve sevgi değerlerinin MEB tarafından

hazırlanan ders kitabında, 6. sınıfta dürüstlük değerinin özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında ve yine 7. sınıfta vatanseverlik değerinin özel yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabında daha fazla şekilde yer aldığı tespit edilmiştir.

4.4 Kök Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular

Ders kitaplarında bulunan kök değerlerin metin, soru ve görsel bölümlerde yer alma ile devamlılık durumları incelenerek ilgili örneklerle bulguları bu bölümde sunulmuştur. Bulunan örnekler birden fazla değeri kapsadığından bu bölümde yer verilen örneklerde de birden fazla değer yer alabilmektedir.

4.4.1 Kök Değerlerin MEB Tarafından Hazırlanmış Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular

4.4.1.1 Adalet Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Adalet değerinin MEB tarafından hazırlanmış olan ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerinde yer alma durumlarına ait veriler Tablo 4.26'da verilmiştir.

Tablo 4.26: Adalet değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Adalet Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	(%)
5. Sınıf	2	5	8	15	10,3
6. Sınıf	18	12	21	51	35,2
7. Sınıf	42	20	17	79	54,5
Toplam	62	37	46	145	100

Adalet değerinin sınıf düzeyinde yer alma durumu incelendiğinde en çok %54,5 oranı ile 7. sınıf ders kitabında en az ise %10,3 oranı ile 5. sınıf ders kitabında yer almıştır. 5. sınıf (f=8) ve 6. sınıf (f=21) düzeyinde en çok görsel kategoride, 7. sınıf düzeyinde ise metin kategorisinde (f=42) yer alırken; 5. sınıf SBDK'de metin (f=2), 6. sınıflar için hazırlanan

SBDK’de soru (f=12), 7. sınıflar için hazırlanan SBDK’de ise görsel bölümde (f=17) en az olacak şekilde yer almıştır.

Adalet değerine ilişkin 5. Sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Çocuk Hakları Komisyonu Üyesi tarafından yazılan “*Ben bu Meclisi okulumda duydum. Hayatımda, Çocuk Meclisi diye bir şey ilk defa duymuştum. Ama biraz araştırdıktan sonra, orada çocukların kendi kararlarını aldıklarını, Meclisin demokratik bir yer olduğunu öğrendim ve seçimlere katıldım. Çocuk Meclisine asil üye olduğumu öğrendiğimde ise çok mutlu olmuştum...*” (s.26) ifadelerinde demokrasi, seçim gibi kavramlardan yola çıkarak eşit davranma, adil olma gibi adalet değeri ile ilgili bazı tutum ve davranışlara dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla öğrencinin düşüncesine yönelik ifadelerin yer aldığı bu metin adalet değerini içermektedir.

Şekil 4.6: 5. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Ünite 1’de çocuk işçinin yer aldığı görsel (s.27) çocuk haklarına, eşitlik kavramına ve adil olma davranışına yönelik olduğu için bu ifadelerin de adalet değeri ile ilişkisi olmasından dolayı görselde adalet değerine vurgu yapılmaktadır (Şekil 4.6).

Sayfa 39’da yer alan Babil krallarından Hammurabi’nin kanun maddelerinden biri olan “*Bir kimse mısırlarını sulamak için kanal açarsa, ancak dikkatsizliği nedeniyle sular komşusunun tarlasını bozarsa o zaman komşusunun mısır kaybını öder.*” paragrafının altında “*Yukarıdaki kanun maddesi bize Babillerin hangi özellikleri ile ilgili bilgi vermektedir?*”

Söleyiniz.” sorusu yer almaktadır. Paragrafta da açıkça belirtilmektedir ki kanunlar adaletin temsilcisi olarak bilinmekle birlikte özellikle bu kanun maddesi adil olma olgusu üzerine yazılmıştır. Bu sebeplerle soru adalet değerine yöneliktir.

Adalet kavramına ilişkin 6. Sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Yurda dönmüş olan Oğuz, altı oğlu ile bir gün ava gitti. Oğulları altın bir yay ile üç altın ok buldular. Bunları paylaşması için babalarına getirdiler.” sayfa 51’de yer alan Oğuz Kağan Destanı’nın bir bölümünde ait olan bu metin adalet değeri ile ilgilidir. Adalet değeri tutum ve davranışlarına ilişkin ifadeler içerisinde “paylaşma” kavramı bulunmaktadır. Söz konusu metinde çocukların buldukları yay ile oku paylaşması için babalarına getirmeleri, babalarının adaletine güvendiklerini işaret etmektedir.

Şekil 4.7: 6. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Kitapta 192. sayfada yer alan görselde okul meclis başkanlığı seçimi için oy kullanan çocuklar yer almaktadır. Bunun için seçim yapılması adil olma tutum ve davranışıyla ilgili olduğundan görsel adalet değeri ile ilişkilidir (Şekil 4.7).

Kitapta sayfa 209’da yer alan *“Ev, okul ve toplumda demokratik bir yaşam sürmek neden önemlidir? Tartışınız.”* soru cümlesi demokrasiden, demokratik yaşamdan ve dolayısıyla demokratik yaşamın getirileri olan eşitlikten ve eşit olma durumlarından söz etmektedir. Tüm bunlar ise adalet değerine ait davranışları içerdiğinden bu soru cümlesi adalet değeri ile ilgilidir.

Adalet kavramına ilişkin 7. Sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Yaşayan Demokrasi Ünitesi sayfa 186’da yer alan “Mustafa Kemal Atatürk’ün, halk temsilcilerinin ve komutanların Millî Mücadele Dönemi’nde ortak karar almalarının

HERKES EŞİTTİR

Ben, 7.sınıf öğrencisi İrem Çelik. Öğretmenimiz bize ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de eşitlik var mı, diye sordu. Bu soruyu düşündüğüm zaman “Evet” cevabını verdim. Ülkemizde eşitlik olduğunu düşünüyorum çünkü anayasamızla haklarımız koruma altına alınmıştır. Bir kişi aldığı eğitimle istediği mesleği seçebilir ya da seyahat özgürlüğü sayesinde istediği şehire seyahat edebilir. Bence dünyadaki bütün insanlar eşit ve özgürdür.

İrem ÇELİK

demokratik uygulamalar açısından önemi nedir? Açıklayınız.” sorusu adalet değeri ile ilişkilidir. Fikir paylaşımı sonucunda alınan ortak kararlar Mustafa Kemal’in adil olma özelliği ön plana tutulmuştur. Adil olma, paylaşma kavramları adalet değeri ile ilgili davranışlar içerisinde bulunmaktadır.

“Bir baba olarak çocuğumun, annesi ile beni eşit görmesini istiyorum. Evde yapılması gereken işlerde iş bölümü yapılması gerektiğini düşünüyorum. Ben de bu iş bölümünde üzerime düşen görevi yapıp ev işlerine yardımcı oluyorum. Ailemizle ilgili alınması gereken önemli kararlarda, herkesin görüşünün alınmasını önemsiyorum. Böylece çocuğumuz; iş bölümünün önemini, kadın-erkek eşitliğini, fikirlerini özgürce söyleme hakkını kullanmayı ve ortak karar almanın önemini öğreniyor.” sayfa 196’da yer alan bir babanın görüşlerini yansıtan metinde eşitlik, düşünce özgürlüğü gibi kavramlardan yola çıkılarak adalet değerine vurgulama yapılmaktadır.

Şekil 4.8: 7. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Katпта sayfa 212’de yer alan görsel bütünüyle eşitlik, eşit olma kavramlarına dikkat çektiğinden adalet değerini içermektedir (Şekil 4.8).

4.4.1.2 Dostluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

MEB tarafından hazırlanmış olan 5., 6. ve 7. sınıf SBDK'de yer alan metin, soru ve görsel bölümlerde bulunan dostluk değerine ait elde edilen veriler Tablo 4.27'de verilmiştir.

Tablo 4.27: Dostluk değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Dostluk Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
5. Sınıf	5	3	7	15	12,7
6. Sınıf	23	13	8	44	37,3
7. Sınıf	29	6	24	59	50
Toplam	57	22	39	118	100

Sınıflar içerisinde dostluk değerinin yer alma durumuna göre %50 oran ile en çok 7. sınıf SBDK'de yer alırken en az %12,7 oran 5. sınıf SBDK'de yer almıştır. Tüm sınıf düzeylerinde en çok metin bölümünde (f=57) yer alırken 5. sınıf ders kitabında en az soru bölümünde (f=3), 6. sınıf ders kitabında en az görsel bölümde (f=8), 7. sınıf ders kitabında en az yine soru bölümünde yer almıştır.

Dostluk değerine ilişkin 5. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.9: 5. sınıf SBDK'de dostluk değerine ilişkin örnek

Anne babanın çocuklarına yardım ettiği görsel kitapta sayfa 21'de yer almaktadır. Bu görselde hem güven hem dayanışma hem de yardımlaşma örnekleri bir arada görülmektedir.

Tüm bu özellikler ise dostluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer aldığından görsel dostluk değeri ile ilgilidir (Şekil 4.9).

SBDK, Ünite 4'te yer alan Komşu Kapısı adlı metnin bir bölümünde “*Akşam oturmaları dediğimiz bir güzellik vardı. Benim bile hatırlayabileceğim bir geçmiş zamana dayanan bu güzellikte komşulara gidilir ve gerçekten sohbet edilirdi. Çocuklar oyunlar oynar, büyükler demli çay kıvamında sıcak sohbetler ederdi. Ne zaman ki evlerin başköşesini televizyonlar almaya başladı, yavaş yavaş kopmaya başladık kendimizden...*” (s.96) ifadeleri teknoloji ile birlikte dostluk bağlarının zedelendiğine buna bağlı olarak dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik duygularının yok olduğuna dikkat çekmektedir.

Teknoloji ve Yaşam Ünitesi, Ekonomi İçin Yeni Fikirler konusunda yer alan “*Savaş ve afet durumlarında zor şartlar altında yaşayan insanlar için neler yapılabilir? Fikirlerinizi söyleyiniz.*” (s.139) soru cümlesinde yardımlaşma, yardımseverlik, dayanışma, vefalı olma gibi dostluk değerine ait olan tutum ve davranışlarla bu değere çağrışım yapılmaktadır.

Dostluk değerine ilişkin 6. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Biz ve Değerlerimiz Ünitesi'nde yer alan “*Komşuluk ilişkilerinin toplumsal birlik ve dayanışmaya katkıları hakkında neler söyleyebilirsiniz?*” cümlesi dostluk değerine ait soru cümlesi olarak sayfa 19'da bulunmaktadır. Komşuluk ilişkileri arkadaşlık ve dostluk ile ilgili kavramlar olmasının yanı sıra birlik beraberlik ve dayanışma durumları da dostlukla ilgili davranışlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4.10: 6. sınıf SBDK'de dostluk değerine ilişkin örnek

SBDK, sayfa 33'te imece örneğine ait görsel bulunmaktadır. İmece için genellikle kırsal alanlarda insanların bir araya gelerek dayanışma ve yardımlaşmaya bağlı olarak yapılan iş birliğidir diyebiliriz. Dayanışma ve yardımlaşma kavramları dostluk değeri ile ilgili olduğundan görselde dostluk değeri yer almaktadır (Şekil 4.10).

“Öğrencilerin Simit Parası İhtiyaç Sahiplerini Sevindiriyor” adlı haber metninde yer alan “Niğde, Yunus Emre Anadolu Lisesi öğretmen ve öğrencilerinin kurduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kulübü üyelerinin başlattığı “Haftada 1 TL Bağış” kampanyası kapsamında, bağış kutusunda toplanan paralarla her ay ihtiyaç sahibi yedi aile sevindiriliyor. Okulda oluşturulan yardımköşesine koydukları bağış kutusuna, gönüllülük esasıyla her hafta bir lira bağış yapan öğrenciler, belirledikleri ihtiyaç sahibi yedi aileye ayda 300'er TL veriyor.” (s.38) ifadeleri öğrencilerin tanımadıkları insanlara yardım ettiğine dikkat çekmekte ve yardımlaşmanın önemine vurgu yapmaktadır. Yardım etme duygusu yardımlaşma faaliyetine yönelik olduğundan dostluk değeriyle ilgilidir.

Dostluk değerine ilişkin 7. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Birinci ünite olan İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi'nde Ali Dede ile Selinay arasında yer alan diyaloglar şu ifadeleri içermektedir:

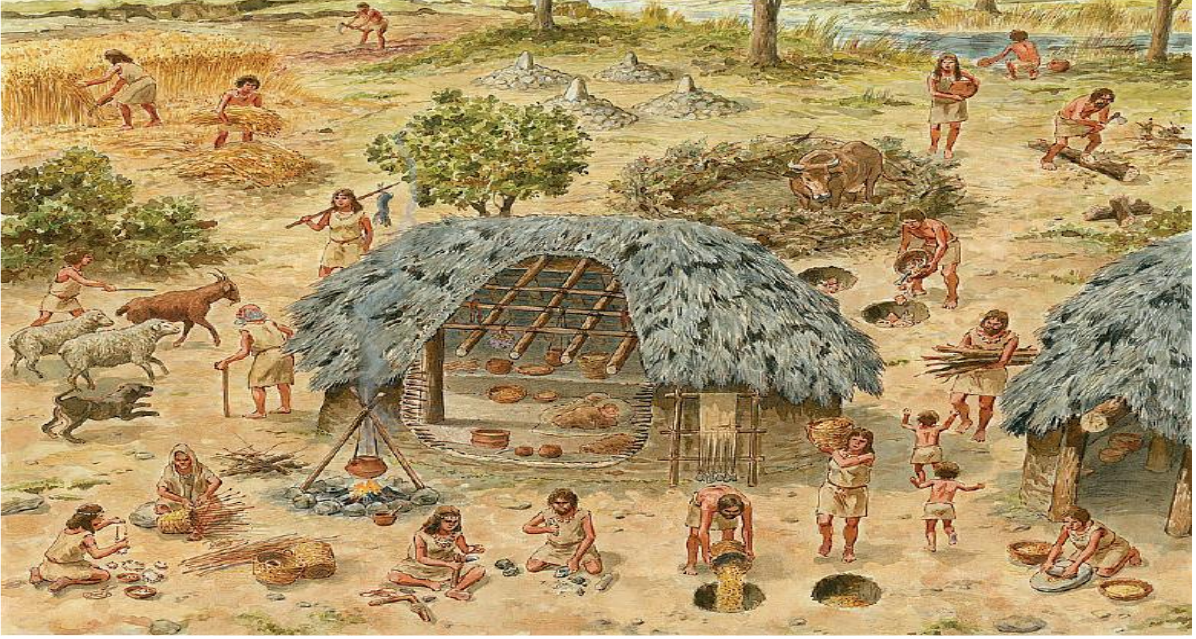
“... ”

Selinay: Dedeğim, ne tür oyunlar oynardınız?

Ali Dede: Neler yoktu ki... Saklambaç, mendil kapmaca, çelik çomak. En çok top oynamayı severdik. Diğer mahallenin çocukları ile mahalle maçı yapardık ki nasıl çekişmeli geçirdi. Bazen öğle yemeğini bile unutturduk, annemiz bizi çağırana kadar yemek aklımıza bile gelmezdi. Biz orada sadece oyun oynamazdık. Hayal kurmayı, birlikte hareket etmeyi, dayanışmayı ve paylaşmayı da öğrenirdik.

Selinay: Akşamları nasıl vakit geçirirdiniz?

Ali Dede: Akşam yemeğinde herkes bir araya gelirdi. Eğer güzel bir yemek pişmişse kokusu komşuya gider diye, önce komşuya bir tabak yemek gönderilirdi. Kış olunca herkes sobanın olduğu odada otururdu. Akşamları herkes sohbet eder, birbirlerinin sorunları ile ilgilenirdi...” (s.23). Bu diyaloglarda diğergamlık, güven duyma, anlayışlı olma, vefalı olma durumları ön planda tutularak dostluk değerine yönelik atıflar yapılmıştır.

Şekil 4.11: 7. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 91, Ünite 3’te bulunan görselde temsili olarak ilk köy yerinin yerleşimi resmedilmiştir. Burada insanların iş birliğine dayalı beraberce bir yaşam sürdüğü görülmektedir. Bu kavramlar dostluk değeriyle ilgili olduğundan bu değere dikkat çekilmektedir (Şekil 4.11).

“Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” atasözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız. (s.154). “Yardımlaşma ve Dayanışma Kültürümüz” adlı konuda yer alan soru cümlesinde bulunan atasözünün anlam olarak dayanışmanın, beraberliğin ve güven duymanın önemini içermektedir. Bu sebeple dostluk değeri ve önemi üzerinde durulmaktadır.

4.4.1.3 Dürüstlük Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

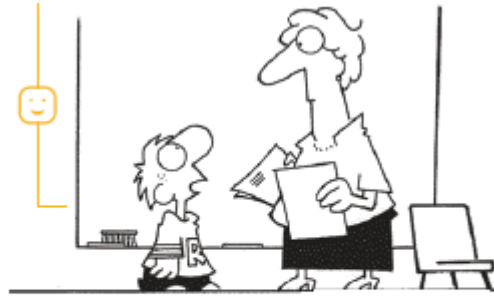
MEB tarafından hazırlanan ortaokul ders kitaplarında bulunan metin, soru ve görsel bölümlere ait dürüstlük değeriyle ilgili ulaşılan bulgular Tablo 4.28’de verilmiştir.

Tablo 4.28: Dürüstlük değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Dürüstlük Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
5. Sınıf	4	1	3	8	15,4
6. Sınıf	9	2	4	15	28,8
7. Sınıf	22	7	0	29	56
Toplam	35	10	7	52	100

Dürüstlük değerine sınıf düzeylerinde ders kitapları içerisinde yer verilme durumuna göre %56 oran ile en fazla 7. sınıf SBDK'de %15,4 oran ile en az 5. sınıf SBDK'de yer verilmiştir. 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında dürüstlük değeri en çok metin bölümünde (f=35) yer almıştır. 5. sınıf soru bölümünde 1 kez, 6. sınıf soru bölümünde 2 kez ile en az yer alırken 7. sınıf görsel bölümde hiç yer almamıştır.

Dürüstlük değerine ilişkin 5. sınıf SBDK' de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

"Bilgisayarım virüs bulaştığı için ödevimi yapamadım öğretmenim... Korkunç bir virüs, defterlerime, kitaplarıma, kalemlerime hatta silgime bile bulaşmış."

Şekil 4.12. 5. sınıf SBDK' de dürüstlük değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 103'te bulunan görselin altında, öğrencinin öğretmenine ödevini neden yapamadığına dair sunduğu mazeret cümleleriyle aslında öğrencinin yalan söylediği belli olmaktadır. Doğru sözlü olma dürüstlük değeri ile ilgili bir davranış olduğu için bu görsel dürüstlük değerini içermektedir (Şekil 4.12).

Sayfa 105'te bulunan "Genel Ağ'dan Telefon Sipariş Etti, Kutudan Oyuncak ve Salatalık Çıktı" başlıklı haber metninde "...Mağdur olmak istemiyorsanız, Genel Ağ'daki her

kampanyaya inanmayın. Genel Ağ'dan alışveriş yapıyorsanız da tanımadığınız firmalar yerine güvenilir, bilindik olanları tercih edin.” sözünde durma, güvenilir olma gibi dürüstlük değeriyle ilişkili tutum ve davranışlara yer verilmektedir.

Teknoloji ve Yaşam Ünitesi'nde yer alan “*Ödevinizde yararlandığınız kaynakları belirtiyor musunuz? Neden? Açıklayınız.*” (s.110) sorusu ile güvenilir olma durumuna dikkat çekerek öğrencilerde dürüstlük değerini ön plana çıkarmaya yönelik hazırlanmış bir soru cümlesidir.

Dürüstlük değerine ilişkin 6. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Kitapta sayfa 149' da yer alan “*Yusuf Efe'nin araştırmasında kullandığı bilgiler ile yararlandığı kaynakları dipnot ve kaynakça şeklinde belirtmesi neden önemlidir? Açıklayınız.*” sorusu ile kaynakça kullanımı ile güvenilir ve dürüst olmanın yanı sıra açık ve anlaşılır olmanın da üzerinde durularak dürüstlük değerine atıf yapılmıştır.

Şekil 4.13. 6. sınıf SBDK'de dürüstlük değerine ilişkin örnek

Korsan yayın operasyonunda zabıtarlar tarafından toplatılan korsan ürünlerin yer aldığı görsel (s.151) dürüstlük değeri ile ilgilidir (Şekil 4.13).

“Size, yazdığım bir kitapla ilgili yaşadıklarımı anlatmak istiyorum. Aylarca emek verdiğim kitabımı sonunda bitirmiştım. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığından telif hakkını aldım. Bir

yayınevi ile anlaşarak kitabımı basturdum ve okuyucularıma sundum. Ancak kitaplarımın okuyucularıma ulaşmadığını öğrendiğimde çok üzüldüm ve hayal kırıklığına uğradım. Bir müddet sonra Emniyet Müdürlüğü'nün yaptığı bir operasyonda benim kitabımın da içinde olduğu birçok korsan kitabın ele geçirildiğini öğrendim. O zaman anladım ki; benim aylarca verdiğim emek, hırsızlar tarafından çalınmıştı. Korsan diye tabir edilen bu emek hırsızları benim iznim olmadan kitabımı çoğaltarak satmış ve haksız bir şekilde kazanç elde etmişti. Bu durum hem benim hem de devletimizin maddi ve manevi olarak kayıplara uğramasına neden oldu. Bu kayıpların olmaması için biz kitapseverler korsana karşı dikkatli olmalı, üzerinde bandrolü bulunmayan kitapları satın almamalıyız.” (s.153). Bu metinde emek hırsızlığı konusu üzerinden açıkça dürüstlük değerine yer verildiği görülmektedir.

Dürüstlük değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Ayhüse Mahallesi’nde meydana gelen hırsızlık olayının ardından şüpheliye benzerliğinden dolayı A.U. adlı vatandaş gözaltına alındı. Suçlu olduğu iddia edilen A.U., gazeteye haber konusu oldu. Şahıs, haber kanalımıza yaptığı açıklamada “Olayla hiçbir ilgim yok. Sadece benzerlikten dolayı gözaltına alındım. Asıl suçlu ortaya çıkınca serbest bırakıldım fakat olay daha sonuçlanmadan bir gazetenin fotoğraflarımı kullanarak suçluymuşum gibi haber yapması beni mağdur etti. Sokağa çıkamaz oldum.” dedi.” (s.30) Birinci üniteye yer alan bu metinde haberi yapan gazetecinin doğru habercilik yapmadığına doğru sözlü olmadığına vurgu yapılarak dürüstlük değerinin ne kadar önemli olduğu ön planda tutulmaya çalışılmıştır.

Ekonomi ve Sosyal Hayat Ünitesi sayfa 146’da bulunan “Sefere sebepsiz katılmayan tımar sahiplerinin tımarlarının ellerinden alınmasındaki amaç nedir? Açıklayınız.” soru cümlesinde dikkat çekilmek istenilen konu tımar sahibinin güvenilir olmaması sorunudur. Güvenilir olma dürüstlük değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

4.4.1.4 Öz Denetim Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Öz denetim değerinin 5., 6. ve 7. sınıf SBDK’de bulunan metin, soru ve görsel bölümlerde yer alma durumları Tablo 4.29’da verilmiştir.

Tablo 4.29: Öz denetim değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Öz Denetim Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
5. Sınıf	5	2	0	7	13
6. Sınıf	17	1	4	22	40,7
7. Sınıf	17	6	2	25	46
Toplam	39	9	6	54	100

Öz denetim değeri ile ilgili verileri incelediğimizde %46 oranıyla en çok 7. sınıf ders kitabında en az ise %13 oranıyla 5. sınıf ders kitabında yer almaktadır. Tüm sınıf düzeylerinde en çok metin bölümünde (f=39) yer almıştır. 5. sınıf SBDK’de öz denetim değeri soru bölümünde (f=2) en az yer alırken görsel bölümde hiç yer almamıştır. 6. sınıf SBDK’de soru bölümünde (f=1), 7. sınıf SBDK’de ise görsel bölümde (f=2) en az olacak şekilde yer almıştır.

Öz denetim değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Birinci ünite olan “Toplum İçinde Ben Ünitesi”nde yer alan Küçük Çivi hikâyesinin sonucunda “*Küçük çivi sorumluluğunu yerine getirmezse ne gibi sonuçlar ortaya çıkar?*” (s.18) soru cümlesi davranışlarının sorumluluğunu üstlenmeyle ilgili öğrencileri düşünmeye yönlendirdiği için öz denetim değeriyle ilişkilidir.

Ümmiye Koçak tarafından kurulan Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu’na ait metinde “*...Ben tiyatroya, tiyatronun ne olduğunu bilmeden başladım. Tarsus’tan gelen öğrenciler okulda gösteri yapmıştı. Ben bundan çok etkilendim. Kadınların sesini duyurabilmek, dertlerini, sıkıntılarını anlatabilmek için farklı karakterlerle tiyatro yapalım istedim. Mersin Arslanköy’de ev kadınlarından bir tiyatro grubu kurdum. Provalarımızı çalışırken, bağda, bahçede yaptık.*” (s.16) yer alan Ümmiye Hanım’ın sözlerinden (kendi başına tiyatro kurması) öz güven sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Öz güven sahibi olma tutumu öz denetim değeri ile ilgilidir.

Öz denetim değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Kitapta sayfa 15’te Hüseyin Bey’in kendini tanıttığı kronolojide yer alan “*Okulda öğrenci*

ve arkadaş rolündeyim. Okul kurallarına uymam, derslerime çalışmam, arkadaşlarımla uyumlu olmam gerektiğini biliyordum. Arkadaşlarımla yaşadığım sorunları konuşarak çözmeye çalıştım.” sözleri kendi davranışlarının nasıl olması gerektiği ile ilgilidir. Bu da öz denetim değeriyle alakalı tutum ve davranışlardan bazıları olan davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme durumlarıyla alakalı olduğu için öz denetim değerini içermektedir.

“Yaşadığınız çevrede özel gereksinimi olan bireyler var mıdır? Bu bireylere karşı nasıl davranmamız gerektiğini açıklayınız.” (s.30) sorusu böyle bir durumda karşılaştıklarında öğrencilerin hangi davranışları sergileyebileceklerini düşündürerek öz denetim değerini vurgulamaktadır.

Şekil 4.14. 6. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek

Yönetime Katılıyorum Ünitesi sayfa 219’da yer alan görselde, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yer alan milletvekillerinden bazıları gösterilmektedir. Özellikle kadın milletvekillerine dikkat çekilen bu görselde öz güven duygusunu ön plana çıkararak öz denetim değerine dikkat çekilmektedir (Şekil 4.14).

Öz denetim değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örnekler şu şekildedir:

Birinci ünite sayfa 33’te yer alan tekzip metninde *“Gazetemizin 09.09.2017 tarihli baskısının 14. sayfasında verilen Ataryemez Spor Kulübü sporcusu Aytaç Sürücü’nün transfer haberinin gerçekleri yansıtmadığı tarafımıza ulaşan bilgilerden anlaşılmıştır. Aytaç*

Sürücü'den özür diler ve gerçekleri kamuoyuna saygılarımızla duyururuz.” gazetesinin doğru olmayan bir haber yapması üzerine tekzip metni yayınlarak özür dilemesi yer almaktadır. Gerektiğinde özür dilemek öz denetim değeriyle ilgili davranışlar arasında yer aldığı için öz denetim değerine yönelik vurgu yapılmıştır.

Üretim ve Yönetimin Temeli Toprak konusunda “*Osmanlı Devleti'nin toprağı üç yıl üst üste ekmeyen çiftçiye ceza uygulamasının amacı nedir? Açıklayınız.*” (s.46) sorusu yer almaktadır. Burada çiftçinin yerine getirmedığı sorumluluğu sonucunda çiftçiye ceza verildiği belirtilmektedir. Bu soru cümlesi de çiftçinin davranışlarının sorumluluğunu üstlenme tutumuyla ilgili olarak öz denetim değeriyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Şekil 4.15. 7. sınıf SBDK'de öz denetim değerine ilişkin örnek

Görselde (s.111) kirlenen denizin altına bakan bir çocuk görülmektedir. Çeşitli atıkların doğaya bırakılması sonucu oluşan deniz kirliliğine insanlar sebep olmaktadır. Burada da insanın davranışlarını kontrol edememesi durumuna dikkat çekilmiştir. Bu durumda öz denetim değeri ile ilgilidir (Şekil 4.15).

4.4.1.5 Sabır Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Sabır değerinin ilgili ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerde yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.30'da verilmiştir.

Tablo 4.30: Sabır değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sabır Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
5. Sınıf	3	2	2	7	24,2
6. Sınıf	8	0	1	9	31
7. Sınıf	4	3	6	13	44,8
Toplam	15	5	9	29	100

Sabır değeri %44,8 oranı ile en çok 7. sınıf SBDK’de, en az %24,2 oranı ile 5. sınıf SBDK’de yer almıştır. 5. sınıf (f=3) ve 6. sınıf (f=8) ders kitaplarında en çok metin bölümünde, 7. sınıf (f=6) ders kitabında görsel bölümde yer almıştır. 6. sınıf görsel bölümde ise sabır değeri hiç yer almamıştır. Ders kitaplarının hepsinde tüm kategoriler toplamında sabır değeri 29 defa yer almıştır.

Sabır değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.16. 5. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 51’de halı dokuyan bir kadın görseli yer almaktadır. Görselin üzerinde yazan “...Dokunması büyük bir sabır ve özveri gerektirir. Boyutuna göre değişmekle birlikte dokunması bazen yıllar sürmektedir.” cümleleri ise sabır değerine dikkat çekmektedir (Şekil 4.16).

“Makinelere olan merakım nedeniyle tersaneye gider, onları inceler, mühendislere sorular sorardım. En çok fizik alanında araştırmalar yapardım. Öğrendiklerimi deneyerek uygulamaya çalışırdım. Dayanıklı ve ucuz bir ampul yapmak istiyordum. Bunun için başarısız geçen binlerce deney yaptım ama sonunda başardım.” dördüncü ünite olan Teknoloji ve Yaşam Ünitesi’nde sayfa 108’de bulunan metinde Edison’un bu sözleri yer

almaktadır. Burada Edison yapmış olduğu sayısız deneylerde başarısız olmasına rağmen kararlılıkla ve sabırla tekrar denediği belirterek sabır değerini ön plana çıkartmıştır.

Üretimden Tüketime Ünitesi, “Ekonomi İçin Yeni Fikirler” konusu sayfa 135-136’da Nuri Demirağ’ın hayat hikayesinin yer aldığı metnin altında “*Nuri Demirağ hangi kişilik özelliklerine sahiptir?*” sorusu bulunmaktadır. Metinde Nuri Demirağ’ın ülkesi için azimle yaptığı çalışmaları anlatılmaktadır. Azimli olma davranışı sabır değeri ile ilgili özellikler arasında yer almaktadır.

Sabır değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Hepsi bir araya gelip bu dar geçitten nasıl geçeceklerini düşündüler ve kurtuluş için bir yol aradılar. Hemen bu geçitte bir demir madeni vardı. Bu madeni işletir ve eriterek demir hâline getirirlerdi. Başka bir yol bulamayınca bu demir kapıyı eritip oradan çıkmaya karar verdiler. Hepsi bir araya gelip ormandan odunlar topladılar ve eşeklerle, yük yük kömürler getirdiler. Ayrıca da körükler yaptılar. Bu körükleri yapmak için de yetmiş baş at ve öküz kestiler. Bunların derilerini soyup kullanılacak hâle getirdiler. Topladıkları dağ gibi odun ve kömürleri geçidin önüne yığdılar. Körükleri, öyle dizdiler ki ateş yanıp da körükler üflenmeye başlayınca dağ hemen eriyip delinecekti. En sonunda ateşler yandı, körükler işledi ve geçit de eriyip parçalandı. Nihayet, Türkler Ergenekon’dan çıkıp bütün dünyaya yayıldılar.”(s.55). Kök Türkler’e ait Ergenekon Destanı’nın bu bölümünde dağların arasındaki geçitten geçmek için insanların azimli olmaları, verdikleri çabaları, tahammül gösterme durumları anlatılmıştır. Azimli olma, tahammül etme davranışları ise sabır ile ilgili davranışlardandır.

Şekil 4.17. 6. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek

Ders kitabı sayfa 209’da söz almak için öğretmeninden izin bekleyen öğrenci görseli bulunmaktadır. Beklemeyi bilme davranışı sabır değerine ilişkin tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır (Şekil 4.17).

Sabır değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.18. 7. sınıf SBDK’de sabır değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 19’da aynı durum karşısında iki öğretmenin farklı yaklaşımlarının yer aldığı görselde ilk öğretmenin sabırsızlıkla öğrencileri susmaları konusunda uyardığı görülürken, ikinci öğretmenin uyarı için öğrencilere sabırlı yaklaşımı görülmektedir. Bu sebeple mevcut görselde sabır değeri işlenmiştir diyebiliriz (Şekil 4.18).

“...Öğretmenimiz aramızdaki çatışmayı fark etti ve bizi sınıfın önüne çıkardı. Onu masanın bir tarafına, beni de diğer tarafına aldı. Masanın tam ortasında yuvarlak bir cisim vardı. Siyah renkli bir nesne. Öğretmen, arkadaşıma nesnenin rengini sordu. Arkadaşım, ‘beyaz’ dedi. Beyaz dediğine inanmadım çünkü nesne siyahtı. Yeniden tartışmaya başladık. İkinci tartışmamız da nesnenin rengi yüzünden oldu. Bunun üzerine öğretmenimiz yerlerimizi değiştirdi ve bana nesnenin rengini sordu. Beyaz, demek zorundaydım çünkü nesnenin bana dönük tarafı beyaz, diğer tarafı ise siyahtı. Öğretmenimiz, bu hareketiyle çatışma durumunda olaylara sadece kendi pencereğimizden bakmamamız gerektiğini ve ön yargılı davranmazsak uzlaşmaya varabileceğimizi öğretti.” (s.21). Metinde öğretmenin anlaşma sağlayamayan iki öğrencisine karşı sergilediği davranış anlatılmıştır. Burada öğretmen öğrencilerine karşı sabırla davranmış, onlara doğruyu göstermek ve öğretmek için azmetmiştir.

“Ali Kuşçu’nun yaşadığı dönemi düşündüğümüzde bitmek bilmeyen bir çabayla astronomi alanında çalışmalar yaptığını görüyoruz. Günümüzde astronomi alanındaki çalışmalar hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.”(s.131). Zaman İçinde Bilim Ünitesi’nde yer alan bu soru cümlesinin içerisinde Ali Kuşçu’nun azmine dikkat çekildiği için sabır değeri ön plana çıkarılmıştır.

4.4.1.6 Saygı Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

SBDK’de metin, soru ve görsel bölümlerde bulunan saygı değerinin yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.31’te verilmiştir.

Tablo 4.31: Saygı değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Saygı Değeri	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
5. Sınıf	9	5	2	16	12,6
6. Sınıf	19	11	15	45	35,4
7. Sınıf	31	15	20	66	52
Toplam	59	31	37	127	100

Saygı değeri 7. sınıfta %52 oranıyla en çok, 5. sınıfta %12,6 oranıyla en az şekilde yer almaktadır. Tüm sınıf düzeylerinde en çok metin bölümünde (f=59) yer almıştır. Saygı değerine en az 5. sınıfta görsel bölümde (f=2), 6. sınıf (f=11) ve 7. sınıfta (f=15) ise soru bölümünde yer verilmiştir.

Saygı değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Arkadaşlarımla oyun oynuyorum ve çok eğleniyorum. Oyunlar sırasında arkadaşlarıma saygılı davranıyorum. Okulda öğrenciyim...”(s.22). Sena kendisi ile ilgili bilgileri içeren metnin bir bölümünde oyun sırasında arkadaşlarına saygılı davrandığını ifade etmiştir. Bu metin içerisinde saygı değerine doğrudan yer verilmiştir.

SBDK, Tarihe Yolculuk konusunda Urartular hakkında bilgileri içeren “...Menua, Tanrı Haldi'nin gücü sayesinde bu kanalı açtı. Adı Menua Kanalı'dır. Menua der ki, kim bu yazıyı silerse, kim onu tahrip ederse, kim bunu görürse, kim başkasına 'bu kanalı ben açtım' derse o, Tanrı Haldi, Tanrı Teişaba, Tanrı Şivini ve bütün tanrılar tarafından mahvedilsin.” metninin devamında “Urartular eserlerin korunmasına önem vermişler midir? Açıklayınız.” (s.41) sorusu yer almaktadır. Urartuların yaptıkları eserlere saygı göstererek onun yıpratılmasına ihtimaline karşı Tanrı'nın gazabının insanların üzerinde olacağını belirterek eserlerini korumaya çalışmışlardır. Kısacası ilgili soru ile öğrencilere kazandırılması hedeflenen değer saygı değeridir.

Şekil 4.19. 5. sınıf SBDK'de saygı değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 163'de yer alan görselde bir çocuk, insanların bayrağa yönelik sergiledikleri tutumu ve ona göstermiş oldukları saygıyı ifade etmiştir (Şekil 4.19).

Saygı değerine ilişkin 6. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Günümüzde insanların dinî, etnik ve mezhep ayrımı yapmadan bir arada barış ve huzur içinde yaşamaları için gerekli olan hususlar nelerdir? Söyleyiniz.”(s.31) sorusuna farklılıklara saygı duyma, empati yapma ve diğer insanların kişiliklerine değer verme öğrencilerin

verebileceği cevaplardan bazılarıdır. Bu ifadeler ise saygı değerine yönelik tutum ve davranışlar arasında yer almaktadır.

“Bir gün iki ağacın arasına, gökten bir ışık inmişti. Bunun üzerine iki yandaki dağlar yavaş yavaş büyümeye başladı. Bu durumu gören Uygurlar ise içlerinde büyük bir saygı duyarak oraya doğru yaklaştılar. Bütün boylar, reisleriyle beraber bu garip şeyi görmek için yerlerini bırakıp koşmuşlardı. Yaklaştıklarında gördüler ki ışıklar içinde çocuklar yatıyor. Saygı ile diz çöküp selam verdiler. Çocukları alarak dışarı çıktılar. Beslenip büyütülmeleri için sütannelerine ve dadılara verdiler. Her fırsatta onlara saygı gösteriyorlar ve ikramda bulunuyorlardı. Çocuklar artık büyüyip konuşmaya başlayınca Uygurlardan anne ve babalarını sordular. Onlar da o iki ağacı gösterdiler. Çocuklar ağaçları görünce onlara tıpkı evladın babasına gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçların karşısında diz çöktüler ve yeri öptüler...” (s.62) Uygurlar’a ait olan destanın bir bölümünde yer alan cümlelerde saygı değerine ilişkin tutum ve davranışlar arasında bulunan muhababının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme davranışına yer verilmesinin yanı sıra metinde saygı değerine

doğrudan bir biçimde de değinilmiştir.

Şekil 4.20. 6. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

Demokrasi Her Yerde Ünitesi’nde bulunan görselde (s.212) otobüse binmek için sırasını bekleyen insanlar yer almaktadır. İnsanların birbirlerini itmeden, arbede çıkarmadan sıra beklemeleri saygı değerinin göstergesidir (Şekil 4.20).

Saygı değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.21. 7. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

Osmanlı padişahının ve devlet görevlilerinin bulunduğu Dîvân-ı Hümâyûn toplantısında padişaha gösterilen saygı (s.44) yer almaktadır. Padişah toplantı sırasında otururken diğer devlet görevlileri padişahın karşısında ve elleri bağlı bir şekilde padişahı dinlerken gözükmektedir. Görsel saygı değerine ilişkin tutumlardan olan muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme tutumunu içermektedir (Şekil 4.21).

Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi’nde yer verilen Osmanlı Devleti’nde kahve kültürünün anlatıldığı metnin devamında “*Misafire aç olup olmadığı neden direkt sorulmamıştır?*”(s.81) sorusuyla empati kurma, diğer insanların kişiliklerine değer verme gibi durumlar üzerinden saygı değerine dikkat çekilerek değinilmiştir.

‘*Bir anne olarak çocuğuma; din, dil, kültür, ulusal veya sosyal köken açısından birbirinden farklı insanların bu farklılıkları nedeniyle suçlanamayacaklarını sürekli anlatıyorum. Ben de bu farklılıklara saygı gösteriyorum. Böylece çocuğumuz, farklılıklara saygı göstermeyi öğreniyor. Çocuğumuza yeterli sevgiyi gösteriyoruz ki çocuğumuzun güven duygusu gelişsin. Bu sayede çocuğumuz; çevresi ile sağlıklı ilişkiler kurmayı, insanları ve doğayı sevmeyi, paylaşan ve problemlerini çözebilen bir birey olmayı öğreniyor.*’(s.197). Ders kitabında bir annenin farklılıklara saygıyı, alçakgönüllü olmayı destekleyen sözlerinin yer aldığı bu cümleler doğrudan saygı değeriyle ilgilidir.

4.4.1.7 Sevgi Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Ders kitabında metin, soru ve görsel bölümde sevgi değerinin bulunma durumuna ait elde edilen bulgular Tablo 4.32’te verilmiştir.

Tablo 4.32: Sevgi değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sevgi Değeri	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
5. Sınıf	5	0	9	14	19,4
6. Sınıf	15	2	11	28	38,9
7. Sınıf	14	5	11	30	42
Toplam	34	7	31	72	100

Sevgi değerinin kitaplarda yer alma durumunu incelediğimiz zaman %42 oran ile en çok 7. sınıf, %19,4 oran ile en az 5. sınıfta görülmektedir. 5. sınıfta soru bölümünde sevgi değeri hiç yer almazken, görsel bölümde (f=9) en fazla şekilde yer almıştır. 6. sınıfta metin bölümünde (f=15) en çok, soru bölümünde (f=2) en az olacak şekilde yer alırken, 7. sınıfta en çok metin bölümünde (f=14), en az soru bölümünde (f=5) yer almıştır. Tüm kitaplar incelendiğinde toplamda 72 defa sevgi değeri yer almıştır.

Sevgi değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.22. 5. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Kitapta (s.170), anne ve baba çocuklarıyla ailecek alışveriş yaparken görülmektedir. Anne ile babanın vakitlerini çocuklarına da ayırarak birlikte aynı zamanı paylaşmaları hem aile birliğine önem verdiklerini hem çocuklarını önemsediklerini gösterir. Aile birliğine önem verme, önemseme sevgi değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasındadır (Şekil 4.22).

Sevgi değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Dini ve millî bayramlarımız toplumda hangi değerlerin gelişmesini sağlamaktadır?” (s.78). Dini ve milli bayramların insanları birleştirici özelliğinin olmasının yanı sıra özellikle dini bayramlarda insanlar sevdikleri tarafından hatırlanmak istemektedir. Bu da vefalı olma, aile birliğine önem verme gibi sevgi değerine ait olan kavramları beraberinde getirerek söz konusu değere çağrışım yapılmak istenmiştir.

Şekil 4.23. 6. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Kitapta, Ankara’da cumhuriyet bayramı kutlamalarının fotoğraflandığı görsel (s.196) yer almaktadır. Vatan, millet, bayrak gibi ülkemizde önemli görülen unsurlara gösterdikleri sevgi için birçok insanın bir araya gelmesi görselde dikkat çekmektedir (Şekil 4.23).

“Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma Başkanlığı ve ÇEVKO Vakfı ile birlikte çevre duyarlılığını arttırmak amacıyla Hayrabolu ilçesinde "Dönüşüm İyi Gelecek" adlı çocuk tiyatrosu etkinliği düzenledi. Minikler, tiyatro oyunu ile çevre temizliğini ve geri

dönüşümün önemini eğlenerek öğrendi. Çevre bilincinin aşılandığı tiyatro oyununda çevreci kedi Çevki, ambalaj atıklarının nasıl değerlendirilmesi gerektiğini anlattı.” (s.206). Haber metninde doğaya, çevreye karşı duyulan sevgi nedeniyle kirletilmesinin önüne geçmek, insanları bilinçlendirmek amacıyla düzenlenen etkinlikten söz edilmektedir.

Sevgi değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“İnancı, dili, dini ve ırkı ne olursa olsun, özel günlerde herkes bir araya gelir, o günü kutlar. En güzel günler Ramazan ayında yaşanır. Eşsiz lezzette iftar sofraları hazırlanır, bu sofraların etrafında Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler bir araya gelir, aynı anda yemeğe başlar, bol sohbetli bir gece geçiririz. Tabi Paskalya bayramları da mahallemizde aynı güzellikte yaşanır. Birbirinden renkli yumurtalar kapı kapı gezdirilir...” (s.62). Türk Tarihinde Yolculuk Ünitesi’nde yer alan Renk Cümbüşü adlı metinde insanların birbirleri için fedakarlık yapmaları, birbirlerine duydukları güven duymaları ve merhametli olmaları da dikkat çekmektedir. Tüm bu kavramlar sevgi değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasında bulunmaktadır.

“Osmanlı toplumunun bir arada huzur içinde yaşamasının nedenleri nelerdir? (s.63)” Osmanlı toplumunda farklı milletlerden ve dinlerden birçok insan bulunmaktaydı ancak herkes birbirine karşı güven besliyor, birbirinin farklılıklarına saygı gösteriyor ve kabul ediyordu. Tüm bunlar toplumda huzur ve sevgi ortamının oluşmasına neden oluyordu.

Şekil 4.24. 7. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Kitapta (s.95) asker yürüyüşü görseli yer almaktadır. Türk milletinde asker güven, merhamet, fedakarlık, vefa gibi pek çok duyguyu uyandırmakta ve sevgi değerini hissettirmektedir (Şekil 4.24).

4.4.1.8 Sorumluluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

MEB tarafından hazırlanmış olan ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerinde sorumluluk değeriyle ilgili bulgular Tablo 4.33'te verilmiştir.

Tablo 4.33: Sorumluluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sorumluluk Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
5. Sınıf	14	13	7	34	25
6. Sınıf	22	5	12	39	28,7
7. Sınıf	38	19	6	63	46,3
Toplam	74	37	25	136	100

Sorumluluk değerinin ders kitaplarında bulunma durumunu incelediğimizde en çok %46,3 oranıyla 7. sınıf, en az %25 oranıyla 5. sınıf ders kitabında yer almıştır. Tüm ders kitaplarında en çok metin bölümünde (f=74), en az görsel bölümde (f=25) bulunmuştur. Ayrıca sorumluluk değerine ders kitaplarının toplamında 136 defa ilgili bölümlerde rastlanılmıştır.

Sorumluluk değerine ilişkin 5. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Burunları sızlatan, dayanılması her geçen gün biraz daha zorlaşan çöp kokusu gittikçe şiddetini arttırıyordu. Her bir binanın önünde, küçük bir tepeyi andıran çöp birikintileri, mahalleye gözdağı veriyordu... Öyle ki hemen hemen her evden belediyeye şikâyet telefonları yağmış ancak bir türlü istenilen cevap alınamamıştı. Zehra da belediyeye şikâyet telefonu açan bu ailelerden birinin kızıydı. Derslerinde başarılı, sosyal yönü çok güçlü olan Zehra aynı zamanda da çevresinde yaşanan olaylara karşı son derece duyarlı bir çocuktur. Mahallede yaşanan çöp sıkıntısını da yakından takip ediyor, gelişmeleri ilgiyle izliyordu. Zehra tüm aile fertlerinin ve misafirlğe gelen komşularının veryansınlarını da pürdikkat dinliyordu...” (s.12). Metnin devamında Zehra çöp sorunu için insanları yönlendiriyor ve çalışmaların sonucunda mahalle halkı çöp sıkıntısından kurtuluyor. Zehra çevresinde

meydana gelen bir problem karşısında sessiz kalmayarak, elinden gelen çalışmaları yapıyor. Metin ile vurgulanmak istenilen ise Zehra'nın çevresindeki olaylara kayıtsız kalmayarak kendi üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi oluyor.

“İçinde yaşadığımız toplumun ne gibi ihtiyaçları vardır, bu ihtiyaçların karşılanması konusunda neler yapabilirsiniz? Tartışınız.” (s.138). Üretimden Tüketime Ünitesi'nde bulunan bu soruda öğrencilere içinde buldukları toplum için neler yapabilecekleri konusu düşündürülmek istenilmiştir. Çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma sorumlulukla ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alan bir ifade olduğundan soru da öğrencilerin topluma karşı sorumluluklarıyla ilgilidir.

Şekil 4.25. 5. sınıf SBDK'de sorumluluk değerine ilişkin örnek

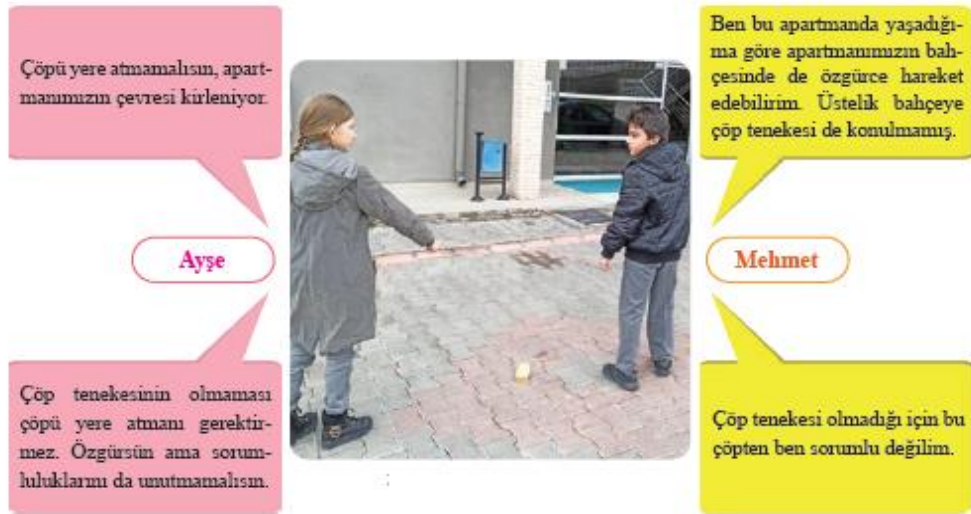
Kitapta (s.141), *“Öğretmenimiz önümüzdeki derste tüketici haklarını öğreneceğimizi söyledi. Bizden ailemiz ve çevremizde bu konu ile ilgili karşılaştığımız sorunları araştırmamızı istedi. Sorunları defterimize yazıp geldik.”* ifadeleri yer almaktadır. Görselde öğretmenleri tarafından verilen ödevi yapan öğrencilerin ilgili ödev için soru sormak amacıyla söz almak istedikleri dikkat çekmektedir. Ödevini yapma, dersini çalışma öğrencinin sorumluluklarından bazılarıdır (Şekil 4.25).

Sorumluluk değerine ilişkin 6. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Birinci ünite olan Biz ve Değerlerimiz Ünitesi sayfa 14’te “*Takım sporunda görevli bir sporcunun görevini yapmasının, takım başarısındaki önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?*” soru ifadesi yer almaktadır. Bu soru ifadesi ile takımdaki bir oyuncunun bile sorumluluğunu aksatması/yerine getirmemesi durumunda takım başarısını etkileyebileceği konusuna dikkat çekilerek sorumluluk değerinin önemi ön planda tutulmaya çalışılmıştır.

“*Ortaokul 6. sınıf öğrencisi olan Mustafa sabah yatağından kalktı, yüzünü yıkadı, yatağını düzeltti. Annesi, babası, babaannesi ve küçük kardeşiyle kahvaltısını yaptıktan sonra okul servisine binip okula gitti, derse başladı. Okulun çevre koruma kulübününün faaliyetlerine üye olarak katıldı. Okuldan eve okul servisiyle dönen Mustafa, arkadaşlarıyla dışarıda oyun oynamak için annesinden izin istedi. Ona izin veren annesi gelirken ekmek almasını söyledi. Arkadaşlarıyla oynadığı maçta kalecilik yapan Mustafa, marketten ekmek alıp eve döndü.*” (s.16). Metinde Mustafa, yatağını kendi toplayan, annesinin dediğini yerine getiren kısacası sorumluluklarını bilen bir birey olarak anlatılmış ve sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır.

Şekil 4.26. 6. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek

Kitapta(s.42) verilen görselde, Ayşe yere çöplerini atan Mehmet’i sorumluluklarını unutmaması konusunda uyarıyor. Mehmet’in çevreyi kirlletmesine engel olan Ayşe, Mehmet’e çevreye karşı sorumlu olduğunu ve davranışlarının da sorumluluğunu üstelenmesi gerektiğini hatırlatıyor. Görsel 22’de sorumluluk değeri doğrudan işlenilmiştir (Şekil 4.26).

Sorumluluk değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şeyh Edebalı'nın vasiyetinden bir bölüm olan “... Açık sözlü ol! Her sözü üstüne alma! Gördüğünü söyleme, bildiğini bilme, sözünü unutma, sözü söz olsun diye söyleme. Bizler nefreti eritmek, muhabbetin asaletini dünyaya yeniden hâkim kılmak için çıktık yola. Bu yolda utanacak bir şeyimiz yoktur oğul. Muhabbet yolunun gizlisi saklısı yoktur oğul ama altının değerini sarraf bilir. Sözünü muhatabına göre ayarlayasın oğul. Cahilin karşısında altınlarını çamura atmayasın oğul.” ifadeleri ders kitabı İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi sayfa 17’de yer almaktadır. Şeyh Edebalı vasiyetinde özellikle sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme tutum ve davranışları üzerinde durmuştur. Metin ile vurgulanmak istenilen tutum ve davranışlar sorumluluk değerine aittir.

“Kaybolmaya yüz tutmuş bir mesleğin son ustası olduğunuzu hayal ediniz. Mesleğinizin yaşaması için neler yapardınız?” (s.162). İlgili soru ile mesleğin yok olmaması için neler yapabilecekleri konusunda öğrencilerin düşündürülmesi istenmiştir. Sorumluluk değeri ile ilgili tutum ve davranışlar arasında kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; tutum ve davranışı yer almaktadır. Soru cümlesi de kendisine, vatanına karşı sorumlu olma tutum ve davranışı ile ilgilidir.

Şekil 4.27. 7. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek

Kitapta (s.196) yer alan görselde aile bireyleri hep birlikte temizlik yapmaktadır. Özellikle baba ve çocukların anneye birlikte temizlik yapması onların da yaşadıkları yer için

sorumluluklarını yerine getirdiklerinin göstergesidir. Böylelikle görsel sorumluluk değeriyle ilgilidir (Şekil 4.27).

4.4.1.9 Vatanseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Vatanseverlik değerinin ilgili ders kitaplarının ilgili bölümlerinde yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.34’te verilmiştir.

Tablo 4.34: Vatanseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Vatanseverlik Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f) (%)	
5. Sınıf	17	3	7	27	22
6. Sınıf	31	8	34	73	58,4
7. Sınıf	6	9	10	25	20
Toplam	54	20	51	125	100

Vatanseverlik değerinin ders kitaplarında yer alma durumuna göre en çok %58,4 oranıyla 6. sınıf, en az %20 oranıyla 7. sınıf ders kitabında yer almıştır. On kök değer içerisinde sadece vatanseverlik değeri en fazla 6. sınıf SBDK’de yer alırken en az 7. Sınıf SBDK’de yer almıştır. Ders kitaplarının toplamında 125 defa vatanseverlik değerine yer verilerek en çok metin bölümünde (f=54), en az soru bölümünde (f=20) rastlanılmıştır.

Vatanseverlik değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Keçiboynuzundan elde edilen karışımı kullandıkları proje ile TÜBİTAK 47. Ortaöğretim Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasının Eskişehir Bölge Elemelerinde birinci olan Mustafa Can Kifteci ve Barış Akarca, üzeri kirli olmasına rağmen yumurtaların neden yıkanmadan buzdolabına konulduğunu merak ettiklerini söylediler. Annesinin yıkanan yumurtaların bozulduğunu söylemesi üzerine Kifteci bir araştırma yaptı. Araştırmanın sonunda, yıkanan yumurtanın üst katmanındaki zarın bozulduğunu, gözeneklerin açıldığını ve bakterilerin içeriye daha hızlı girebildiğini gördü. Bunun üzerine Kifteci ve arkadaşı Akarca yumurtanın yıkandıktan sonra bozulmadan saklanabilmesi için bir proje geliştirdiler. Mikrop öldürücü özelliği bulunan keçiboynuzu çekirdeklerinden elde ettikleri tozla, bir jel hazırladılar. Bu jeli yıkanmış yumurtanın yüzeyine sürerek yumurtayı buzdolabında saklanabilecek hâle getirdiler.” (s.138). “Öğrencilerden Yumurtanın Raf

Ömrünü Uzatan Proje” adlı haber metninde öğrencilerin hem toplumu önemseyip bir probleme çözüm üretmelerinden hem de proje geliştirerek çalışkan olma durumlarından bahsedilmektedir. Toplumu önemseme ve çalışkan olma kavramları ise vatanseverlik değeri ile ilgilidir.

Kültürel Etkileşim Ünitesi’nde yer alan “Çevremizde pek çok tarihî eser ve doğal güzellik vardır. Bunların korunması neden önemlidir? Açıklayınız.” (s.180) soru cümlesiyle öğrencilere tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma davranışına çağrışım yapılmıştır. Bu davranış vatanseverlik değeri ile ilgili davranışlar arasında yer aldığı için mevcut soru vatanseverlik değeri ile ilgilidir.

Şekil 4.28. 5. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

Yaşadığım Yer ve Yönetimi konusu sayfa 155’te yer alan görsele ait metinde Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin insanların ulaşımı rahat sağlayabilmesi için bozulan yolları onardığından söz edilmektedir. Bu da belediyenin toplumu önemsedğine yönelik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatanseverlik değeri ile ilgili tutum ve davranışlar içerisinde toplumu önemseme kavramı yer almaktadır (Şekil 4.28).

Vatanseverlik değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.29. 6. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

Fiş almak, vergi ödemek gibi devlet tarafından konulan kural ve kanunlara uygun şekilde insanların yaşamlarını sürdürmeleri gerekir. Ders kitabı sayfa 181’de yer alan görsellerle de bu konu desteklenmiştir. Kurallara ve kanunlara uyma ifadesi ise vatanseverlik değeriyle ilgili davranışlar arasında yer almaktadır (Şekil 4.29).

“15 Temmuz gecesi halkımızın birlik ve beraberlik içerisinde darbeye karşı çıkmasını demokrasi bilinci açısından nasıl yorumlarsınız? Söyleyiniz.” (s.210) soru cümlesinde birlik ve beraberlik vurgusu üzerinden dayanışma, sadık olma kavramları ön plana çıkarılarak vatanseverlik değerine atıf yapılmıştır.

“Azra biliyor musun? İşleyeceğimiz konuyla ilgili yaptığım araştırma sonucu toplum içinde huzurlu ve güvenli yaşamamız için bazı haklara sahip olduğumuzu ve devletimizin bu hakları anayasa ile güvence altına aldığını öğrendim...” (s.214). Azra ve Yaren adında iki arkadaşın diyalogunda Yaren’in derse hazırlıklı gitmek için araştırma yapması çalışkan olduğunun göstergesidir. Çalışkan olma davranışı vatanseverlik değeri ile ilgili davranışlar arasındadır.

Vatanseverlik değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.30. 7. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

“Osmanlı Devleti’nin iskân politikasını gerçekleştirirken iskâna tabi tutulan halkın en az beş yıl başka yere gitmesine izin vermemesinin sebepleri neler olabilir?” (s.40) sorusu ile vatanseverlik değerine yönelik ilgili tutum ve davranışlardan hem halkın kurallara ve kanunlara uymak zorunda olduğuna hem de devletin toplumu önemseydiğine vurgu yapılmıştır.

Kitapta (s.69), Martin Luther’in kiliseye astığı bildirgenin temsili görseli verilmiştir. Martin Luther’in kilisenin fikirlerine karşı çıkarak insanları aydınlatması, İncil’i Almanca’ya çevirerek doğru şekilde tercüme ederek insanları bilinçlendirmesiyle reform hareketlerinin öncüsü olması hem toplumu hem dayanışmayı önemseydiğinin hem de çalışkan ve fikirlerine sadık olduğunun göstergesidir. Martin Luther’in sergilemiş olduğu tüm davranışları ise vatanseverlik değerine yöneliktir (Şekil 4.30).

“İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını da düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hadim olmaya elinden geldiği kadar çalışmalıdır çünkü dünya milletlerinin saadetine de çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, vuzuh ve iyi geçim olmazsa bir millet kendi için ne yaparsa huzurdan mahrumdur. En uzakta zannettiğimiz bir hadisenin bize bir gün tesir etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve her milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının

ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur.” (s.206). Mustafa Kemal Atatürk’ün Romanya Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmesinden bir bölüm olan bu metinde Mustafa Kemal özellikle çalışkan olmaya, sadece kendi toplumunu değil tüm toplumları önemsemeye, dayanışmaya dikkat çekerek vatanseverlik değeriyle ilgili kavramlar üzerinde durmuştur.

4.4.1.10 Yardımseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Yardımseverlik değerinin 5., 6. ve 7. Sınıf MEB. tarafından hazırlanan SBDK’de yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.35’te verilmiştir.

Tablo 4.35: Yardımseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Yardımseverlik Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f) (%)	
5. Sınıf	6	0	4	10	11
6. Sınıf	14	6	5	25	27,5
7. Sınıf	21	10	25	56	61,5
Toplam	41	16	34	91	100

Yardımseverlik değeri ile ulaşılan verilere göre en çok %61,5 oranıyla 7. sınıf ders kitabında en az %11 oranıyla 5. sınıf ders kitabında yer verilmiştir. 5. Sınıf SBDK’de soru bölümünde yardımseverlik değerine hiç rastlanılmamıştır. Ders kitaplarında 41 defa metin, 34 defa görsel, 16 kez ise soru bölümlerinde olmak üzere toplamda 91 defa yardımseverlik değerine yer verilmiştir.

Yardıms severlik değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan rnklerden bazıları şu şekildedir:

şekil 4.31. 5. sınıf SBDK’de yardıms severlik değerine ilişkin rnk

Yaşadığımız Yer nitesi sayfa 87’de bulunan görsel işbirliği yapma, merhametli olma, paylaşma ifadelerini içermekle birlikte doğrudan yardıms severlik değeri ile ilgilidir (şekil 4.31).

“Arda hafta sonu kahvaltı hazırlayan annesi ve babasına yardım ediyordu. Annesi buzdolabını atığında peynirin bittiğini fark etti...” (s.143) metninde Arda’nın kahvaltı hazırlarken ailesiyle olan işbirliğine değinilmiştir. İşbirliği yapma, yardım etme kavramı yardıms severlik değerine yöneliktir.

Yardıms severlik değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan rnklerden bazıları şu şekildedir:

“Aile içi yardımlaşma ve dayanışmaya rnk davranışlar nelerdir? Söyleyiniz.” Bir Elin Nesi Var İki Elin Sesi Var konusu sayfa 33’te yer alan bu soru ile öğrencilere aile içinde yardımlaşmaya verebilecekleri rnkler sorulmuştur. Aile içinde yardımlaşmaya öğrencilerin verebilecekleri rnkler yardıms severlik değeriyle ilgilidir.

“...Sadaka taşlarına para bırakıldıktan sonra ihtiyaç olan kişi sadaka taşından sadece ihtiyaç kadarını alır ve diğer ihtiyaç sahiplerini de düşünürdü. Hatta 17. yüzyılda İstanbul’u anlatan bir Fransız gezgin, karşılaşmış olduğu medeniyet karşısında çok şaşırmış

olduğundan olacak ki takip etmiş, sadaka taşında bulunan paraların tam bir hafta boyunca yerinde kaldığını belirtmiştir.” (s.35) metinde yardımlaşmanın en önemli temsilcilerinden olan sadaka taşlarından söz edilmektedir. Cömert olmayı, paylaşmayı, yardımlaşmayı hatırlatan sadaka taşları yardımseverlik değerinin de en önemli öğelerindedir.

Şekil 4.32. 6. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

Uluslararası İlişkilerimiz Ünitesi’nde sayfa 22’de bulunan görselde Türk askerleri Afganistan’daki insanlara yardım ederken fotoğraflanmıştır. Görsel ile yardımseverlik değerine doğrudan yer verilmiştir (Şekil 4.32).

Yardımseverlik değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.33. 7. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

İlgili görselde (s.90) işbirliği içerisinde olan insanlar dikkat çekmektedir. İşbirliği yapmak yardımseverlik değerine yönelik önemli davranışlar arasındadır (Şekil 4.33).

“...Sosyal yaşamda erkek ve kadın, birbirlerine yardım ederek ve birbirlerini destekleyerek birlikte ilerleyecektir. Dünyada var olan her şeyin kadının eseri olduğu gerçeğini kabul etmeliyiz.” Mustafa Kemal’in sözlerinin yer aldığı metin ders kitabı sayfa 187’de geçmektedir. Metinde Mustafa Kemal işbirliğine dayalı yardımseverlik değerine değinmiştir.

“Depremlerde ülkelerin yardımlaşma ve dayanışmasının önemi nedir? Açıklayınız.” (s.214) sorusuyla yardım etmenin önemi hakkında öğrencileri düşündürmek, değer ile ilgili olan paylaşma, yardımlaşma kavramları üzerinden yardımseverlik değeri kazandırılmak istenmiştir.

4.5 Kök Değerlerin Yayınevleri Tarafından Hazırlanmış Olan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumlarına Yönelik Bulgular

4.5.1 Adalet Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Adalet değerinin 5., 6. ve 7. Sınıf MEB. tarafından hazırlanan SBDK’de yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.36’da verilmiştir.

Tablo 4.36: Adalet değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Adalet Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	20	8	5	33	24
5. Sınıf	6	7	8	21	15
6. Sınıf	9	4	11	24	17
7. Sınıf	28	26	7	61	44
Toplam	63	45	31	139	100

Ders kitaplarında adalet değerinin yer alma durumlarını incelediğimizde %44 oranıyla en çok 7. Sınıf SBDK’de, %15 oranıyla en az 5. Sınıf SBDK’de yer almıştır. 4. sınıf (f=20) ve 7. sınıf (f=28) ders kitabında en çok metin bölümünde, 5. sınıf (f=8) ve 6. sınıf (f=11) ders kitaplarında en çok görsel bölümlerde yer almıştır.

Adalet değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Sizce hangi kaynakların bilinçsizce kullanılıp israf edilmesi canlıların yaşamını tehdit edebilir? Neden?” (s.143). Sorusunda insanların kaynakları bilinçsizce kullanması ile canlı yaşamını tehdit ettiğine, insanların sadece kendilerini düşünmesine, adil davranmadıklarına, adaletli olmadıklarına dikkat çekilmiştir. Ayrıca dünyada bir tek insanların bulunmadığı ve diğer canlı yaşantılarını da tehlikeye attıkları yine soruda belirtilmiştir. Bu sebeple öğrencilere adalet değeri adaletsizlik örneği üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır.

“Sevgili arkadaşlarım, 18 yaşından küçük her insan çocuktur. Irk, dil, din, cins ayrımı yapılmaksızın her çocuk Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde belirtilen haklardan yararlanmalıdır. Her çocuk yaşama ve sağlıklı biçimde büyüme hakkına sahiptir...” Ders kitabı sayfa 153 ‘te Uluslararası Çocuk Hakları Kongresi’ne konuşmacı olarak katılan Engin hazırladığı konuşma metninde eşitlik konusuna yer vererek adalet değerini vurgulamıştır.

Şekil 4.34. 4. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Ders kitabı sayfa 155’te bulunan çöpler içerisinde kağıt toplayan çocuk görselinin yer aldığı metinde, “Oysa her çocuğun beslenme, hastalıklara karşı aşılama ve nitelikli sağlık hizmeti alma hakkı vardır.” ifadeleriyle eşitlik kavramından söz edilerek görsel desteklenmiştir. Eşitlik kavramı adalet değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasında yer alır (Şekil 4.34).

Adalet değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Merhaba, ben Aslı. Sosyal Bilgiler dersinde çocuk olarak bizim de birçok hakkımızın olduğunu öğrendim. Üstelik sahip olduğumuz bu haklar hem ulusal hem de uluslararası belgelerle koruma altına alınmış. Örneğin okula gelerek eğitim hakkımızı, hastalandığımızda ise hastaneye giderek sağlık hizmeti veren kurumlardan yararlanma hakkımızı kullanmış oluyoruz.” (s.12). Metninde Aslı, haklarının ulusal ve uluslararası belgelerle korunduğunu belirterek sahip olduğu haklara örnekler vererek hem evrensel ve herkese eşit şekilde uygulandığına hem de devletlerin adil olma özelliği olduğuna değinerek adalet kavramına örnekler vermiştir.

Şekil 4.35. 5. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Dünya çocuklarını yansıtan görselde (s.22), eşitlik ve paylaşma kavramlarını içerisinde bulundurmasıyla adalet değeriyle ilgili olmuştur (Şekil 4.35).

“Çocuk hakları kavramından ne anlıyorsunuz? Sizce bu kavram neden ortaya çıkmış olabilir?” (s.22). Sorusunun devamındaki metinde “Çocuk hakları; dünya üzerindeki tüm çocukların din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı yapılmaksızın sahip olduğu haklardır.” İbareleriyle eşitlik kavramı dolayısıyla adalet değeri yer almaktadır.

Adalet değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Kitapta sayfa 204’te “Sizce sınıf başkanlığı seçiminde neden tüm öğrencilerin oy verme hakkı bulunmaktadır?” soru cümlesi bulunmaktadır. Bu soru eşitlik kavramıyla ilişkili, adalet değeriyle ilgili olmaktadır.

“Cihan: Anneciğim, seçim niçin yapılır?”

Fatma Hanım: Oğlum, demokrasilerde halk kendisini yönetecek kişileri seçimle belirler. Siyasi partiler veya bağımsız adaylar genel seçimlerde en fazla oyu almaya gayret eder ve ülke yönetiminde söz sahibi olmaya çalışırlar. Bizler de seçimlerde kendi görüşlerimize uygun olan siyasi partilere oy veririz. Böylece ülke yönetiminde söz sahibi oluruz..”

(s.214). Ünite altı, Toplumsal Hayatımızda Demokrasinin Önemi konusunda bulunan Cihan ve annesi Fatma Hanım arasındaki diyaloglarda, Fatma Hanım adaylar arasında oylama yapılarak halkın kendisini yönetecek kişileri seçtiğini belirtilerek adalet değerine örnek vermiştir.

Şekil 4.36. 6. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Kitapta (s.221) T.C. Anayasası görseli verilmiştir. Anayasa içerisinde kanunları barındırır ve kanunlarda adaleti sağlamak için, adil olmak için ve eşit bir biçimde davranabilmek için gereklidir. Bu sebeplerle görsel adalet değeri ile ilgilidir (Şekil 4.36).

Adalet değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.37. 7. sınıf SBDK’de adalet değerine ilişkin örnek

Afrika'dan Amerika'ya taşınan kölelerin tarlada çalışmaya zorlanmasına yönelik bir görsel (s.64) yer verilmiştir. Bu görsel ile de adaletsizlik kavramına vurgu yapılarak adalet değerine yönelik öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır (Şekil 4.37).

Ders kitabı sayfa 37'de Ertuğrul Bey'in vefat etmesiyle Kayıların başına geçen Osman Bey'in o dönemdeki olayları ve gelişmeleri anlattığı metinde “...Fethettiğim yerlerde yaşayan halka dil, din, ırk farkı gözetmeksizin adil davrandım. Bir gün bir Rum bana gelerek kendisinden bardak alan bir Türk'ün parasını vermediği gerekçesiyle şikâyetinde bulundu. Derhâl hakkında şikâyet bulunan kişiyi getirterek Rum'un parasını vermesini sağladım...” cümleleri yer almakta ve Osman Bey'in özellikleri arasında yer alan eşit ve adil olma özellikleriyle adalet değerine doğrudan yer verilmiştir.

“Yönetimin adaletli olmasının sonuçları neler olabilir? Açıklayınız. (s.53) sorusunda adalet kavramına yer verildiği için soru cümlesi doğrudan biçimde adalet değeriyle ilgilidir.

4.5.2 Dostluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Dostluk değerinin ders kitaplarında yer alma durumuna ilişkin elde edilen veriler Tablo 4.37'de verilmiştir.

Tablo 4.37: Dostluk değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Dostluk Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	32	2	25	59	56
5. Sınıf	6	2	10	18	17
6. Sınıf	4	2	5	11	10
7. Sınıf	7	3	8	18	17
Toplam	49	9	48	106	100

Dostluk değeri %56 oranıyla en çok 4. Sınıf SBDK'de en az %10 oranıyla 6. Sınıf SBDK'de yer almıştır. Tüm kitaplar incelendiğinde en az soru bölümünde (f=9) en çok metin bölümünde (f=49) yer aldığı dikkat çekmektedir. 5. ve 7. sınıf ders kitaplarında ise eşit oranda (%17) dostluk değerine rastlanılmıştır.

Dostluk değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Kardeş okul uygulaması öğrencilerde hangi değerlerin ve becerilerin gelişmesine yardımcı olabilir? Neden?” (s.165). Kardeş okul uygulamasının hangi değerlerin gelişmesine yardımcı olabileceği sorusuna verilebilecek ilk cevaplardan biri dostluk değeridir. Kardeş okul uygulaması ile öğrenciler paylaşma, güven duyma, dayanışma, yardımlaşma gibi dostluk değerinin zeminini oluşturan tutum ve davranışları kazanırlar.

Şekil 4.38. 4. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek

Görselde (s.175) çocuk köpekleriyle beraber kitap okumaktadır. Güven duyma, sadık olma, vefalı olma gibi dostluk değeriyle ilgili tutumlar görsel içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.38).

“Yeni bir ülkeye gittiğimde önce insanların davranışlarını gözlemler ve onların kültürünü anlamaya özen gösteririm. Yabancı bir ülkede yeni biriyle tanıştığımda önce onun beden dilini okumaya çalışırım. Karşımdakinin farklı bir kültüre sahip olduğunu dikkate alarak onun bu farklılığına saygı duyar ve ilk birkaç saniye sadece gülümserim. İçimden üçe kadar sayarak önce karşımdakinin harekete geçmesini bekler, ona göre selamlaşırım.” Sayfa 195’te yer alan bu metin dostluk değeriyle ilgilidir. Metinde kişinin yeni bir ülkeye gittiği zaman tanımadığı insanlara karşı sergilediği anlayışlı davranışlardan söz edilmektedir. Anlayışlı olma durumu da dostluk değeriyle ilgili olmaktadır.

Dostluk değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Ben kardeş ülke Azerbaycan’ı araştırdım. Ulaştığım bilgiler Türkiye-Azerbaycan ilişkileri için kullanılan “iki devlet tek millet” sözünün ne kadar doğru olduğunu ortaya koyuyordu.” (s.13) Çınar bu sözleriyle Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dostluğa dikkat çekerek, dostluk değerine yer vermiştir.

“Mutluluklar paylaşıldıkça çoğalır, acılar paylaşıldıkça azalır sözünden ne anlıyorsunuz?” (s.54). Ünite 2:Ortak Değerlerimiz, soru ifadesinde bulunan söz dayanışma, yardımlaşma, güven duyma gibi dostluk değeriyle ilgili olan tutum ve davranışları içermektedir.

Şekil 4.39. 5. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek

Görsel ile ilgili metinde “Zihni Derin yöre halkı ile bölgedeki çalışmalarına devam eder. Nihayet amacına ulaşmıştır. İlk yaş çay yaprağı hasadı ve kuru çay üretimi 1938 yılında gerçekleştirilir.” ifadeleri yer almaktadır. Ünite 5, sayfa 130’da yer alan görselde Zihni Derin’e çalışmalarında destek veren köy halkı bulunmaktadır. Köy halkının Zihni Derin’e çalışmalarında destek olması dostluk değeriyle ilgili olan dayanışma tutum ve davranışına yöneliktir (Şekil 4.39).

Dostluk değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Havza’da ev hanımlarının kış aylarında tüketecekleri yiyecekleri hazırlamalarına dair kadınların şu ifadelerine yer verilmiştir: “Yılda iki kez yufka açıyoruz. Ramazan öncesi ve

kış öncesi yiyeceğimiz yufkayı birlikte yapıyoruz. Birkaç kadın mahallede kime yufka açacaksak onun evinde toplanıyoruz. Kimimiz hamur yoğuruyor, kimimiz yufka açıyor, kimimiz yufkaları pişiriyor, kimimiz de iş yapanlara yemek hazırlıyor.” (s.13). Bu metinde yer alan ifadeler yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı dostluk değerini içermektedir.

Şekil 4.40. 6. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek

Türk Kızılay’ının depremzedelere yemek dağıttığı görselde ders kitabı sayfa 21 ‘de yer almaktadır. Türk Kızılay’ı yardımlaşmanın en büyük temsilcilerindedir. Yardımlaşma davranışı ise dostluk değeriyle ilgilidir (Şekil 4.40).

“İpek Yolu ve Baharat Yolu üzerindeki şehirlerde kurulan pazar yerlerinde farklı kültürlerden insanlar alışveriş yapmaktaydı. Bu durumun insanlar arasındaki kültürel ilişkileri nasıl etkilediğini açıklayınız.” (s.68). Soru cümlesinde farklı kültürden insanların birbirinden alışveriş yapmaları birbirlerine güven duyduklarının göstergesidir. Dostluk değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasında güven duyma kavramı yer almaktadır.

Dostluk değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.41. 7. sınıf SBDK’de dostluk değerine ilişkin örnek

Ağaç dikme etkinliğinin yer aldığı görsel (s.19) dostluk değerine örnektir. Ağaç dikme etkinliği gibi insanlarla ortak yapılan faaliyetler hem insanların dayanışma hem de yardımlaşma duygusunun gelişimine olumlu şekilde katkı sağlamaktadır (Şekil 4.41).

“Günümüzde Osmanlı Devleti’ndeki yardım faaliyetlerine benzer çalışmalarını hangi kurum ve kuruluşlar yapmaktadır?” sayfa 85’te yer alan bu soru ile geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam eden yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri üzerinden öğrencilere dostluk değeri kazandırılmak istenilmiştir.

“...Gelecek yıllarda Orta Asya’nın dünya kültür turizminde ciddi bir yer alacağına inandığının altını çizen Genel Sekreter Yardımcısı, ‘Ortak turizm projeleriyle ülkelerimizin zengin mirasını dünya turizm piyasasına kazandırırken ülkelerimiz arasındaki dostluk ve kardeşliği de temin etmiş olacağız.’ dedi.” (s.208). İlgili haber metninde dostluk değerine doğrudan yer verilmiştir.

4.5.3 Dürüstlük Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Dürüstlük değerine ilişkin kitap incelemeleri sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.38’de verilmiştir.

Tablo 4.38: Dürüstlük değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Dostluk Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	6	2	0	8	17
5. Sınıf	8	3	1	12	26
6. Sınıf	7	3	7	17	36
7. Sınıf	8	1	1	10	21
Toplam	29	9	9	47	100

Dürüstlük değerinin ders kitaplarında yer alma oranları incelendiğinde en fazla %36 oranıyla 6. sınıf ders kitabında, %17 oranıyla ise 4. sınıf ders kitabında yer almıştır. Tüm ders kitaplarında bütün bölümlerde dürüstlük değerine yer verilirken sadece 4. sınıf ders kitabında görsel bölümde dürüstlük değerine rastlanılmamıştır.

Dürüstlük değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Kötü hareketi görülen çocuğu karşısına alıp onunla tek başına konuşurdu. “Paşa Baba”nın bir kenara çekip öğüt verdiği çocuğun bir daha kötü bir şey yaptığı olmazdı. Çocuklarda en çok göze çarpan şey dürüstlük, doğru sözlülüktü. Bu özellikleri öğütlerle değil içinde yaşadıkları çevreden, havadan almaktaydılar.” Geçmişimi Öğreniyorum Ünitesi’nde yer alan bu metnin devamında “Yukarıdaki metinden hareketle Kâzım Karabekir’in kişilik özellikleri hakkında hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?” (s.51) sorusu yer almaktadır. Kazım Karabekir’in çocukların dürüst olmasına, dürüstlüğe özellikle önem verdiğini belirtilerek ilgili metinde dürüstlük değerine doğrudan yer verilmiştir. Bu sebeple soruda dürüstlük değerine değinilmek istenilmiştir.

“İmdat çağrısını alan Acil Yardım Merkezi çalışanları da olay yerine gelerek onların hayatını kurtarırlar. Ancak bazı sorumsuz kişiler gereksiz yere 112’yi arayarak bu merkezde çalışanları meşgul ediyorlar. İnsanlar dürüstlüğe aykırı bu hareketleriyle başka insanların hayatlarını tehlikeye atıyorlar. Belki de gereksiz aramalarının yol açtığı gecikme nedeniyle bir hastanın hayatını kaybetmesine neden oluyorlar.” (s.117). Emre’nin teknolojiyi yanlış kullanan kişilerin sebep olduğu zararlara dair sözlerinde doğrudan dürüstlük değerine yer vermiştir.

Dürüstlük değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.42. 5. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek

İlgili görselde (s.107) öğretmeni tarafından verilen ödevini hazırlayan öğrenci, ödevinin hepsini genel ağdan aldığı halde neden yanlış olduğunu öğretmenine sormaktadır. Bu

görselde genel ağda yer alan tüm bilgilerin doğru olmadığına vurgu yapılarak dürüstlük değerine yer verilmiştir (Şekil 4.42).

“Önce Güvenlik” konusu sayfa 102’de yer alan “*Genel ağdan telefon aldı kulaklık geldi.*” haber metninde M.K. adlı kişinin internet üzerinden yaptığı alışveriş sonucunda dolandırıldığı belirtilmiştir. Bu haber metni üzerinden doğru ve güvenilir olma kavramlarına yer verilerek dürüstlük değerine değinilmiştir.

Dürüstlük değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...1963’te fark edilen dokuz hektarlık kazı bölgesinin önemi, tarlasını karasabanla sürerken bulduğu oymalı taşı müzeye götüren Mahmut Kılıç sayesinde anlaşıldı.” (s.126). Göbeklitepe’nin keşfini anlatan bu metinde Mahmut Kılıç’ın sergilediği örnek davranış belirtilerek dürüstlük değerine yer verilmiştir.

“*Korsan yayın ve Korsan CD ifadelerini hiç duydunuz mu? Bu ifadeler ne anlama gelmektedir? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.*” (s.143) soru cümlesinde korsan yayın ve korsan cd üzerinden eseri üreten kişiden izinsiz olarak basılması, yayımlanması gibi konulara dikkat çekilerek dürüstlük değerine dikkat çekilmek istenilmiştir.

Şekil 4.43. 6. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek

Polis baskını sonucunda ele geçirilen korsan cd ve kitapların yer aldığı görsel (s.145) dürüstlük değerine yöneliktir (Şekil 4.43).

Dürüstlük değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Ünlü bir film yıldızının evinin bahçesinde eğlendiği sırada gizlice çekilen fotoğrafları haber yapılır. Ünlü kişi, özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edildiğini öne sürerek kendisi hakkında haber yapan kuruluşlara dava açar. Mahkeme şikâyetçi olan vatandaşı haklı, haberi yapan ve yayınlayan kişileri haksız bulur. Mahkeme, haberi yapan kişi ve kuruluşa ünlü kişiden kamu önünde tekzip yayınlama, özür dileme şartı ve ünlü kişiye tazminat ödeme cezası verir.” Sayfa 28’de film yıldızının izinsizce fotoğraflarının çekildiği, habercilerin dürüstçe davranmadığı ve sonuçlarının neler getirdiğine yer verilerek dürüstlük değerinin gerekliliğine dair öğrencilere örnek bir metin hazırlanmıştır.

Şekil 4.44. 7. sınıf SBDK’de dürüstlük değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 64’te yer alan görselin altında yer alan metinde “İspanyol kâşif Pizarro, İnkâ kralını tutsak aldı. Pizarro, fidye karşılığı serbest bırakacağını söylemesine rağmen fidyeyi aldıktan sonra kralı ve kralın halkından binlerce kişiyi öldürdü.” ifadeleri yer almaktadır. İspanyol kâşif Pizarro’nun güvenilir olmadığına, sözünde durmadığına kısacası dürüst davranmadığına dikkat çekilmiş ve bu örnek üzerinden dürüstlük değerinin ne kadar önemli olduğuna vurgu yapılmıştır (Şekil 4.44).

“Osmanlı Devleti Dönemi’nde yaşayan bir seyyah olsaydınız nereleri gezerdiniz? Gezdiğiniz yerlerle ilgili hangi konularda yazılar yazardınız?” (s.81). Soru cümlesinin devamında “...misafirperverlik, temizlik, ağırbaşlılık, saygı, hayvan ve doğa sevgisi, dürüstlük, inançlara bağlılık gibi kültürel özellikler seyahatnamelerde sıkça konu edilmiştir.” cümlesine yer verilerek öğrencilerin konu ile ilgili fikir sahibi olmalarına ve dürüstlük değerinin geçmişten günümüze kadar her durumda karşımıza çıkarak bireylerde olması gereken önemli özelliklerden biri olduğuna bu kelimelerle destek verilmiş, öğrencilerin değeri benimsemelerine yardımcı olmaya çalışılmıştır.

4.5.4 Öz denetim Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Öz denetim değeri ile ilgili kitap incelemeleri sonucunda metin, soru ve görsel alanlarda ulaşılan veriler Tablo 4.39’da verilmiştir.

Tablo 4.39: Öz denetim değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Öz Denetim Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	24	2	0	26	44,1
5. Sınıf	5	1	2	8	13,6
6. Sınıf	6	4	1	11	18,6
7. Sınıf	13	0	1	14	23,7
Toplam	48	7	4	59	100

Öz denetim değerinin yer alma durumuna göre en çok %23,7 oranıyla 7. Sınıf SBDK’de, en az %18,6 oranıyla 6. Sınıf SBDK’de yer almıştır. 4. sınıf ders kitabı görsel bölümü ile 7. sınıf ders kitabı soru bölümünde öz denetim değerine hiç rastlanılmamıştır. Tüm kitapların toplamında en çok metin bölümünde (f=48) öz denetim değeri bulunmuştur.

Öz denetim değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Ben eskiden paramın bir kısmını gereksiz yere harcıyordum. Ama artık davranışlarımı kontrol edebiliyorum. Almak istediğim bir şeyi görünce öz denetim becerimi kullanarak ‘istek mi, ihtiyaç mı?’ diye on saniye kuralını uyguluyorum. Alışveriş yapmadan önce on saniye durup düşünüyorum. İhtiyacım olmayan ya da bütçemde yer vermediğim bir ürünü satın almayıp yerine bırakıyorum.” (s.141). Neşe’nin bu sözleriyle öz denetim becerisine

doğrudan yer verilirken, öz denetim değerine ait tutum ve davranışlardan olan davranışlarını kontrol etme durumuna da yer verilmiştir.

“Evinizde hangi sorumlulukları üstleniyorsunuz?” (s.157) soru cümlesiyle öğrencileri öz denetim değerine ait olan tutum ve davranışlardan, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme kavramı üzerine düşündürmek istenilmiştir.

Öz denetim değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Matematik öğretmenliği mezunu Sözcüer, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumuna başvurarak, hazırladığı güneş enerjisi projesine destek almaya hak kazandı. Kendilerine ait 12 dönüm arazi üzerinde 2 bin 200 güneş panelini yerleştiren Sözcüer, ‘Böyle bir iş hayalimdi. Rüzgârgüllerini hep görüyordum. Rüzgârgüllerinden esinlenerek bu yola çıktım. Şu anda sistem kuruldu. Elektrik üretimine başlıyoruz.’ dedi. Sözcüer, ‘Kadınlar; çekingen olmasın. Biz ilk başlarken ‘Acaba olur mu?’ düşüncesiyle girmiştik. Ama devletin destekleri ve bizim de azmimizle kadınların da bu işi çok rahat şekilde başarabileceğini gördük.’ dedi.” Metinde Duda Hanım’ın kadınlarla ilgili çekinmeden öz güven sahibi olmaları gerektiği yönündeki ifadelerine yer verilerek öz denetim değerine atıf yapılmıştır.

Rollerimiz, Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var konusu sayfa 15’te “Okulda ve evde sizden beklenen davranışlar nelerdir? Açıklayınız.” sorusuyla öğrencilere öz denetim değeriyle ilgili olan kavramlardan davranışlarının sorumluluklarını üstlenme durumu üzerine düşüncelerini ifade etmeleri istenmiştir.

Şekil 4.45. 5. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek

Seçim için oy kullanan kadınların bulunduğu görselin altında yer alan metinde Mustafa Kemal'in girişimiyle pek çok Avrupa ülkesinden önce kadınlara verdiği seçme ve seçilme hakkının verildiği belirtilmiştir. Bu davranışı Atatürk'ün öz güven sahibi olduğunun göstergesi olarak öz denetim değeriyle işlenmiştir (Şekil 4.45).

Öz denetim değerine ilişkin 6. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.46. 6. sınıf SBDK'de öz denetim değerine ilişkin örnek

İlgili görselde (s.24) Ahmet, Sinan, Başak ve Fatma tarafından gerçekleştirilecek olan projeye ait poster yer almaktadır. Proje sonunda yer alan *“Biz de adlarını bilmediğimiz, yüzlerini görmediğimiz çocukların bizim gönderdiğimiz oyuncaklarla oynadıklarını her hatırladığımızda çok mutlu oluyoruz.”* sözleriyle öğrencilerin hem başkaları için örnek davranış sergileyerek sorumluluk aldıklarını hem de proje geliştirerek öz güven sahibi olduklarını görmekteyiz. Böylelikle her iki ifade de öz denetim değeriyle ilgili olduğu için öz denetim değerine vurgu yapılmıştır (Şekil 4.46).

“Tüm canlıların yaşamını devam ettirmesinde önemli bir rolü olan toprağı bilinçli kullanıyor muyuz? Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.” (s.172). Sorusuyla toprağın bilinçli kullanımına dair insanların davranışları sorgulanmaktadır. Öz denetim değeriyle ilgili bazı tutum ve davranışlar arasında davranışlarını kontrol etme davranışı yer almaktadır. Soru cümlesi toprağın bilinçli kullanımına dair insanların davranışlarını kontrol etmesini destekler niteliktedir. Dolayısıyla öz denetim değeriyle ilgilidir.

“...Mersin balıkları üreme olgunluğuna ulaşmadan havyarı ve eti için avlanmaktadır. Bu nedenle bazı mersin balıklarının nesli tükenmiş bazılarının da tükenmek üzeredir. Babamla

nehir üzerine kafesler yerleştirmeyi ve bu kafeslerde mersin balığı yetiştirmeyi planladık. Bu sayede hem bir balık türünün doğal yaşam alanlarında kaçak olarak avlanmasını önleyebilir hem de yeni bir iş kolu meydana getirebiliriz.” (s.181). Hakan’ın babasıyla birlikte gerçekleştireceği proje onun özgüven sahibi olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu metin öz denetim değeriyle ilgilidir.

Öz denetim değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Ordum içerisinde yer alan Anadolu beylikleri askerlerinin savaşta Timur’un safına geçmesiyle savaşı kaybettim. Vezirlerimin kaçma teklifini kabul etmeyerek sonuna kadar çarpıştım ancak esir düşmekten kurtulamadım.” (s.43). Ders kitabında Yıldırım Bayezid tarafından aktarılan bu sözler öz denetim değeriyle ilgili olan davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma tutum ve davranışlarıyla ilgili öz denetim değeriyle de alakalı olmaktadır.

Muhtar Adayı Projelerini Anlattı

Kırıkkale’nin Çalılıöz Mahallesi’nde 4 Haziran’da yapılacak muhtarlık seçimi için geri sayım başladı. Çalılıöz Mahallesi muhtarlığına aday Azize N., bir TV kanalındaki konuşmasında “TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) bölgesinde pazar yeri ihtiyacı var. Bu konuda Kırıkkale Belediye Başkanı ile görüşerek açık ya da kapalı pazar alanının yapılmasını isteyeceğim. Ayrıca 16 bin seçmeni bulunan mahallemizde ikinci sağlık ocağı ihtiyacı var. Yaşlılarımız sağlık ocağına yürümekte zorlanıyorlar. Bu konuyu da valimiz ile görüşeceğim. 4 Haziran’da yapılacak muhtarlık seçiminde tüm seçmenleri sandık başına davet ediyorum.” dedi.

Şekil 4.47. 7. sınıf SBDK’de öz denetim değerine ilişkin örnek

İlgili görsel ders kitabı sayfa 26’da yer almaktadır. Görselde öz denetim değeriyle ilgili öz güven sahibi olma durumuna örnek verilmektedir (Şekil 4.47).

4.5.5 Sabır Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Sabır değerinin yayınevleri tarafından hazırlanmış olan sosyal bilgiler ders kitaplarının metin, soru ve görsel bölümlerinde yer alma durumlarına ait veriler Tablo 4.40’da verilmiştir.

Tablo 4.40: Sabır değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sabır Değeri	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
4. Sınıf	11	0	0	11	55
5. Sınıf	0	1	0	1	5
6. Sınıf	3	0	0	3	15
7. Sınıf	5	0	0	5	25
Toplam	19	1	0	20	100

Sabır değerinin ders kitaplarında yer alma durumuna göre %25 oranıyla en fazla 7. sınıf ders kitabında, %5 oranıyla en az 5. sınıf ders kitabında yer almıştır. Tüm ders kitaplarında görsel bölümde sabır değerine hiç yer verilmemiştir. Soru bölümlerinde ise sadece 5. sınıf ders kitabında soru bölümünde sabır değeri yer almıştır.

Sabır değerine ilişkin 4. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden biri şu şekildedir:

“...Yarışmaya göndermek için başladığım bir resmim vardı. Öğretmenim hiç istemediğim şekilde resmin bir yerini boyadı. Eve geldiğimde o boyayı çıkarıncaya kadar çok uğraştım. Yaptığım hiçbir çalışmaya müdahale edilmesini istemem. Bir resim yapmışsam o her şeyi ile bana ait olmalı. O resmi bitirmek için sabaha kadar uğraşmıştım. Henüz 7 yaşındaydım. Annem ‘Boş ver kızım, yat artık, önemli değil. Bitmezse bitmez, yarışmaya da katılmazsın.’ diyordu. Resim ertesi gün uluslararası yarışmaya yetişti ve 245 bin resim arasından ikinci seçildi.” Sayfa 21’de yer alan April Deniz röportajında yer alan bu ifadelerde öğrenci yarışmaya yetişmesi gereken bir resmi yapmak için sabaha kadar uğraştığını ve sonunda uluslararası yarışmada ikinci olduğunu anlatmaktadır. Öğrencinin azminin ifade edildiği bu metin sabır değeriyle ilgilidir.

Sabır değerine ilişkin 5. sınıf SBDK'de yer alan örneklerden biri şu şekildedir:

“Sizce başarısızlık Zihni Derin’i durdurmuş olabilir mi? Zihni Derin’in kişilik özelliği ile bilim insanlarının ortak özellikleri arasında benzerlik var mı? Bu durumu arkadaşlarınızla tartışınız.” (s.129). Soru cümlesiyle başarısızlıklarına rağmen çalışmalarına devam ederek Zihni Derin’in ve bilim insanlarının ortak özelliği olarak azimli olmalarına dikkat çekerek

sabır değerine yer verilmiştir.

Sabır değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden biri şu şekildedir:

“Merhaba arkadaşlar! Benim ilgi duyduğum ve hayalini kurduğum meslek öğretmenliktir. İlerdeki yaşamımda Sosyal Bilgiler öğretmeni olmak istiyorum. İnsanlara karşı anlayışlı ve sabırlı bir kişiyim. Yeni bilgiler öğrenmeyi ve bunları başkalarına anlatmayı çok seviyorum...” (s.192). Bu metinde Gonca’nın sabırlı biri olduğu ifade edilerek sabır değerine doğrudan yer verilmiştir.

Sabır değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden biri şu şekildedir:

“...Memura teşekkür ederek sıramızı beklemeye başladık. Sıramız gelince selam vererek doktorun odasına girdik.” (s.17). Olumlu İletişim, Mutlu Birey ve Toplum konusunda yer alan bu cümleler sabır değerine ilişkin olan beklemeyi bilme davranışıyla ilgilidir.

4.5.6 Saygı Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Saygı değerinin ders kitaplarının ilgili bölümlerinde yer alma durumlarına ilişkin elde edilen bulgular Tablo 4.41’de verilmiştir.

Tablo 4.41. Saygı değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Saygı Değeri	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
4. Sınıf	30	9	5	44	36
5. Sınıf	10	6	5	21	17
6. Sınıf	6	5	17	28	23
7. Sınıf	11	5	14	30	24
Toplam	57	25	41	123	100

Saygı değerinin ders kitaplarında yer alma durumunu incelediğimiz zaman en çok %36 oranıyla 4. Sınıf SBDK’de, en az %17 oranıyla 5. Sınıf SBDK’de yer almıştır. Ders kitaplarının tümünde ve ilgili bölümlerin tamamında saygı değerine rastlanılmıştır. Toplamda ders kitaplarında 123 defa saygı değerine yer verilmiştir.

Saygı değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Mutfak bölümü ise yiyeceklerin daha serin bir ortamda saklanması amacıyla kuzey yönünde konumlandırılmıştır. Ayrıca hiçbir evin diğerinin manzarasını kapatmamasına dikkat edilmiştir. Bu durum, kültürümüzde komşuluk hakkına ne kadar saygı gösterildiğinin bir kanıtıdır.” sayfa 41’de bulunan bu metin saygı değeriyle ilgili olan başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma davranışını içermekle birlikte metinde saygı değerine doğrudan da yer verilmektedir.

Şekil 4.48. 4. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

Kitapta sayfa 43’te yer alan görselde bayramda büyüklerinin elini öpen çocuklar ve bayramlaşan insanlar bulunmaktadır. Bu sebeple görselde öne çıkan değer saygı değeri olurken “Bayramlar akrabalarımıza ve çevremizdeki insanlara karşı olan sevgimizi ve saygımızı göstermemize fırsat sunar.” cümlesi de görseli destekler niteliktedir (Şekil 4.48).

Saygı değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.49. 5. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

Görselde (s.20) doğaya, çevreye saygısı olmayan insanların kirletmeleri sonucunda doğayı temizleyen öğrenciler yer almaktadır. Bu sebeple görsel saygı değeriyle ilgilidir (Şekil 4.49).

“...İlçede yaşayan yabancıların ülkelerinin bağımsızlık bayramları, Noel, Paskalya etkinlikleri yerli ve yabancı yerleşiklerin katılımıyla kutlanıyor. Yabancılar ramazan ayında da iftarlara katılıyor ve iftar davetleri veriyorlar.” (s.171) metinde yerli halkın Noel, Paskalya kutlamalarını, yabancıların ise iftarlara katılması belirtilerek insanların birbirlerine, farklılıklarına saygı göstermesine dikkat çekilmiş ve saygı değeriyle ilgili diğer insanların kişiliklerine değer verme davranışına yer verilmiştir.

Ders kitabında Dünya Farklılıklarla Güzel konusunda yer alan *“Ülkemizde insanların birbirine saygı göstermek için yaptıkları hareketler ve söyledikleri sözlere hangi örnekleri verebilirsiniz?”* (s.195) soru ifadesinde insanların birbirlerine karşı yaptıkları saygı içeren hareketleri ve sözleri sorgulanmıştır. Saygı değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasında başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme kavramları yer almakta, bu soruyla da öğrencilere saygı değeri hissettirilmeye çalışılmaktadır.

Saygı değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Hakan Bey ve eşi aralarında iş bölümü yaparak ev işlerini paylaşırlar. Hakan Bey, eşine sevgi ve saygı gösterir, fikirlerine değer verir. Fırsat buldukça sohbet eder ve birbirlerine gün içinde neler yaptıklarını anlatırlar.” (s.10) metinde Hakan Bey’in eşine karşı davranışları, eşine saygı göstermesi örneği üzerinden saygı değeri doğrudan şekilde yer almıştır.

“İnsanların birbirine saygıyla yaklaştığı ve anlayışlı olduğu bir toplumda neler yaşanır?” (s.17). Bu soru cümlesi ile saygılı ve anlayışlı bir toplumda insanların neler yaşayabileceğine dair öğrenciler düşündürülmek istenilmiş ve doğrudan saygı değeriyle önemine vurgu yapılmıştır.

Şekil 4.50. 6. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

Ünite 1, Farklılıklara Saygı Duyuyorum konusu sayfa 20’de yer alan görsel Down Sendromu Günü ile ilgili olmakta ve görselin altında “*Farklılıklara saygı duymak toplumsal uyumu artırmaktadır.*” cümlesi ile saygı değerine dikkat çekilmektedir (Şekil 4.50).

Saygı değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.51: 7. sınıf SBDK’de saygı değerine ilişkin örnek

İletişim ve İnsan İlişkileri Ünitesi sayfa 20’de bulunan görsel saygı değeriyle ilgilidir. Bir araya gelen aile bireylerinin birbirleriyle ilgilenmeleri, vakit geçirmeleri yerine telefon ve tabletle ilgilenmeleri birbirlerine saygılarının olmadığını göstergesidir (Şekil 4.51).

“...Şarkı söylemek, gürültülü kahkahalar atmak, lüzumsuz izdihamlar yaratmak gibi şeylere hiç rastlanmaz. Bütün yüzler, eller ve ayaklar tertemizdir. Her tarafta insanların birbirine karşılıklı saygı duydukları gözlenir.” (s.82). Osmanlı kültürünün anlatıldığı metinde yer alan bu cümlelerle insanların birbirlerine saygı duyduğu belirtilerek saygı değerine yer verilmiştir.

“Türk tüccarların hangi özelliği sizi daha çok etkiledi? Neden?” (s.85) sorusuyla saygı değeri belirtilmek istenilmiştir. Soru ile ilgili metinde “...Türk tüccarı müşterisine karşı son derece kibar. Zorlama, üsteleme, kavga yok.” cümleleri bulunmakta, tüccarların müşterilerine karşı saygılı davrandıklarından bahsedilmekte ve saygı değeriyle ilgili olan başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma davranışına yer verilmektedir.

4.5.7 Sevgi Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitaplarında bulunan metin, soru ve görsel bölümlere ait sevgi değeriyle ilgili ulaşılan bulgular Tablo 4.42’de verilmiştir.

Tablo 4.42: Sevgi değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları’nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sevgi Değeri	Metin	Soru	Görsel	Toplam	
	(f)	(f)	(f)	(f)	(%)
4. Sınıf	18	3	10	31	41,3
5. Sınıf	5	1	4	10	13,3
6. Sınıf	6	0	2	8	10,7
7. Sınıf	17	3	6	26	34,7
Toplam	46	7	22	75	100

Sevgi değerinin ders kitaplarında yer alma durumlarına göre en fazla %41,3 oranıyla 4. sınıf, en az %10,7 oranıyla 6. sınıf ders kitabında bulunmuştur. 4, 5 ve 7. sınıf ders kitaplarında ilgili bölümlerin hepsinde sevgi değerine rastlanılırken, 6. sınıf ders kitabında sadece soru bölümünde sevgi değeri yer almamıştır. Tüm ders kitaplarına göre 7 defa ile en az soru bölümünde, 46 defa ile en fazla metin bölümünde sevgi değeri bulunmuştur.

Sevgi değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Merhaba, ben Efe. Hayvanları, özellikle köpekleri seviyorum. Köpek türleri ve bu türlerin özellikleriyle ilgili genel ağda araştırmalar yapıyorum. Sahipsiz kedi ve köpeklerin sokaklarda başıboş dolaşmasına, yiyecek bulamamasına ve soğukta üşümesine çok üzülüyorum. Onlara arabaların çarpma ihtimali beni oldukça endişelendiriyor. Bu konuda kendimi sorumlu hissediyor ve sokak hayvanlarının sorunlarına yönelik çözüm önerileri üretmeye çalışıyorum.” (s.20). Bu metin Efe’nin hayvanları çok sevdiğine ve onların problemlerine üzülüp çözüm üretmeye çalıştığına dair bilgiler içermektedir. Efe’nin hayvanlara olan sevgisine değinmesiyle, sevgi değerine ve sevgi değeriyle de ilgili olan merhametli olma davranışına metin içerisinde rastlamak mümkündür.

“Carlos Tiscar başarılı bir ürün tasarımcısı olmasını hangi özelliklerine borçludur?” Sayfa 24’te yer alan bu soru cümlesiyle alakalı metinde Carlos Tiscar’ın “Milano’da bulunan Teknik Tasarım Okulundaki ilk proje dersinde cam ya da sandalye gibi basit bir nesneyi tasarlamamanın bile araba tasarlamak kadar ilginç olduğunu fark ettim. Böylece tasarım kavramının kendisine âşık oldum.” sözlerine yer verilerek tasarıma karşı olan sevgisine değinilmiş ve başarılı olmasının sebeplerinden biri olarak gösterilmiştir. Sevdiğimiz işi yapmamızın başarılı olmamızda büyük etken oluşturacağı sonucu çıkarılarak öğrencilere sevgi değerinin önemi anlatılmak istenilmiştir.

Şekil 4.52. 4. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Genç, yaşlı, kadın, erkek herkes vatani için elinden gelenin fazlasını yaparak, yapmaya çalışarak Kurtuluş Savaşı’nı kazanmış ve cumhuriyeti bu fotoğrafla kutlamışlardır. Görselde (s.169) dikkat çeken unsur insanların vatanlarına olan sevgisidir. Bu yüzden görsel sevgi değeriyle ilgilidir (Şekil 4.52).

Sevge değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

şekil 4.53. 5. sınıf SBDK’de sevge değerine ilişkin rnek

Ders kitabı sayfa 52’de yer alan görsel 19 Mayıs Atatürk’ Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı Töreni’ne aittir. Bu görselle ilgili olarak “*Milletçe kutladığımız bu bayramlar, toplumdaki birlik ve beraberlik ruhunu gclendirir. Sevge, saygı, yardımlaşma ve dayanışmayı artırır.*” ifadelerine değinilerek sevge değeri desteklenmiştir (şekil 4.53).

“...Mardin farklı etnik grupların tarih boyunca bir arada yaşadığı; tarihî cami, medrese, kilise ve taşın deta oya gibi işlendiği evleriyle ziyaretçilerine dört mevsim büyülü bir atmosfer sunuyor. Zengin kültürel yapısıyla yerli ve yabancı turistleri kendine çekiyor.” (s.170). Haber metninde farklı etnik grupların bir arada yaşadığına vurgu yapılarak oluşturulan sevge ortamı anlatılmıştır.

“TEMA’nın kuruluş amaçları nelerdir?” (s.17) sorusu bulunmaktadır. TEMA’nın kuruluş amaçlarından biri de insanlara doğa sevge kazandırmaktadır. Soruyu destekler nitelikte sayfa 16’da “*Doğal ormanları korumak, ağaçlandırma çalışmaları yaparak topluma ağaç sevgisi aşılamak*” ibaresi bulunmaktadır.

Sevge değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Dünyanın farklı ülkelerinden ve ülkemizin farklı illerinden törene gelen çocuklar birbirleriyle tanıştılar ve kaynaştılar. Ülkemize gelen misafir öğrenciler en güzel şekilde ağırlandılar. Çocuklar birbirlerine sevgi ve saygıyla yaklaştılar...” (s.17). İlgili metinde sevgi değerinden söz edilerek sevgi değerine doğrudan yer verilmiştir.

Şekil 4.54. 6. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Görselde köpeğini seven bir kadın yer almaktadır. Hayvan sevgisine yer verilmesinin yanı sıra görsel sevgi değeriyle ilgili olan tutum ve davranışlardan merhametli olma ifadesini de içermektedir (Şekil 4.54).

Sevgi değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.55. 7. sınıf SBDK’de sevgi değerine ilişkin örnek

Görselde (s.19) baba ve oğlun sevgi ve mutluluk çerçevesinde gerçekleştirdiği diyalogunu içermektedir. Birbirlerine vakit ayırmaları aile birliğine de önem verdiklerinin göstergesidir. Baba kendisine gösterilen sevgiye karşılık samimi bir davranış sergilemiştir. Tüm bu tutum ve davranışlar ise sevgi değeri ile ilgilidir (Şekil 4.55).

Kitapta sayfa 117’de Ali Sabir’in göç hikayesinin anlatıldığı metinde “*Ayrıca, Sacide’nin omzuyla boynu arasından başka yerde uyumayan kedisine, Alemdar’ın yavrularına da sahip çıktığı köpeğe vermeleri gereken sevgileri vardı. Bunlara engel olsalar çocuklar daha çok ayrılık acısı yaşayacaklardı.*” cümleleriyle sevgi değerine ait davranışlardan vefalı olma ifadesiyle sevgi değerinin önemi vurgulanmıştır.

4.5.8 Sorumluluk Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

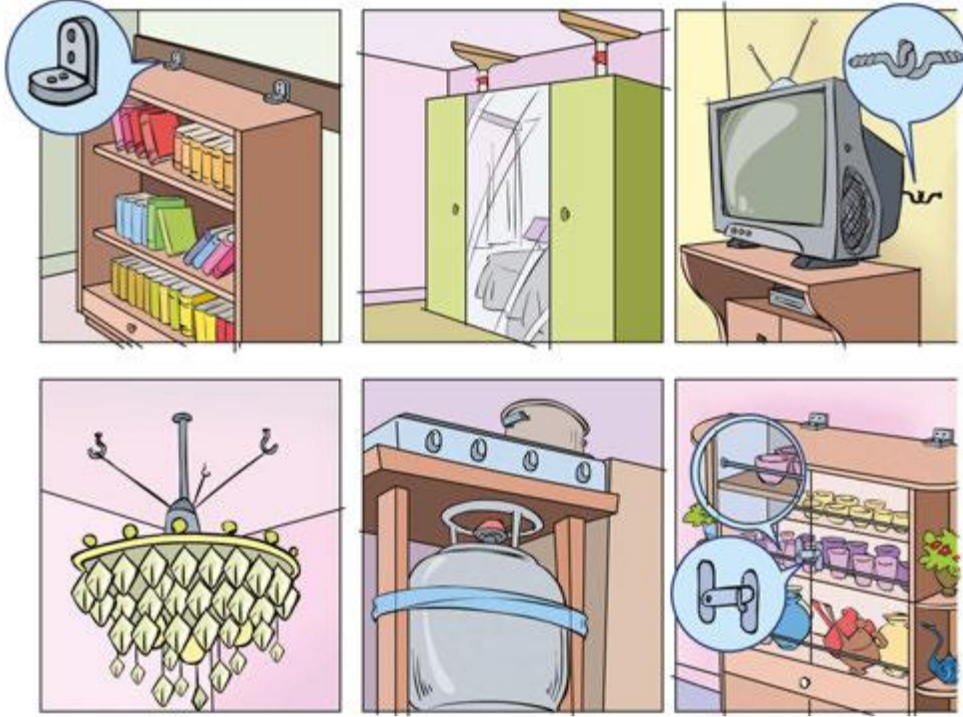
Ders kitabında metin, soru ve görsel bölümde sorumluluk değerinin bulunma durumuna ait elde edilen bulgular Tablo 4.43’te verilmiştir.

Tablo 4.43: Sorumluluk değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Sorumluluk Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	39	11	8	58	46,4
5. Sınıf	21	12	2	35	28
6. Sınıf	12	5	3	20	16
7. Sınıf	11	0	1	12	9,6
Toplam	83	28	14	125	100

Tüm ders kitapları incelendiği zaman sorumluluk değeri %46,4 oranıyla en çok 4. Sınıf SBDK’de, %16 oranıyla en az 6. Sınıf SBDK’de yer almıştır. Sevgi değeri sadece 7. Sınıf SBDK, soru bölümünde yer almamıştır. En çok metin bölümünde (f=83) yer alan bu değer en az görsel bölümde (f=14) bulunmuştur.

Sorumluluk değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

şekil 4.56. 4. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin rnek

Görselde (s.87) insanların deprem sırasında oluşabilecek zararlardan en hafif şekilde kurtulabilmesi için deprem öncesinde yapılabileceklerini içermektedir. İnsanların sorumluluklarından biri olan bu konu sorumluluk değeri ile ilgilidir (şekil 4.56).

“Alışverişlerden sonra fiş veya fatura almak bir vatandaşlık görevidir. Çünkü satın aldığımız ürünler için ödediğimiz paranın bir bölümünü vergiler oluşturur. Bu vergilerin devletimizin hazinesine ulaşabilmesi biz vatandaşların fiş veya fatura istemesiyle mümkündür...”(s.136). İlgili metinde alışverişler sonunda fiş veya fatura almanın vatandaşlık görevi olduğu yani insanların sorumlu olduğu konulardan biri olduğu belirtilerek sorumluluk değerine değinilmiştir.

“Sorumluluk sahibi bireylerin günlük hayattaki davranışlarına hangi örnekleri verebilirsiniz?” (s.157). Soru cmlisiyle öğrencilerden sorumluluk sahibi bireylerin davranışlarına örnekler istenerek, sorumluluk değerine doğrudan yer verilmiştir.

Sorumluluk değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“...Biz araştırmalarımızı Nobel’i kazanmak için yapmıyoruz. Ben sadece meraklıyım ve bir şeyleri keşfetmek istiyorum. Ben ülkemizi çok seviyorum ve ülkem için bir şeyler yapmak istiyorum. Nobel almak için araştırma yapacağım, demeyin; insanlık için, toplum için bir şeyler yapacağım deyin.” (s.103). Aziz Sançar’ın bir konuşmasında yer alan bu sözlerinde sorumluluk değeriyle ilgili olan kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma ibaresi göze çarpmaktadır.

“Sizce toplumun bu ihtiyaçları nasıl karşılanır? Bu ihtiyaçları karşılamak kimin görevidir?” (s.142). Soru ifadesinde toplumun ihtiyaçlarını karşılamamanın kimin sorumluluğunda olduğu sorularak öğrencilere sorumluluk değerine yönelik hatırlatma yapılmış ve sorumluluk değeriyle ilgili olan kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma davranışına yer verilmiştir.

Şekil 4.57. 5. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek

Görselde (s.154) oy kullanan bir vatandaş yer almaktadır. İlgili görsel ile birey vatandaş olma sorumluluklarından birini yerine getirerek kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma davranışını gerçekleştirmiştir (Şekil 4.57).

Sorumluluk değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

şekil 4.58. 6. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin rnek

Grsele (s.171) yönelik metinde insanların sorumsuz davranışları sonucunda su kirliliğinin oluşarak diğer canlıların yaşamını tehdit ettiğine değinilmiştir. Sorumsuzluk rneği üzerinden sorumluluk değerinin önemine değinilmiştir. Görsel çevresine karşı sorumlu olma tutum ve davranışını ifade etmektedir (şekil 4.58).

“Alışveriş yaptıktan sonra neden fiş almalyız?” (s.182) sorusunun altında yer alan metinde “...Alışverişten sonra fişimizi veya faturamızı alarak vergimizi dediğimizi belgelendirdik. Vergimizi ödemek bizler için bir vatandaşlık sorumluluğudur. dediğimiz paranın belli bir miktarını devlet, mağaza sahibinden vergi olarak alacaktır.” ifadeleri yer alarak sorumluluk değerine değinilmiş ve sorumluluk değerine yönelik bu soru hazırlanmıştır.

“Ömer Halisdemir, 15 Temmuz darbe girişiminin engellenmesinde son derece etkili olmuş, darbe girişiminin seyrini değiştirmiş ve darbeye karşı direnişin temsili hâline gelmiş önemli bir kişidir. Darbe girişimi esnasında çok önemli ve stratejik bir yerde bulunan mer Halisdemir, komutanından aldığı talimatı hiç tereddüt etmeden, hayatı pahasına yerine getirmiş ve olay yerinde şehit edilmiştir. Vatani ve demokrasi için hiç çekinmeden canını ortaya koyan mer Halisdemir’e teşekkürü borç bilmeliyiz.” (s.216). 15 Temmuz günü mer Halis Demir’in vatani için yaptıklarına yer verilen bu metinde Halis Demir’in yapmış olduğu davranış sorumluluk değeriyle ilgili olan kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma davranışına yöneliktir.

Sorumluluk değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları Şu Şekildedir:

Şekil 4.59. 7. sınıf SBDK’de sorumluluk değerine ilişkin örnek

Görsel (s.27) ile ilgili metin “*Kitle iletişim araçları, halkı, tarafsız ve doğru bir şekilde bilgilendirmekle yükümlüdürler. Görselde yer aldığı gibi haber yapanlar sorumluluklarını yerine getirmemiş hatta kötüye kullanmış olurlar.*” cümlelerini içermekte ve metinde sorumluluk değerine yönelik olan tutarlı, güvenilir olma tutum ve davranışlarının gerçekleşmediği belirtilmiştir (Şekil 4.59).

“Helal kazanç için çalışmak, ilim sahibi olmak, edepli olmak, güzel ahlak sahibi olmak, namazı vaktinde kılmak, haramlardan kaçınmak, yalan söylememek, kusurları örten olmak, iyi arkadaş seçmek, alışveriş adabına uymak, bir meslek sahibi olmak...” (s.166). Ahiliğin ilkelerinden bazıları olan bu unsurlar önemli sorumluluk gerektiren davranışlardır. Bu unsurlarla öğrenciye sorumluluk değeri ve sorumluluk değeriyle ilgili olan kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme tutum ile davranışlarına yer verilmiştir.

4.5.9 Vatanseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında bulunan metin, soru ve görsel bölümlere ait vatanseverlik değeriyle ilgili ulaşılan veriler Tablo 4.44’te verilmiştir.

Tablo 4.44: Vatanseverlik değerinin sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Vatanseverlik Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	37	15	6	58	31,9
5. Sınıf	25	8	9	42	23,1
6. Sınıf	15	8	7	30	16,5
7. Sınıf	26	16	10	52	28,6
Toplam	103	47	32	182	100

Vatanseverlik değeriyle ilgili ulaşılan bulgulara göre %31,9 oranıyla en fazla 4. Sınıf SBDK’de en az %16,5 oranıyla 6. Sınıf SBDK’de görölmüştür. Ders kitaplarının tümünde ve ilgili bölümlerin hepsinde vatanseverlik değerine rastlanılırken kitapların toplamında 103 defa metin, 47 defa soru ve 32 defa görsel bölümde vatanseverlik değerine yer verilmiştir.

Vatanseverlik değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Çevrenizde gördüğünüz ve etnografya müzelerinde sergilenmesi gerektiğini düşündüğünüz nesnelere hangi örnekleri verebilirsiniz?” (s.40). soru cümlesiyle öğrencilerin tarihsel mirasa duyarlı olmaları konusunda dikkatleri çekilerek vatanseverlik değeri hissettirilmeye çalışılmıştır.

Şekil 4.60. 4. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

Çanakkale Cephesi’nde Mustafa Kemal’in Türk askerleriyle birlikte vatani savunmak için

bulunduğu bu görsel (s.49) vatanseverlik değeriyle ilgilidir. Vatani için mücadele etmek toplumunu önemsedğini gösterir. Toplumu önemseme tutumu ise vatanseverlik değeriyle ilgili tutum ve davranışlar arasındadır (Şekil 4.60).

“Maraş’taki Fransız-Ermeni askerleri 31 Ekim 1919 günü evlerine gitmekte olan Türk kadınlarına saldırdılar. Kadınları korumak isteyen Çakmakçı Sait’i de şehit ettiler. Bunun üzerine Sütçü İmam adıyla bilinen Maraşlı bir vatansever hızla dükkânından çıkarak askerlerden birini öldürdü. Bu olaydan sonra Sütçü İmam, gündüzleri köy köy dolaşarak düşmana karşı direniş çağrısı yaptı. Geceleri ise şehre inerek düşmana karşı yürütülen mücadeleye yardım etti. Maraş savunmasına katılıp şehrin kurtuluşuna önemli katkılarda bulundu.” ders kitabı sayfa 53’te yer alan Sütçü İmam ile ilgili bu metinde Sütçü İmam’ın toplumu önemseme, sadık olma gibi vatanseverlik değerine yönelik olan davranışlarından söz edilerek ilgili değere doğrudan yer verilmiştir.

Vatanseverlik değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Verilen mücadelenin ne kadar büyük olduğunu ve bu mücadelede henüz bizim yaşlarımızda olan birçok çocuk kahramanın görev yaptığını öğrendim. Bu mücadelenin içinde olan tüm insanlara karşı büyük bir minnet borcumuzun olduğunu; bu borcun da vatanımızı sevip çok çalışarak, onu daha güzel günlere taşıyarak ödeneceğini düşünüyorum.” (s.12). Alp, bu sözlerinde vatanını koruyan insanlara borçların çalışılarak ödenilebileceğine değinmiştir. Çalışkan olma tutum ve davranışı vatanseverlik değeriyle ilgilidir.

“Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım! Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan İstiklâl Marşı’mızın bu dizesinde vurgulanmak istenen düşünce nedir? Yorumlayınız.” (s.155). Soru cümlesiyle vurgulanmak istenilen değer vatanseverlik değeri olmuştur. İstiklal Marşı bağımsızlık mücadelesi sırasında yazılarak Mehmet Akif’in bu sözünde bağımsızlık vurgusu yapılmaktadır; vatanına olan sevgisi ve toplumu önemsemesi ise vatanseverlik değeriyle ilgilidir.

Şekil 4.61. 5. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

Görselde (s.174) Mostar Köprüsü’nün görselini içermektedir. Görsel “*Mostar Köprüsü’nün yeniden yapımı Dünya Bankası ve UNESCO iş birliği ile Karayolları Genel Müdürlüğü’nün teknik danışmanlığında bir Türk firması tarafından gerçekleştirilmiştir. Yeniden yapımı 2004 yılında tamamlanan köprü, 2005 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır.*” sözleriyle desteklenerek vatanseverlik değerine ait olan tarihsel mirasa duyarlı olma davranışına yer verilmiştir (Şekil 4.61).

Vatanseverlik değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“*Millî bayramlarımızın, ülkemizin her tarafında coşkuyla kutlanmasının toplumsal birlikteliğe katkıları nelerdir?*” (s.13). Milli bayramlar ülkemizde bağımsızlık için verilen zorlu mücadele sonucunda elde edilen zaferle kutlanılan anlamlı günlerdir. Ayrıca milli bayramlarda ülkemiz ve toplumumuz için kendini feda eden gazi ve şehitlerimizi de anmaktayız. Bu nedenlerle milli bayram kavramı vatan sevgisini çağrıştırarak, vatanseverlik değerini içermektedir.

“... ”

Zeynep: Babacığım, bana söz verdiğiniz bisikleti aldığınız için teşekkür ederim.

Selim Bey: Canım kızım, ben de yıl boyunca derslerindeki gösterdiğin gayret ve başarılı çalışmalar için teşekkür ederim.” (s.26). Zeynep ve Babası Selim Bey arasındaki diyalogta Zeynep’in çalışarak derslerini başarıyla geçmesi sonucu babasının ödül olarak ona bisiklet alması yer almaktadır. Çalışkan olma davranışı vatanseverlikle ilgili davranışlar arasındadır.

Şekil 4.62. 6. sınıf SBDK’de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

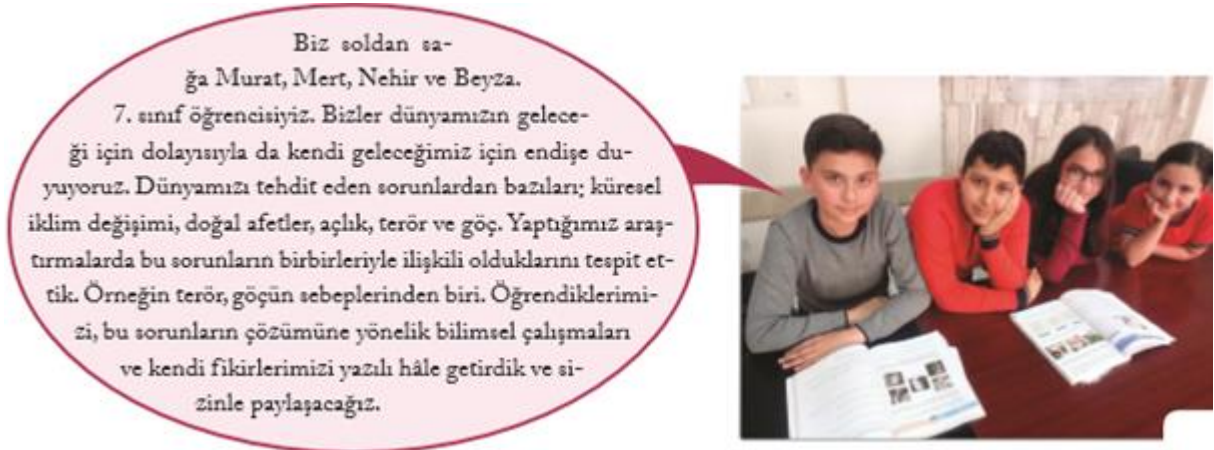
Görselde (s.217) sadık olma, toplumu önemseme gibi vatanseverlik değerine ait olan tutum ve davranışlarıyla vatani için mücadele eden, gazi ve şehit olan vatanseverler için TÜBİTAK tarafından hazırlanmış olan bir anma yazısı yer almaktadır (Şekil 4.62).

Vatanseverlik değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Kültürel miras ifadesinden ne anlıyorsunuz? Örnek vererek açıklayınız.” (s.42) soru ifadesiyle öğrencilerden gelenek görenek, müzik, halk oyunları gibi geçmişimize ait kültürel miraslarımıza örnek vermeleri istenerek vatanseverlik değeri vurgulanmıştır. Kültürel miras ise geçmiş kuşaklar tarafından oluşturulan ve gelecek kuşaklara aktarılan uluslararası değerlere sahip eserler olduğu için burada öne çıkan tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma ifadesi ile vatanseverlik değeridir.

“Devlet savaş ilan etmiş. Düşman, sınır boylarımıza gelmiş, vatan toprağını çiğnemeye hazırlanıyor. Vatan toprağı tehlikede olsun da ben evimde rahat döseğimde yatayım. Nasıl olur? Vatan toprağı tehlikededir. Beni yüce kudret sahibi yarattı. Vatanım büyüttü. Ben açtım, karnımı vatan doyurdu. Üzerimde hiçbir giysi yoktu, vatan sayesinde giyindim. Bedenim vatan toprağından, nefesim vatan havasından. Bir defa düşün. Vatanımız sayesinde herkesin hakkı, hukuku ve hayatı korunuyor.” (s.152). Namık Kemal’in Vatan yahut Silistre adlı kitabının bir bölümünden alınan bu yazı vatanseverlik değeriyle ilgili olmaktadır.

Metinde vatanın onun için anlam ve önemine değinerek vatan sevgisinden bahsetmiştir.

Şekil 4.63. 7. sınıf SBDK'de vatanseverlik değerine ilişkin örnek

Ders kitabı sayfa 218'de yer alan bu görselde hem öğrencilerin çalışkan olduğu hem de içinde buldukları toplumu önemsediklerini göstermektedir. Her iki davranış da vatanseverlik değeriyle ilgilidir (Şekil 4.63).

4.5.10 Yardımseverlik Değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alma Durumu

Yardımseverlik değerine ilişkin kitap incelemeleri sonucunda elde edilen veriler Tablo 4.45'te verilmiştir.

Tablo 4.45: Yardımseverlik değerinin Sosyal Bilgiler Ders Kitapları'nda yer alma durumlarına ilişkin bulgular

Yardımseverlik Değeri	Metin (f)	Soru (f)	Görsel (f)	Toplam (f)	Toplam (%)
4. Sınıf	23	5	7	35	35,7
5. Sınıf	9	3	5	17	17,3
6. Sınıf	14	5	5	24	24,5
7. Sınıf	13	5	4	22	22,4
Toplam	59	18	21	98	100

Yardımseverlik değeri ile ilgili ulaşılan verilere göre en çok %35,7 oranıyla 4. Sınıf SBDK'de, en az %17,3 oranıyla 5. Sınıf SBDK'de rastlanılmıştır. Yardımseverlik değerine tüm kitapların toplamında 98 defa yer verilmiştir.

Yardımseverlik değerine ilişkin 4. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

Şekil 4.64. 4. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

“Anne babasını kaybetmiş çocuklara yardımcı olmak için neler yapılmasını istersiniz? Neden?” (s.27) sorusu ile yardımseverlik değerine ders kitabında doğrudan yer verilmiştir (Şekil 4.64).

Kitapta sayfa 35’te yer alan görsellerde öğretmenin verdiği ödevi tamamlamak için büyük annesinden yardım alan bir çocuk yer almaktadır. Görselle ilgili olan metinde geçen “Öğretmenimiz bu konuda aile büyüklerimizle görüşmeler yaparak onlardan yardım alabileceğimizi söylemişti. Bunun üzerine ben de aile mizin en yaşlı üye lerinden olan babaannem ile bir sözlü tarih çalışması yapmaya karar verdim. Babaannemden bu konuda yardım sözü aldıktan sonra da hemen hazırlıklara başladım.” ifadeleri görseli destekler niteliktedir.

“...Markete gidince evde yaptığımız listedeki ürünleri anneme okuyarak ona yardımcı oldum. Annem de okuduklarımı raflardan alıp sepete koydu. Bir yandan da bana, bir ürünü satın alırken nelere dikkat etmem gerektiğini anlattı.” Bilinçli Tüketici Olalım konusu sayfa 132’de yer alan bu ifadelerde yardımseverlik değeriyle ilgili olan işbirliği yapma davranışına yer verilmiştir.

Yardımseverlik değerine ilişkin 5. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“İhbar üzerine gelen itfaiye ekipleri yangına müdahale ederek çevredeki vatandaşların da yardımıyla alevleri söndürdü.” sayfa 83’te yer alan metinde geçen ilgili cümlelerde

itfaiye ve halkın yangını söndürmek için iş birliği yaptığından söz edilmiştir. İş birliği yapma yardımseverlik değeriyle ilgili davranışlar arasındadır.

Şekil 4.65. 5. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

Ders kitabı sayfa 145’te yer alan görselde yardım hazırlığı yapan Türk Kızılay görevlileri bulunmaktadır. Türk Kızılay’ı ile işbirliği yapma, merhametli olma, paylaşma gibi yardımseverlik değeriyle ilişkili tutum ve davranışlara akıllara gelmektedir. Bu nedenle Türk Kızılay’ı yaptığı faaliyetleri ile Türkiye’de yardımseverlik değerine ilişkin en önemli örneklerdendir (Şekil 4.65).

Yardımseverlik değerine ilişkin 6. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“İnsanların yardımlaşma ve dayanışma içinde olması niçin önemlidir?” (s.21). Yardımlaşma ve işbirliğinin önemi hakkında sorulan bu soru öğrencileri yardımseverlik değeriyle ilgili düşünmeye yöneltmiştir.

“... Oğuz Kağan büyük bir toy verdi. Çağırılan çağırılmayan birbirine danışıp geldiler. Türülü aşlar, tepeleme etler, ırmak gibi kıymıklar yenilip içildi. Çok güzel eğlence, yeme içme oldu.” (s.41). Tarihe Yolculuk ünitesi olan Ünite 2’de bulunan Oğuz Kağan Destanı’na ait bu bölümde Oğuz Kağan’ın misafirperver olduğu ve misafirperverlik davranışına yer verildiği görülmektedir.

Misafirperver olma yardımseverlik değeriyle ilgili davranışlar içerisindedir.

Şekil 4.66. 6. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

Ders kitabı sayfa 130’da mülteciler için Kilis’te devletimiz tarafından kurulan bir mülteci kampının fotoğrafı bulunmaktadır. Devletimizin yardıma muhtaç insanlara yardım ettiğini gösteren bu fotoğrafta vurgulanmak istenilen değer yardımseverlik değeri olmuştur (Şekil 4.66).

Yardımseverlik değerine ilişkin 7. sınıf SBDK’de yer alan örneklerden bazıları şu şekildedir:

“Her yaylada bir misafir odası, daha doğrusu tek bir odadan oluşan ayrı bir ev var. Burası misafirler için ayrılıyor. Yayla sahibi ve çevresindeki birkaç erkek bizi odanın önünde bekliyor. Uzaktan kervanımızı fark eden yayla sakinleri odayı süpürmüş, su getirmiş ve minder sermişler. Yaylalarda yiyecek içecek istemeniz gerekmiyor, onlar kendiliğinden bunları size ikram ediyorlar. Türk halkı ne kadar da iyi kalpli, misafirperver ve içten.” (s.82). Bella Hovard bu cümlelerinde Osmanlı halkının misafirperverliğinden söz etmiştir. Yardımseverlik değeriyle ilgili olan tutum ve davranışlar arasında misafirperver olma ifadesi de bulunmaktadır.

“Günümüzde Osmanlı Devleti’ndeki yardım faaliyetlerine benzer çalışmalarını hangi kurum ve kuruluşlar yapmaktadır?” (s.85). Soru cümlesi ile günümüzde bulunan kurum ve kuruluşların yaptıkları yardım faaliyetlerinin neler olduğu sorulmuştur. Yardım faaliyetlerinin tümü yardımseverlik değeriyle ilgilidir. Dolayısıyla soruda yardımseverlik değerine yöneliktir.

Şekil 4.67. 7. sınıf SBDK’de yardımseverlik değerine ilişkin örnek

Sadaka taşının yer aldığı görselle (s.162) ilgili “*Bir yardımlaşma ve dayanışma aracı olan sadaka taşlarının Osmanlı Devleti’nin sosyal hayatında önemli yeri vardı. Sadaka taşları ince düşünülmüş bir yardım vasıtası idi ki o taşa uzatılan bir elin oraya yardım koymak için mi yoksa yardım almak için mi girdiğini bilemezsiniz. Sadaka taşlarına yardım bırakan da yardım alan da genellikle akşamın karanlık saatlerini tercih ederdi. Yardım alan kişiler de ihtiyacı kadarını alırdı. Hatta öyle ki 17. yüzyılda İstanbul’a gelmiş olan bir Fransız seyyah bu taşlardan birinin başında bir hafta beklemesine rağmen bırakılan yardımları almak için kimsenin uğramadığını yazmıştır.*” ifadeleri yer almaktadır. Dolayısıyla ilgili görsel yardımseverlik değerini destekler yöndedir (Şekil 4.67).

BÖLÜM V

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Tartışma ve Sonuç

Araştırmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanan, “MEB Yayıncılık, Ata Yayıncılık, Tuna Matbaacılık, Anadol Yayıncılık ve Ekoyay Eğitim Yayıncılık” tarafından hazırlanan, 2018 yılından itibaren beş yıl süre ile okullarda okutulmaya devam edilen ilk ve ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında MEB tarafından belirlenmiş olan kök değerlere (adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sorumluluk, öz denetim, vatanseverlik, sevgi ve yardımseverlik) nasıl ve ne şekilde yer verildiği incelenmiştir.

MEB ile yayınevleri tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesi sonucu elde edilen verilere göre; MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında öne çıkan kök değer adalet iken, yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında öne çıkan kök değer vatanseverliktir. MEB tarafından hazırlanan 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının toplamında adalet değerine 142 defa, yayınevleri tarafından hazırlanan 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının toplamında vatanseverlik değerine 182 defa yer verilmiştir. Bu araştırma sonucu ile tutarlı bir şekilde; Aral (2008), Balık (2016), Eken ve Öksüz (2019) de ders kitaplarında en sık yer verilen değerlerden birinin vatanseverlik olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında bu araştırmada MEB tarafından hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarında en fazla adalet değerine yer verilmiş olması dikkat çekici farklı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan özellikle “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki kazanımların ayrıntılı işlenilmesi ve ders kitaplarında değeri içerecek şekilde metin, görsel ve sorulara yer verilmesi ile açıklanabilir.

Kırmızı (2014), Pilav ve Erdoğan (2016), Öztürk ve Özkan (2018) ve Baki (2019) tarafından yapılan çalışmalarda; ders kitaplarında en fazla yer verilen değer sevgi değeri, Doğan ve Gülüşen (2011), Avcı ve Faiz (2018) ile Kuzucu (2018) tarafından yapılan çalışmalarda ise ders kitaplarında en fazla yer verilen değer sorumluluk değeri olduğu tespit edilmiştir. Ders kitabı inceleme kriterlerinin, incelenilen ders kitaplarının farklılığı, öğretim programındaki

güncellemeler, araştırmaya konu olan değerlerin farklılığı, bu çalışma ile ilgili araştırmalarda elde edilen sonuçların farklı olmasının sebepleri olarak gösterilebilir.

Araştırma kapsamında incelenen ders kitaplarının tümünden elde edilen veriler neticesinden en az yer alan değerlerin dürüstlük ve sabır olduğu tespit edilmiştir. Çapoğlu (2014), Çapoğlu ve Okur (2015) tarafından yapılan çalışmalarda ders kitaplarında en az yer verilen değerlerin doğruluk ve cesaret, Balık (2016) tarafından yapılan çalışmada en az yer verilen değerlerin doğruluk ve dürüstlük, Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2018) tarafından yapılan çalışmada en az yer verilen değerlerin dürüstlük ve sabır olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonucunda; MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında kök değerlerin sıralaması çoktan aza olacak şekilde; adalet, sorumluluk, saygı, dostluk, yardımseverlik, sevgi, vatanseverlik, öz denetim, dürüstlük ve sabır değerleri iken; yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında kök değerlerin sıralaması çoktan aza olacak şekilde; vatanseverlik, adalet, sorumluluk, saygı, dostluk, yardımseverlik, sevgi, öz denetim, dürüstlük ve sabır değerleri olmuştur. Bu değerler arasında öz denetim, dürüstlük ve sabır kök değerlerinin ders kitaplarında çok az yer alması dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum; öz denetim, dürüstlük ve sabır değerlerine Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özellikle önemli bir içeriğini oluşturan kazanımlarda yeterince yer verilmemesi ya da kazanımlarla ilişkilendirilmemesi ile açıklanabilir.

Araştırma sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarında tüm kök değerlere yeterince yer verilmediği ortaya çıkmıştır. Yapılan alanyazın taramasında kök değerlerin tümüne yönelik MEB yayınevi ve özel yayınevlerine ait SBDK incelemesi yer almazken, 2011 yılında Topkaya MEB ve özel yayınevlerine ait SBDK'de programın belirlediği değerlere ne şekilde yer verildiğini ortaya koymak amacıyla, Temizkan, Yırtıcı ve Ergün'ün (2020) ise 2018-2019 eğitim öğretim yılında kullanılmak üzere MEB ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan Türkçe ders kitaplarında yer alan değerlere yönelik çalışma yaptıkları görülmüştür. Araştırmalarda, kök değerlerden ziyade dersin öğretim programında (Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Ders Öğretim Programları) yer alan değerler açısından sınırlı sayıda kitap incelenmiştir. Bu araştırmaların sonucunda da ders kitaplarında tüm değerlere yeterince yer verilmediği vurgulanmıştır.

MEB ve yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitapları incelendiği zaman değerlerin metin, soru ve görsel bölümlerde yer alma yoğunluğu metin, soru ve görsel bölümler olacak şekilde sıralanmıştır. Hatay Uçar (2019) ve Erbaş (2021) tarafından yapılan araştırma ulaşılan bu sonucu destekler niteliktedir. MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında metin bölümünde 470 defa, görsel bölümde 285 defa ve soru bölümünde 194 defa olmak üzere toplamda 949 defa kök değerlere yer verildiği tespit edilirken yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında 796 defa metin bölümünde, 288 defa görsel bölümde ve 253 defa soru bölümünde olmak üzere toplamda 1337 defa kök değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. İlgili bölümlere göre kök değerlerin dağılımı kitaplarda eşit şekilde yapılmadığı görülmüştür.

Kök değerlerin dolaylı ve doğrudan yer alma durumları ise MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarında 490 defa doğrudan 459 defa dolaylı bir biçimde olmak üzere, yayınevleri tarafından hazırlanan ders kitaplarında 332 defa doğrudan 632 defa dolaylı olarak yer almıştır. Son olarak ünitelere göre dağılımlarıyla ilgili ulaşılan verilere göre hem MEB yayınevi hem de özel yayınevleri tarafından hazırlanan kitaplarda kök değerlerin ünitelere göre dağılımında eşitsizlik söz konusudur. Bazı kök değerler bir üniteye yoğunlaşırken, bazı kök değerlere üniteye hiç yer verilmemiştir. Bazı ünitelerde sadece belli kök değerlere yer verilirken diğer kök değerler göz ardı edilmiştir. Bu durum Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan öğrenme alanların içeriklerinin farklı olması ile açıklanabilir.

5.2 Öneriler

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen verilere göre sunulan öneriler şu şekildedir:

- a) MEB yayınevi ve özel yayınevleri tarafından hazırlanan SBDK'de kök değerlere ders kitaplarında daha açıkça ve doğrudan şekilde yer verilerek öğrencinin değeri anlaması ve kavraması kolaylaştırılabilir. Özellikle 6. ve 7. sınıf SBDK'lerde dolaylı şekilde verilen değerler tam olarak anlaşılammakta, değer ikinci planda kalmaktadır.
- b) Bazı değerler ders kitaplarında yer alan ünitelerde hiç yer almazken bazı değerler üniteler içerisinde fazlasıyla yer almıştır. Bu sebeple değerler arasındaki dağılım daha eşit olacak şekilde yapılabilir.

- c) Değerlere genellikle metin bölümlerinde yer verilerek soru ve görsel bölümlerde daha az yer verilmiştir. Oysaki sorulan sorulara yönelik öğrenciyi düşündürmeye yönlendirmek öğrencinin yeni şeyler öğrenmesini daha kolay şekilde sağlarken, görsellerde yer alan değerler ise öğrencinin ilgi ve odak noktasını daha çok çekmektedir. Bu amaçla değerlerin ilgili bölümlere dağılımı eşit şekilde yapılabilir. Örneğin, 7. sınıf ders kitaplarında kök değerleri destekleyecek ilgi çekici görseller eklenerek, öğrencilerin daha fazla üzerine düşünmelerini sağlayacak sorular ilave edilebilir.
- d) Değerlerin üniteler içerisinde ve ünitelerde bulunan metin, soru, görsel bölümlerde doğrudan ve dolaylı olarak yer alması, tüm değerlerin ders kitaplarında yeterince yer alması amacıyla kitap inceleme kriterleri güncellenebilir.
- e) Dürüstlük, öz denetim, sabır gibi öğrencinin yaşamına fazlasıyla anlam katabilecek değerlere ders kitaplarında daha fazla yer verilebilir ve diğer değerlerle dağılımı dengeli olacak şekilde kitaplarda güncelleme yapılabilir.
- f) Ders ve yardımcı materyallerde değerlerin metin, görsel ve soru bölümlerinde bütüncül bir şekilde nasıl daha iyi verilebileceğine yönelik çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteşme derecesinin değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Sosyal bilgilerde değerler ve öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s. 335-360). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Aktan, O. ve Padem, S. (2013). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında kullanılan okuma metinlerinde yer alan değerler. *Asya Öğretim Dergisi*, 1(2), 44-55.
- Aktepe, V. ve Gündüz, M. (2018). Değerler eğitimi. Eds.: V. Aktepe ve A. Uzunöz, *Özel öğretim yöntemleri içinde* (s.69-105), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Albayrak, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Aral, D. (2008). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Aspin, D. N. (2007). The ontology of values and values education. Eds.: David N. Aspin ve Judith D. Chapman). *Values education and lifelong learning: Principles,policies, programmes* (s. 27-47). New York: Springer-Verlag New York Inc.
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 39-45. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/deerler-levleri-ve-ahlak>
- Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, ř. (2012). *Okullarda değerler eğitimi: Yöntemler, etkinlikler, kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22), 46-73.
- Babadoğan, C. (2003). Sorumlu davranış geliştirme stratejileri bağlamında öğrenen sınıf. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 121-136.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal davranış eğitim*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Baki Y. (2019). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin değer aktarımı açısından incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17(37), 109-146.
- Balcı, A., Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195-213.
- Balık, Z. D. (2016). *Hayat bilgisi öğretim programındaki değerler bakımından hayat bilgisi ders kitapları ile yüz temel eser listesindeki ulusal masalların karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Enstitüsü, Van.

- Başaran, T.E. (1992). *Yönetimde insan ilişkileri*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Batmaca, M. K. (2016). *Sınıf öğretmenlerinin 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde yer alan değerlerin öğretimine ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan sorunların değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Baysal, N. (2013). *Ortaokul sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimi uygulamalarının öğretmenler yönüyle değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bill R. (1998). What is values education - and so what?, *The Journal of Values Education*, 1-13, 5.
- Blake, N. L. (2011). *Lack of school values leave children behind: a study of the impact school mission statements have on academic achievement*. (Doktora tezi). Capella University, United States. Erişim Adresi: <https://www.proquest.com/openview/b72574d7daa3e2ec8c22240bcc5da390/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
- Bobaroğlu, M. (2002). *Aydınlanma sorunu ve değerler*. (s.66). İstanbul: Ayna Yayın evi.
- Bolay, S. H. (2007). Değerlerimiz ve günlük hayat. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 1(1), 12-19. Erişim adresi: https://media.dem.org.tr/dir/dem/dem/yayin/goruntuleme/20181207195235_0.pdf
- Bostrom, K. L. (1999). *The valueable child: teaching values at home and school*. Illinois: Addison Wesley Educational Publishers Inc.
- Brynildssen, S. (2002). *Character education though children's literature*. (ERIC Clearinghouse on Reading English and Communication). Erişim adresi: <https://www.ericdigests.org/2003-3/character.htm>
- Candan, D. G. ve Ergen, G. (2014). 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 134-161.
- Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Türk Araştırmaları Dergisi*, 2 (9), 429-436.
- Coşkun Keskin, S. (2007). *Sosyal bilgiler derslerinde empati becerilerine dayalı öğretim*

tekniklerinin kullanılması. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2. Baskı). USA: SAGE Publications. Erişim Adresi: [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=DLbBDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Creswell,+J.+W.+\(2007\).+Qualitative+inquiry+%26+research+design:+Choosing+among+five+approaches+\(+2.+Bask%C4%B1\).+USA:+SAGE+Publications.&ots=hq32eJUVx&sig=JUoElwXJYpHBGDFj9dE_dD9KOjE&redir_esc=y#v=onepage&q=case%20study&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=DLbBDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Creswell,+J.+W.+(2007).+Qualitative+inquiry+%26+research+design:+Choosing+among+five+approaches+(+2.+Bask%C4%B1).+USA:+SAGE+Publications.&ots=hq32eJUVx&sig=JUoElwXJYpHBGDFj9dE_dD9KOjE&redir_esc=y#v=onepage&q=case%20study&f=false)

Curriculum Development Council (2001). *Learning to learn: The way forward in curriculum development.* Hong Kong: Hong Kong SAR Government. Erişim Adresi: <https://www.edb.gov.hk/en/curriculum-development/cs-curriculum-docreport/wf-in-cur/index.html>

Çağlar, A. (2005). Okul öncesi dönemde değerler eğitimi. *Erken çocuklukta gelişim ve değerlerde yeni yaklaşımlar 2.* (Ed.: Sevinç). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41.

Çapoğlu, E. ve Okur, A. (2015). Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki şiirlerde yer alan değerler. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 90-104.

Çelikkaya, T. ve Kürümlüoğlu, M. (2018). Yeni sosyal bilgiler programında 4. ve 5. sınıfta kazandırılması hedeflenen değerlere ilişkin kazanımların içeriğe yansımaları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(36), 7-38.

Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.

Demirel, D. (2017). *Psikosomatik bozukluklar ve öz-denetim arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demirutku, K. (2017). *Değerlerin edinilmesinde ailenin rolü.* Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Aile Eğitim Programı Kitapçığı.

Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji: kuramlar ve sorunlar.* Ankara: PegemYayıncılık.

Doğan, B. ve Gülüşen, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki (6–8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102.

Doğanay, A. (2006). Değerler eğitimi. Ed.: C. Öztürk, *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*, s. 255-286. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Doğanay, A. (2012). Değerler Eğitimi. Ed.: Cemil Öztürk, *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 225-256). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Engin, G. (2014). *Türkçe ve beden eğitimi öğretim programları ile bütünleştirilmiş değerler eğitimi programının etkililiği*. (Doktora Tezi). 18 Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Erbaş, A. A. (2021). Sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 23-40.
- Erden, M. (2000). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ersoy, F. (2019). Türk eğitim ve kültür tarihinde değer eğitimi. Ed.: S. Z. Genç ve A. Beldağ, *Karakter ve değer eğitimi içinde* (s. 184). Ankara: Pegem Akademi.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Evin, İ. ve Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programının ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-30.
- Faiz M. ve Avcı, E. K. (2018). 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları “etkin vatandaşlık” öğrenme alanında yer alan becerilerin ve değerlerin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi (IJONASS)*, 2(1), 1-21.
- Fichter, J. (2016). *Sosyoloji nedir?* (Çev. N. Çelebi). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Giesecke, H. (2004). *Was kann die schule zur werterziehung beitragen?* Gruehn, Sabine/Kluchert, Gerhard/Koinzer, Thomas (Hrsg.): Was Schule macht. Schule, Unterricht und Werteeziehung: theoretisch, historisch, empirisch. Achim Leschinsky zum 60.Geburtstag. Weinheim/Basel 2004, 235-246. Erişim adresi: <http://www.hermann-giesecke.de/schulwer.html>
- Göldağ, B. (2015). *Orta öğretim kurumlarında okul kültürü yoluyla değerler eğitimi*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Gömleksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134.
- Güçlü, H. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi açısından değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Gülmüş, R. (2015). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih konularında değer öğretimine ilişkin sınıf öğretmeni görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

- Hakam, K. A. (2018). Tradition of value education implementation in Indonesian primary schools, *Journal of Social Studies Education Research*, 9(4), 295-318.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- Hatay Uçar, F. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Robb, B. (2021). *What is values education – and so what?* Erişim adresi: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.468.8147&rep=rep1&type=pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2021). *Program*. Erişim adresi: https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklamasi-program.pdf
- Huitt, W. (2004). Values. *Educational Psychology Interactive*. Valdosta, GA: Valdosta State University. Erişim adresi: <http://www.edpsycinteractive.org/topics/affect/values.html>
- Ishii, M. (2010). *Implementing character education at public schools, focusing on sathya sai education in human values: a case study of sathya sai school, leicester, u.k. and india. Unpublished doctor of education*. San Francisco, California, United States. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/851705504?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>
- İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jones, T. M. (2009). Framing the framework: Discourses in Australia's national values education policy. *Educational Research for Policy and Practice*, (8), 35-57.
- Kanun (Milli Eğitim Temel Kanunu). (1973). *Resmi gazete*. Erişim Adresi: http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/08144011_KANUN.pdf
- Karacan, H. (2018). Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında yer alan milli ve evrensel değerlerin analizi. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 1-10.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kart, M. (2017). *Değerler eğitiminde bir model olarak ahilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Kasapoğlu, H. (2013). Okulda değer eğitimi ve hikâyeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 198, 97-

- Keskin, Y. (2010). Sosyal bilgiler derslerinde değerler eğitimin yeri ve önemi. *Eğitime Bakış*, 6(18), 68-72.
- Keskin, Y. (2016). Değer sınıflaması üzerine aksiyonel bir deneme. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (3), 1485-1510.
- Kılıç Şahin H. (2010). *İlköğretim okullarında sosyal bilgiler dersini yürüten 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin kazandırılmasına ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç, A. (2012). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler ders programındaki değerlerin kazanımla ilişkisi ve öğrenci çalışma kitaplarında yer alma düzeyleri. *Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi*, 29, 1593- 1612.
- Kırmızı, F. S. (2014). 4.sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinde yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(27), 217-259.
- Kirschenbaum, H., Harmin, M., Howe, L. ve Simon, S. B. (1977). In defense of values clarification. *The Phi Delta Kappan*, 58(10), 743-746. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/20298784>
- Kuş, Z., Merey, Z. ve Karatekin, K. (2013). İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 183-214.
- Kuşdil, M.E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı, *Türk Psikolojisi Dergisi*, 45, 59-76.
- Kuzucu, C. (2018). *İlkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi ile sosyal bilgiler ders kitaplarının temel insani değerler açısından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Lickona, T. (1977). *An Integrated approach to moral, value, and civic education with adolescents: An Analysis of current theory and practice and recommendations for program implementation*. The Adolescent Education Commission New Jersey Department of Education, January. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED137194.pdf>
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. NewYork: BantamBooks. [ED337451].
- Lipe, D. (1995). *A critical analysis of values clarification*. Apologetics Press, Inc. 230 Landmark Drive Montgomery, USA. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.524.89&rep=rep1&type=pdf>
- Lucas, L. D. (2009). *Character education as perceived and implemented by selected*

- middle school teachers of one rural county in West Virginia.* (Doktora tezi). West Virginia University, Morgantown, West Virginia, United States. Erişim adresi: <https://researchrepository.wvu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5530&context=etd>
- Lyons, S. (2003). *An exploration of generational values in life and at work* (Doktora Tezi). Carleton University, Kanada. Erişim adresi: <https://curve.carleton.ca/c3cc861c-e720-47a1-a33f-e8d570474474>
- Mcgowan, T., ve Guzzetti, B. (1991). *Edebiyat temelli sosyal bilgiler öğretimi* (Çev.: Ahmet Doğanay). Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/50131>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research* (3.baskı). San Francisco: A Wiley Imprint.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2017). *Değerler*. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Default.aspx>
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)*. Ankara. Erişim adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>
- Öksüz, H. İ. ve Eken, N. T. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Özdaş, F. (2013). *Ortaokullarda değerler eğitimi ve istenmeyen öğrenci davranışlarına ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Özen F. ve Hendekçi E. A. (2016). Türkiye’de eğitim denetimi alanında 2005–2015 yılları arasında yayımlanan makale ve tezlerin betimsel analizi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 619-650.
- Öztürk, T. ve Özkan, Z. S. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarındaki metin ve görsellerin değerler açısından incelenmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 172-204.
- Pilav, S. ve Erdoğan, Ş. (2016). Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(210), 351-371.
- Refshauge, H. A. (2004). *Values in NSW public schools*. NSW Department of Education and Training, Sydney. Erişim adresi: <https://education.nsw.gov.au/policylibrary/policies/values-in-nsw-public-schools>
- Roy, A. (2003). *Factor analysis and initial validation of the personal values inventory*. (Doktora tezi). Tennessee State University, USA. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/305251491>

- Safran, M. (2008). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Eds.: B.Tay, A.Öcal (s. 2-19). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen adaylarının değer tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi örneği, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25, 4. Erişim adresi: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.220.3674&rep=rep1&type=pdf>
- Schwartz, S. H. (1996). Value priorities and behavior applying a theory of integrated value systems. *The Psychology Of Values: The Ontario Symposium*, 8. Erişim adresi: <http://dspace.palermo.edu/dspace/bitstream/handle/10226/368/2Psico%2007.pdf;jsessionid=627E06C15DC47780FF7D667352682C7B?sequence=1>
- Sekhar, S. C. ve Emmaniel, R. (2012). Impart value-based education. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 1(1), 355-362.
- Shuttleworth, M. (2008). *Case study research design*. Erişim adresi: <https://explorable.com/casestudy-research-design>
- Smyth, J. C. (1996). *Environmental values and education*. Values in education and education in values (Eds.: J. M. Halstead ve M. J. Taylor). London: Falmer Pres. Erişim adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED393218.pdf>
- Suparka, D. P. ve Johnson, P. L. (1975). Values education: Approaches and materials, *Sosyal Bilimler Eğitimi Konsorsiyumu* (ERIC Document Reproduction Service No: ED103284). Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED103284>
- Temizkan, M., Yırtıcı, E. ve Ergün, A. (2020). Türkçe ders kitaplarında sosyal değerlerin görünümü. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 9(2), 769-794.
- Thornberg, R. (2008). The lack of professional know ledge in values education. *Teaching and Teacher Education*, 24(7), 1791-1798. Erişim adresi: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0742051X0800067X>
- Titus, D. N. (1994). Values education in American secondary school. *Kutztown University Education Conference*. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=ED381423>
- Topkaya, Y. (2011). *Sosyal bilgiler programında yer alan değerlerin ders kitaplarına yansımaya düzeylerinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Topkaya, Y. ve Tokcan, H. (2013). Sosyal bilgiler öğretim programının belirlediği değerlerin 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaya düzeylerinin karşılaştırılması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 4,10.

- Türk Dil Kurumu [TDK] (2021). *Türk Dil Kurumu sözlükleri*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Ulusoy, K. ve Arslan A. (2016). Değerli bir kavram olarak değer ve değerler eğitimi. Eds.: K. Ulusoy ve R. Turan, *Farklı yönleriyle değerler eğitimi içinde*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ulusoy, K. (2017). Hayat bilgisi dersinde değerler ve değerler eğitimi. Ed. B. Tay, *Etkinlik örnekleriyle hayat bilgisi öğretimi içinde* (s. 323-351). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K. (2019). *Karakter değerler ve ahlak eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Veugelers, W. (2010). Different ways of teaching values, *Educational Reviews*, 52, 37-46. Erişim adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00131910097397>
- Whitney, I. B. (1986). The status of values education in the middle and junior high schools of Tennessee, (Doktora tezi), Tennessee State University, Nashville. Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/303453651?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>
- Yarar Kaptan, S. (2019). Karakter ve değer eğitiminde yaklaşımlar, yöntemler ve teknikler. Eds.: S. Z. Genç ve A. Beldağ, *Karakter ve değer eğitimi içinde* (s. 146-147). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Yaşaroğlu, C. (2018). Öğretim programlarında değerler: hayat bilgisi dersi örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 725-733.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. 19, 499-522.
- Yeşilyurt, E. (2019). Değerler eğitimine uygunluğu açısından öğretim yöntem ve tekniklerinin incelenmesi: bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*, 77, 121-146.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, S. G. ve Demirel, M. (2019). Türk tarihinde değerler ve değerler eğitimi üzerine bir inceleme. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 94.
- Yiğittir, S. (2010). İlköğretim öğrenci velilerinin okullarda kazandırılmasını arzuladığı değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223.

EKLER

EK 1: Doküman İnceleme Formu

	Birey ve Toplum				Kültür ve Miras				İnsanlar, Yerler ve Çevreler				Bilim, Teknoloji ve Toplum				Üretim, Dağıtım ve Tüketim				Etkin Vatandaşlık				Küresel Bağlantılar							
	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman	Soru	Metin	Görsel	Doküman				
DEĞERLER																																
Adalet																																
Dürüstlük																																
Dostluk																																
Sabır																																
Saygı																																
Sorumluluk																																
Özdenetim																																
Yardıms severlik																																